

101
A SZÉKELYUDVARHELYI
KIRÁLYI ÁLLAMI
FŐREÁLISKOLA
HATODIK ÉVI
ÉRTESÍTŐJE
AZ
1876/7-ik TANÉV VÉGÉN.
SZÉKELY-UDVARHELYT.
NYOMATOTT BECSEK D. KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.
1877.

A SZÉKELYUDVARHELYI
KIRÁLYI ÁLLAMI
FŐREÁLISKOLA
HATODIK ÉVI
ÉRTESÍTŐJE
AZ
1876/7-ik TANÉV VÉGÉN.
SZÉKELY-UDVARHELYT.
NYOMATOTT BECSEK D. KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.
1877.

A SZÉKELY-UDVARHELYI KIRÁLYI ÁLLAMI

FŐREÁLISKOLA

HATODIK ÉVI

ÉRTESITŐJE

AZ

1876/7-ik TANÉV VÉGÉN.

SZÉKELY-UDVARHELYT.

NYOMATOTT BECSEK D. KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1877.

A francia nyelv reáliskoláinkban.

— Ujvári Eclától. —

A francia nyelv tanítása reáliskoláinkban a nagyméltóságú közoktatásügyi kormány újabb keletű intézkedései közé tartozik. E tekintetben tehát még a kezdet kezdetén állunk s azért a kérdés pædagogiai megvitatása nemcsak a szakembereket, de tán ama mélyen tisztelt családapákat is érdekelni fogja, a kik, a reáliskolák helyzetének és jelentőségének gyökeres megváltoztatása következtében, a két középiskola előtt mintegy herculesi válaszuton állanak. E tanulmány írója tehát ama reményen kívül, hogy azok közül, a miket ez essay-ében elmond, tán egy és más magára vonhatja a szakemberek s különösen tanártársai szives figyelmét — s nyilatkozzék e figyelem bár csak *helyreigazító figyelemzetésben* — : még ama reményt is táplálja, hogy a gyermekeik tudományos képzettségét szívökön hordó családapáknak is nyújthat egy és más tekintetben fölvilágosítást. Mert a francia nyelv tanításának kérdése nemcsak hogy alkalmat nyújt e tanulmány írójának arra nézve, hogy a *reáliskolák jelentőségével*, azok helyzetével a gymnasiumokkal szemben, behatóan foglalkozzék, hanem azt egyenesen „*conditio sine qua non*“ gyanánt állítja elébe.

Reáliskoláink jelentősége tehát az első kérdés, melylyel e tanulmány írója foglalkozni kíván, mert csak ily módon megállapított alapon véli a methodikai fejtegetéseket elfogadhatólag lehetségeseknek. E kiinduló pont különösen két fontos, vitatott és időszerű kérdéshez vezet. Az egyik : hol vegye kezdetét a francia nyelv tanítása? — a második, vagy az ötödik osztályban-e? A másik : miféle olvasmányokat használjunk a francia nyelv tanításában?

Az első kérdést *kérdéssé* tette az új középiskolai törvényjavaslat, mely — a nagym. közoktatásügyi kormány által kiadott tantervtől elütőleg — a francia nyelvet a reáliskola ötödik osztályától kezdve teszi kötelezővé. Az olvasmányok helyes megválasztásának kérdése szintén eléggé nyílt s kellő mérvben még meg nem vitatott kérdés arra nézve, hogy az azzal való foglalkozás *ne* soroltassék a fölöslegesek közé.

E két mozzanatra az alábbiakban kiváló gondot fogunk fordítani, de azért — ha ugyan igyekvésünk cserben nem hagy — a kérdésnek *egyéb* oldalokról való megvilágítását sem fogjuk elmulasztani. Szóval, célunk: a francia nyelv *középiskolai* tanításának annyira fontos s nálunk még alig vitatott kérdését — a mennyire erőink gyöngesége megengedi — a maga egész pædagogiai jelentőségében fejtegetni.

I.

A kérdés, mely e tanulmány címül szolgál, sokkal mélyebb, mint azt tán első pillanatra gondolnók. A francia nyelv reáliskolai tanítása szerves összefüggésben van általában a nyelvek, ez utóbbi pedig a humán tárgyak tanításával a reáliskolákban. A mennyiben azonban minden tanításnak módját és anyagát — nem *végcélj*át, mert ez: az érdek *sokoldalú* felköltése — az a keret képes csak közelebbről meghatározni, melyre a tanítás, *különleges* céljainál fogva, utalva van: a humán tárgyak reáliskolai tanításának kérdése ismét a reáliskolák jelentőségének kérdésével áll kapcsolatos összetartozóságban. Oly logikai láncolattal van tehát itt dolgunk, melyet csak a maga egészében fogadhatunk el, — tehát úgy, a mint vizsgálódásunknak, illetőleg tanulmányunknak önként kínálkozik.

A reáliskolák jelentősége.

A reáliskolák jelentőségét s ama helyet azonban, melyet ez intézetek közoktatásügyünk szervezetében elfoglalni hivatják, leginkább akkor állapíthatjuk meg tárgyias biztonsággal, ha ismerjük ez iskolák történetét, tehát azok fejlődését. E kerülőtől, mely biztosan elvezet a kítüzött célhoz, nem szabad idegenkednünk s e tanulmány írója — tapasztalván: mily téves nézetekkel bírnak a reáliskolák hivatásáról, azok céljáról még tudományosan képzett tanító férfiak is — különösen szükségesnek látja azt.

Általánosan tudva van, hogy a természet ölébe helyezett ember csak a XVI. század vége felé kezdett foglalkozni a természettel. Addig a tanítás kizárólagos tárgyát az ó világ élte, nyelve és irodalma képezi vala, megbénítván, de sőt lehetetlenné tevén a nemzeti nyelvek fejlődését. A tanítás háromságában — írja egy szellemes német író — a természet egészen el volt hanyagolva; *Bacon*, a verulámi báró, jutott elsőül ama meggyőződésre, hogy az isten létén és lényén s az emberi világ viszonyain kívül van még egy harmadik is, melylyel az emberi tudásnak foglalkoznia kell, ez pedig: földi életünk, tehát emberi társadalmunk alapja és föltétele — a nagy természet.

Lord Bacon éles szemmel ismerte föl az ellentétet, mely Azok tör-
ténete. korának szelleme és a scholasticus philosophia közt fönállt. Amaz egy Copernicust, egy Keplert, egy Galileit hozott létre; emez még mindig ragaszkodik vala a természet symbolicus és önkényes fölfogásához. A verulámi báró *Novum organumában* elveti a scholasticusok elvont methodusát s azt kívánja, hogy a természet könyvéből olvassunk, mert a természet minden más tudományok anyjául tekintendő. Ezért nevezték el német paedagogiai írók Bacont a realistikus paedagogia atyjának. (L. Schmid's „Encyklopädie“ VI. k.)

A nagy philosophus által kifejezett eszme termékeny mag gyanánt hull vala a jó talajba. Hála egy Newton és egy Leibnitz szerencsés természettudományi és matematikai fölfödözéseinek, az új irány mindinkább hódított és philosophiában és paedagogiában is polgárjogot szerzett; ez utóbbiban az *inductió módszere* alkalmaztatván. *Ratich* német paedagogus már 1612-ben követeli, Német-
országban. hogy a tanító a concretéről térjen az elvontra, az érzékiről az érzékfölöttire; hogy kövesse a természet rendjét és folyását, szóval: „per inductionem et experimenta omnia“ — oly paedagogiai elvek, melyeket még ma is helyeseknek tartunk. Bővebben fejti vala ki ez elveket a hazánkban is működött híres *Comenius*, kinek általános kiinduló pontja az volt, hogy a tanításnak nem szóbeli leírással, hanem reális szemléléssel kell kezdődnie. „Az iskola, mely Comenius szeméi előtt lebegett — mondja *Kramer* — *real-iskola* a szó legnemesebb jelentésében.“

De e nagy elvek rögtön való alkalmazásának nem kedvezett az idő: a XVII. század háborus zavarai. Akadtak ugyan Comeniusnak követői, kik nyíltan hangoztaták, hogy az iskolának az életre kell előkészítenie, mindamellét a humanismusé lön a győzelem

s a régi latin iskola egész a XVIII. század elejéig fönmaradt, jóllehet folyton igyckszik vala a gyakorlati élet követeléseinek is megfelelni. De már e század közepe felé élénken kezdék érezni a hézagot, mely a nyilvános tanítás ügyében előállt az által, hogy „nem volt öly iskola, melyben iparosok, művészek és kereskedők nyerték volna neveltetésököt és oktatásukat.“ Ily értelemben alakítottak át Németországban néhány gymnasiumot. Majd később, mint ezt új irányok fölmerülésénél a tulbuzgóság rendesen létrehozza, az ellenkező végletbe esaptak át. E tulhajtás gyümölese volt amaz intézet, melyet 1729-ben *Scmler* hozott létre Magdeburgban s melyet ő „*mathematicus, mechanicus és oeconomicus*“ reáliskolának nevezett s még inkább *Hecker* reáliskolája, melynek II. Frigyes 1753-ban „királyi“ nevet adott. Azért sem ez, sem amaz nem volt egyéb, mint tantárgyakkal tulterhelt intézete több alsó szakiskolának. Hosszu életre tehát egyik sem számíthatott, jóllehet mindkettő nagy befolyással volt a közvéleménynek reális irányba való terelésére.

Általában: e kor e nemü mozgalmainak hibája a régi realismus *hasznossági* elve volt, melyet *Herbart* határozottan elítél. A Hecker iskolájához tartozott muzeumban például még a *vizözön* is szemléltetve volt. Ily végletekben csapongott ekkor a különben egészséges mozgalom. A Scmler-Hecker-féle intézetek mintájára alakított reáliskolák *specificusan*, és nem általánosan, *praktikus* tanítást akartak adni mindenféle kereseti ágban s ez által előkészíték ugyan a *szakiskolákat*, de egyuttal önmaguk alatt is levágják vala a fát. A *materiális* realismus lehe volt még a *hatosztályu* reáliskoláinkon is; ezek azonban szerencsére ma már a lomtáréi.

De e realismus később, különösen *Rousscau* „*Émile*“-je következtében, gyökeres átalakuláson ment át: idealissá vált, létrehozván a *reális philantropismust*. „A gymnasiumok — mondja dr. *Otto* — önmaguk is az új (reál-) iskolák ellentéte gyanánt ohajtának tekintetni.“ Ez időbe esik Németországban *Kant*, a nagy gondolkodó, föllépése, mely a philosophia segítségével a tudomány minden ágaira kiható vala s egészen új világnézet létrehozójává lön. *Kant* sajnálattal emlékezett meg az iskolának az államhoz és az egyházhoz való kedvezőtlen viszonyáról, illetőleg aránytalanságáról („*Religion innerhalb der Grenzen der bl. Vernunft*“); *gyakorlati* téren pedig a polgári elem, megváltozott politikai és nemzetgazdasági helyzetéből kifolyólag, termékenyebb szerepre

volt utalva. Elmélet és gyakorlati élet tehát együttesen működtek közre, hogy az állam behatóbban kezd vala foglalkozni a tanítás *többségének* már Plato által hangsúlyozott és a munkafelosztásból eredő szükségességével.

Most már remélhető vala, hogy a többé nem fiatal mozgalom, az idő tisztító tüzen áthatolva, nem fog ifjúkori hibáiba esni. Így is történt s e század elején már e tekintetben tisztább nézetek voltak uralkodók. Igaz ugyan, hogy a retrograd törekvések is tudományosan képzett, de tagadhatatlanul az egyoldalúság elfogultságában levő, férfiak által támogatottak; elég legyen e tekintetben *Thiersch* philologusnak „Ueber gelehrte Schulen“ című s évekkel ezelőtt egyik kitűnő paedagogusunk által is magasztalt könyvére utalnunk. De e törekvésekkel szemben oly paedagogiai tekintélyekre s philosophiai lángelmékre hivatkozunk, mint *Herbart*, ki behatóan és *tárgyilagosan* foglalkozott a polgári, illetőleg reáliskolák kérdésével és azok szervezésével. „Mindenki tudja — írja *Herbart* „Gutachten zur Abhülfe für die Mängel der Gymnasien und Bürgerschulen (1823)“ című művében — hogy mily szorosan van beosztva a gymnasiumokon az idő; oly sokáig panaszkodtak erőforgácsoló sokoldalúság felől, míg végre valóban több fontos tárgy szorítottatott ki egészen, vagy majdnem egészen a gymnásiumokból. A németek azonban némely tekintetben s ép oly pontokban, melyek az iparra s az ipari jólétre leginkább befolyanak, az angolok és franciák mögött állanak. Nem úgy tetszik-e, mintha azt ohajtanók, hogy országunk mindig oly szegény maradjon, mint a milyen? Ha nem, úgy a tudomány azon ágai, melyeknek a gymnásiumokban nem jut elegendő tér, másutt ép annál jobban taníttassanak.“

Már ekkor a német kormány komolyan foglalkozott a reáliskolák nagyfontosságú kérdésével. Nagy hatással volt e téren a *Spillecke* által újjászervezett királyi reáliskola Berlinben. „*Spillecke* — írja dr. *Mascher* („Das deutsche Schulwesen“) — fölöldá a gymnásiumok és reáliskolák közt *addig létezett* összefüggést és megkísérlé az egyik intézetet úgy, mint a másikat belső értékekkel és sajátos célokkal fölrüházni.“ *Spillecke* „Ueber das Wesen der höheren Bürgerschule“ című művében a szellemi tevékenység megismerő és alakító hajlamából (Erkenntnis- und Gestaltungstrieb) a szellem két művelő irányát vonja le: a philologiailag történetit és a matematikailag physikait, melyek közül aztán egyik tanítási organismusban az egyik az uralkodó, a másik az azt ki-

egészítő és betetező.“ A *latin nyelvet Spillecke egészen kizárta a reáliskolai tanítás anyagának köréből.*

A mint látjuk: a berlini reáliskola ujjászervezője a reáliskolai ügynek volt ujjászervezője, jóllehet még ő is csak úgy tekinti a reáliskolákat, mint *csupán* a művészetek akademiájának, a polytechnikumnak és a felsőbb ipari szakintézeteknek előkészítőjét. Spillecke mellett különösen *Mager* lépett föl hathatósan a reáliskolák érdekében, míg végre általánosan elismert igazsággá kezd vala válni, hogy: *a reáliskolák a megváltozott művelődési viszonyok természetszerű szülöttjei, a modern kultúra ápolói.*

Vége — *post tot discrimina rerum* — 1859-ben a reactionárius porosz kormány helyébe lépett szabadelvű ministerium erőlyesen kezébe vette a reáliskolák ügyét. *Bethmann* közoktatásügyi miniser a reálintézeteket és polgári iskolákat szabályozó rendeletében nyiltan kimondá, hogy: „a reáliskolák *nem szakintézetek*, hanem ép úgy tisztjök az általános képzőeszközök és alapvető ismeretek fölhasználása, mint a gymnásiumoknak. *Gymnásium és reáliskola közt tehát nincs elvi ellentét*, hanem kölcsönös kiegészítés viszonya. A különválasztás a tudományok fejlődése és a közéletviszonyok következtében vált szükségessé és a reáliskolák hova-tovább *koordinált* állást foglaltak el a gymnásiumok mellett.“

E rendeletet *Geffers* következő glossával kíserte: „A hosszú vitatkozás humanismus és realismus közt oda dőlt el, hogy a gymnásiumok humanismusa mindig *reális* célokat követ és a reáliskolák realismusa a humanismus *elvt* és *tendentiaját* mindig szem előtt tartja.“ De még ekkor is érezhető volt, hogy a reáliskolák ügyét a gymnásiumi irány barátai dönték el, míg végre a legutolsó évtizedben a még fönmaradt hézagok pótolhattak s a német reáliskolai tanároknak 1873-ban *Gerában* tartott gyűlése már hangosan követelte, hogy a reáliskolát végzett tanulók szintén fölveendők az egyetem *minden* karába.

Igy fejlődik vala a reáliskolák ügye Németországban. A Franciaországra vonatkozó szemlénket — részint azért, mivel közoktatásügyi közigazgatásunk majdnem kizárólag, s nem mondjuk hogy *nem* helyesen, Németországból vette inspirációit, de még inkább azért, mivel sok tekintetben Franciaország is Németországtól tanult — rövidebbre foghatjuk.

A francia közoktatásügy mindig abban a bajban sinlett, hogy szervezésében nem általános nemzeti és művelődési célok, hanem pártszempontok voltak irányadók minden időben. Ehhez járult

még, hogy a régi slendrián divatozott egész a Port-Royal létesítéseig, mely, a classicain kívül, már a nemzeti irodalmat is tanítá. XVI. Lajos *Turgot* ajánlatára gondolt ugyan a közoktatásügy szervezésére, de: „les rois proposent, les événements disposent“ (a királyok terveznek, az események végeznek). *Condorcet* is elkészíté közoktatásügyi jelentését 1792-ben, de a convent se tudta az ígét testesíteni. I. Napoleon idejében történt ugyan sok fontos intézkedés reálirányban, többi közt a műegyetem szervezése, de hogy a napoleoni intézetek nem oda lyukadtak ki, a hová alapítójuk akarta, arra nézve elég legyen ama kétségbevonhatatlan tényre utalnunk, hogy ez iskolákban utálták meg a methematikát — saját vallomásuk szerint — a romanticismus főpapjai: *Lamartine* és *Victor Hugo*. Sokkal szerencsésebb volt e téren *Duruy*, közoktatásügyi minister a második császárság alatt s a „*Histoire universelle*“ nagyhírű kiadója, ki 1862-ben egy bizottsággal véglegesen megállapítá az elveket, melyek a reáliskolák szervezésénél irányadók volnának. (Alexi: „Beitragc zur Schulfrage im alten und neuen Reich.“ L.: „Magyar Tanügy“ 1872.)

Végre 1866-ban egy rendelet a következő végleges szervezetest állapítá meg: Az intézet öt osztályból áll: előkészítő év, első, második, harmadik és negyedik év. Fölvételre jogosítanak az elemi iskolában tanított ismeretek. A tanítás maga a következő tantárgyakat foglalja magában: vallástan, francia nyelv és irodalom, melyhez az összes művelt népek irodalma csatlakozik, az ó kori is; történet és földrajz; a nyilvános és magánerkölcs elemi fogalmai; törvényismeret tana a kereskedés, ipar és földművelés terén; nemzetgazdaságtan, kereskedelmi számtan és könyvvitel; *gyakorlati* mennyiségtan, természettan, vegytan és természetrajz, főtekintettel földművelésre; végre rajz, zene és tornászat.

Duruy a követendő módszerről is megemlékezik, következőképen szólván: A tanító soha se felejtse el, hogy nem magasabb tudományos gondolkodásról van szó, hanem oly ismeretek gyakorlati eltulajdonításáról, melyeket később az illető tanítványok a kereskedelem, ipar vagy földművelés valamely szakában értékesíthessenek. Így például az élő nyelvek oktatásánál azon módszer alkalmazandó, melyet a gyermeknél a családban, melyet az idegennél saját hazájában követni szoktak: kevés nyelvtan, de annál több beszédgyakorlat.

Ez „*écoles professionnelles*“-ek, melyeknek előképül a német reáliskolák szolgáltak, a mint látjuk sokkal *kevesebbek*, mint a

német reáliskolák s azért a „diplome de fin d'études“, mely ez iskolák bevégezésekor, kiállott vizsgálat után, a tanulónak kézbesítettik, csak a kereskedelmi vagy ipariskolába való fölvételre jogosít.

Hazánkban.

S míg Német- és Franciaországban a reáliskolák ügye így fejlődik vala: mi történt az alatt hazánkban? — A közönség bámulatos módon nyilatkozék a reáliskolák — *mellét*; míg másrésről paedagogusaink legjobbjai közt is voltak, kik idegenkedéssel tekintének ez intézetekre; e tekintetben utalok csak a „Magyar Tanügy“ reáliskola-ellenes néhány évi folyamára s a nagyméltóságu közoktatásügyi minster ur által 1872-ben összehívott „középtanodai szakbizottság“ tárgyalásaira. „A tény pedig az volt — írja dr. Császár Károly ép a „Magyar Tanügy“ 1872-ki folyamában — hogy a gymnasiumokban a párhuzamos osztályok tünedezni kezdettek; ott, hol azelőtt a növendékek száma osztályonként százon fölül volt, ma alig számlálhatni össze ötvenet, míg a reál-tanodák az osztályok túltömöttsége felett nem győznek panaszkodni.“

A főnebb említett „középtanodai szakbizottság“ tárgyalásain *Hofer* Károly ur, a budapesti VI. kerületi reáliskola igazgatója, kétségbevonhatatlan statistikai adatokkal bizonyítá be, hogy a reáliskoláinkban képezett ifjuság teljes sikerrel végezi polytechnikumi tanulmányait mind a budapesti műegyetemen, mind a külföldön. De ő is elismerte, hogy a reáliskolának *vannak* hiányai. Nagy meglepedésünkre mondhatjuk, hogy *voltak* hiányai, mert a mire a t. Igazgató ur célzott, a mit a bizottság más szakértő tagjai is (Molnár Aladár, dr. Lutter Nándor) hangsúlyoztak, az *a tanfolyam rövidsége volt*. Ezen pedig már a *nyolcosztályu reáliskolával* segítve van.

Nálunk is megtörtént tehát az, a mi Németországban: *a reáliskolák a gymnasiumokkal szemben mellérendelt állást nyertek*. Nagyon helyesen jegyzé meg az említett szakbizottság tárgyalásain dr. *Mészáros* min. tanácsos ur, hogy ő a két intézet (gymnasium és reáliskola) közt levő különbséget nem úgy fogja föl, a mint az itt-ott szokásossá vált, mintha az egyik kiválóan humanus, a másik meg reális irányu volna, hanem hogy mindakettő általános műveltséget adó tanintézet akar lenni; a különbség inkább amaz *eszközökben* áll, melyeket e tanintézetek egy és ugyanazon cél elérésére alkalmaznak. Elismerte, hogy van sok oly általánosan művelt egyén, a kik nem a classicus nyelvek útján váltak azzá

s a mennyiben körünkben és hazánkban több a hajlam a modern nyelvek tanulására: a reáliskolának, mint oly intézetnek, mely a modern nyelvi oktatás alapján törekszik a közös cél felé, főtartása és saját alapján való szervezése mellett nyilatkozzék.

Nemcsak a szakemberek tudják, de a nagyközönség előtt sem ismeretlen, hogy a tanácsos urnak, a modern pedagógia és a kor követelményei színvonalán álló nézetei azóta valósulást is nyertek, hazai tanügyünknek és nemzeti kulturánknak még most hozzávetőleg sem meghatározható nagy hasznára.

Reáliskoláink tehát általános műveltségre törekvő tanintézetekké váltak, megszűnván szakiskolák lenni. Ez által azonban szükségképen ür támadt, melyet közoktatásügyi közigazgatásunk az által töltött be, hogy a polgári élet foglalkozásai számára készülőeknek polgári iskolákat állított, e polgári iskolákat pedig szakosztályokkal látta el. De, nézetünk szerint, ez még nem mindaz, a mi tehető. Nemzetgazdasági és politikai okok egyaránt óva intenek, hogy szűnjünk meg kizárólagosan földművelő állam lenni; az 1867-ki kiegyezés után szép fejlődésnek indult iparunk meg mindenkit meggyőzhetett a felől, hogy iparunk fejlődésére az alapfeltételek megvannak. Nemzetgazdasági, következőleg politikai önállóságunk biztosítására törekszünk tehát, ha az ipari szakiskolák emelését mozdítjuk elő. Eddig, e tekintetben, hazánkban még nem történt — jóllehet elismerjük, hogy nem is történhetett — annyi, mint például Ausztriában, a hol már 1873-ban 92 ily szakiskola állt fön. Határozott nyereségnek kell azonban e téren neveznünk az iparmúzeum létesítését.

Közös célja van hát gymnasiumnak és reáliskolának egyaránt, azzal a különbséggel, — írja *Herbart* („Pädagogisches Gutachten über Schulklassen und deren Umwandlung“, 1818) — hogy a sokoldalú érdekelttség felköltése itt (a reáliskolában) rövidebb és egyenesebb uton eszközöltetik, mint a gymnasiumokban. A kerülő ut, hogy a tanuló gyermekkorában fáradsággal sajátítsa el a régi nyelveket, hogy azokat csak a férfikor évei felé használja föl képzőeszközkül, itt el van vágva. A főiskola (így nevezi, nem mondhatnók, hogy találóan, *Herbart* a reáliskolákat) azt tanítja, a mi közvetlenül érdekel. Nem mintha az erőre nem helyezne terhet; de itt a terhekből sokkal gyorsabban és sokkal biztosabban támadnak új erők is. Nem mintha itt a tanulmányok, hasznosságuk és hasznuk fölszámítása által megédesítettének; de, ha egy fiu a valódi élethez hajlik, nem kénytelen itt szemeit erővel

Ipar- és
szakiskolák.

A reálisk.
mint
modern
gymnasium.

bezárnia, hogy az ó-kor sötét képe lelke előtt föltáruljon; és, ha atyja naponkint fölveti jövődjő állásának kérdését, az iskola nem áll utjában, követelésével amaz elmélyedésnek, mely szükséges arra nézve, hogy római nyelven előbb gondolkodhassék, aztán irhasson.“ Herbart ezek után a gymnasiumi és a reáltanuló közt ama különbséget találja, hogy „amaz a múltban él, emez a jelenben.“

Reáliskoláink, közoktatásügyi közigazgatásunk elvitázhatatlan dicséretére legyen mondva, ezen az egyedül helyes és egyedül egészséges alapon fejlesztettek oda, a hol most állanak. Állami közoktatásügyünk intézői ez alapról csak egyszer tértek le; ezen az alapon készültek az új tantervjavaslatok és arról eltérés eddigelé csakis az új középiskolai törvényjavaslat ama passusában észlelhető, mely a francia mellett a *latin* nyelvet is akarja taníttatni a reáliskolákban, természetesen ezt amannak a rovására. De erről bővebben a következő cikkben. Ez egy eltérést leszámítva, ez alap eddig sértetlen maradt. „A reáliskolai tanterv — olvassuk a közoktatásügyi tanács 1874-ki jelentésében — *ugyanazon* főelvek alapján készült, melyek a gymnasiumi tantervnek alapját képezik.“ Ismételjük: e jelentésben „*ugyanazon főelvek*“—ről van szó, mert e főelvek keretén *belül* nem tagadható az eltérés a két intézet közt; ez azonban ismét az eszközök különféleségének a természetes következménye. Az eszközök e különféleségéből aztán *methodikai* eltérés is származik; erről azonban alább.

Röviden összefoglalva már most a fölhozottakat, kimondhatjuk: hogy a reáliskola épügy előkészíthet a felsőbb tanulmányok folyamára, mint a gymnasium, *csak hogy más, t. i. modern eszközökkel*, s azért, nézetünk szerint, találóbban is nevezhetők reáliskoláinkat *modern gymnasiumoknak*.

Hogy mily helyet foglalnak el e modern gymnasiumokban a humániák s ezek közt a nyelvek? — e kérdésre az elmondottak után az alábbiakban könnyen megadhatjuk a választ.

II.

A tanítás általános célja az érdek sokoldalú felköltése és fejlesztése lévén, az oly tanítás közelíti meg leginkább az eszményt, mely e követelménynek a lehető legnagyobb mérvben megfelel. Általánosan elismert dolog azonban, hogy az érdek-fejlesztés sokoldalúságát csak a tanítandó tárgyak különféleségével érhetjük el.

Alig van ugyan az iskolai tanítás keretében előforduló tárgyak közt olyan, mely — ügyes és paedagogiai tapintattal bíró kezekben — ne volna fölhasználható akár az értelem, akár a részvét összes érdekeinek fejlesztésére és megszilárdítására: mindamellett nem tagadható, hogy az egyik tárgy erre, a másik amarra alkalmasabb inkább. Ha már most a tárgyak összességét tekintjük: a human tárgyak az egyik, a reál tárgyak a másik csoportot képezik; azok kiválóan a részvét, ezek az értelem érdekeinek szolgálnak. Arra a kérdésre, mely oly hosszú ideig volt vitás (téves levén a kiinduló pont) a paedagogusok közt, hogy t. i. az első, vagy a második csoporté legyen-e a hegemonia? — egyszerű a válasz: *egyiké sem*, ha *egyoldaluan* nem akarunk nevelni. A nyolc osztályu reáliskola nem vádolható egyoldalúsággal s azért, ha ama helyet akarjuk meghatározni, mely a human tárgyaknak a reáliskolákban kijutott, egyszerűen utalunk a gymnasiumokra, mert a tanítás e csoportjának mind a két intézetben azonos főladata van.

Human tárgyak a reáliskolákban.

De mit nevezünk a szó paedagogiai jelentésében, érdekeknek? Azok után, a miket e helyen a mult évben *Suppan* Vilmos tanártársam elmondott, rövid lehetek. Az érdek a szellemi működés ama neme, melyet a tanítás hoz létre, midőn nem állapodik meg a pusztá tudásnál, midőn tehát *tanulásra* sarkal. Mert a tudásnál többet erő ama vágy, mely a már ismert körök szélesítésére ösztönzi az egyedet. Ennek a vágnak a kielégítése aztán az öntevékenység, melyből származik a munkakedv s következőleg a munkás élet. A mely tanítás e vágyat minden irányban felkölté, az módot nyújtott arra nézve, hogy a *hajlam* — *öntudatosan* kövesse a maga *külön* utját. Azért a hajlamot is csak akkor szabad e külön utra engedni: ha a többit legalább részben megismerte.

Az ugynevezett human tárgyak a *részvét* érdekeit, még pedig a részvét *amaz* érdekeit mozdítják elő, melyek a társadalom örömeiben és fájdalmaiban, jólétében és bajaiban s az embernek istenhez való viszonyában bírják alapjokat. De a humaniak az *értelem* érdekeinek előmozdítására is szolgálnak, a mennyiben p. a történelem pragmatikai kezelése és a nyelv grammatikai megfigyeltetése a *speculativ* érdek fejlesztésére nagy hatással van.

A történelemnek szükségképen ethikai alapon mozgó tanításából azonban *kiválóan* részvét-érdekek s ezek közt is főleg *társadalmi* érdekek keletkeznek. A tanuló, érzelmei által s érzelmei folytán, azonosítja magát kiváló történeti alakok küzdelmeivel,

dött az angol nyelv érdekében s az sem ex professo paedagogus részéről. A választás tehát a francia nyelvre esett s ez nagyon természetes volt.

A francia nyelv világhuralma nem a közelmultból származik. Colbert politikája s még inkább Richelieu akadémiaja a francia szellemnek már a XVII. században meghódíták egész Európát s e hódítás később matematikai progressiókban növekedik vala. Az akadémia működése s a XVII. század nagy költőinek művei folytán a francia nyelv a latin nyelvet először Franciaországban szorítá ki helyéből, később mind nagyobb és nagyobb tért foglalt el, míg a nijmegeni békekötés után (1678) a diplomácia is elfogadta azt közlekedési nyelvül. A francia irodalom ezután világ-irodalommá vált s a francia szellem még ma is (az 1870-ki háboru után is!) nagy befolyást gyakorol egész Európára, nem véve ki magát Németországot sem. E gyakorlati érv mellé járul még egy másik gyakorlati mozzanat is, mely nemkevesebbé fontos különösen a reáliskolai oktatásban: a francia mennyiségtani, természettudományi, technikai s chemiai szakirodalom roppant gazdagsága. S most megemlíthetjük, a mit első helyen kell vala említenünk, hogy *paedagogiai szempontból a francia nyelv a modern nyelvek közt a legalkalmasabb képzőeszköz*. Mondattana semmiben sem áll a latin mondattan mögött, sőt azt sok tekintetben fölülmulja, alaktana pedig csak részben szegényebb.

Méltán üdvözölték hát paedagogusok és szaklapok közoktatásügyi közigazgatásunk ama rendeletét, melylyel a francia nyelvet reáliskoláinkba kötelező tantárgyul vitte be. A nagym. ministerium, ez intézkedésének *célját* a „főreáliskolai tanterv“-ben következőleg írta körül: „Biztos nyelvtani ismereten alapuló megértése az újabb francia irodalom classicus műveinek s azon képesség, hogy a tanuló valamely, az oktatás köréből vett tárgyról szóló magyar szöveget hibátlanul franciára fordítani tudjon és a francia nyelv szóbeli használatában jártasságot tanusítson.“

Ennyi volna tehát az, a mit a nagym. kormány megkövetel. Sem több, sem kevesebb. Ne tagadjuk: e követelésnek megfelelni csakis ügybuzgóság által vezetett, kitartó munkával lehet. De ennyi, a reáliskolák jelentőségéből kifolyólag megkövetelhető; mert a mérték a nyelvekre nézve a reáliskolákkal szemben is csak ugyanaz lehet, a mi a gymnasiumokkal szemben, sőt *magasabb* anyiban, a mennyiben a *modern* nyelvek tanításához joggal csatlakozik még az a követelés is, hogy a tanulók a nyelv *szóbeli*

használatában jártasságot tanusítsanak, mely követelés a classici nyelvoknál clesik.

A követelés tehát nem csekély. De — ismételjük — megfeloelni annak *nem lehetetlen*, föltéve, hogy az ügybuzgó s szakértő tanítónak elegendő idő van engedve. S itt alkalmat veszünk magunknak, hogy a legújabb „középtanodai törvényjavaslat“-nak egy — nézetünk szerint tévedésből származott — passusával foglalkozzunk.

E törvényjavaslat egyik pontja értelmében a francia nyelv az ötödik osztálytól kezdve, csak a négy felső osztályban volna tanítandó.

Eltelkintve egyelőre minden teoriától, el a realiskolának, mint a gymnasiumekhoz coordinált intézetnek jelentőségétől, el a paedagogiai tekintetektől; tekintsük ez intézkedést tisztán gyakorlati szempontból s vessük föl a kérdést: elérhető lesz-e ily módon — négy év alatt — az a cél, melyet, mint elérendőt a nagym. kormány elénk szab? A válasz természetesen tagadó, mert még a laikus is belátja, hogy négy évi oktatás, még ha szaporittatnak is a tanítási órák, nem képes oly eredményt fölmutatni, mint hét évi. Tegyük hozzá, hogy még akkor sem, ha négy év alatt ép annyit időt szánunk a tárgy tanítására, mint hét év alatt, a mi különben paedagogiai tapintatlanság volna. A főnebb említők nehézségekre palástolatlanul mutat egy tapasztalt paedagogus (*d' Hargues*, I. Diesterweg: „Wegweiser zur Bildung für deutsche Lehrer“, legújabb, 1876-ki, kiadását) — ki a francia nyelv tanításáról értekezésén, többi közt ezeket írja: „A nyelv szabatos használata oly cél, mely hogy elérített, inkább a tanulók szülei s az előbbiek maguk emlegetik hivalkodva, de a mit az ügyes és lelkiismeretes tanító csak ritkán vallhat be. „Tökéletesen beszél franciául“ — ez oly szokásos kifejezés, melyet használnak már akkor, ha valaki néhány szóvirágot és szólásmódot képes kiejteni a száján. Nekünk tanítóknak azonban nem szabad titkolnunk, hogy egy idegen nyelvnek írásban és szóban való kezelése jelentékenyen nehéz s csak egyes tanítványok érik azt el. Az írásban és beszédben való folyékony kifejezés a szókinés és szólásmódok fölött való szabad rendelkezést tételez föl, hogy végre a gondolatoknak a maguk egymásutánjában könnyen folyó logikai sorrendet adhasson. A szókinés tökéletes birása mellett gondoljunk a szók valódi és nem-valódi értelmére, egyik fogalomkörnek a másikba való synonymyszerű átmenetére, a fogalmak egymáshoz való viszonyának nemzeti sajátla-

Hol kezdődik a fr. nyelv tanítása?

gosságára s más e félékre; a szólásmódok bírása mellett gondoljunk p. csak a *subjonctif* használatára, a részesülő egyeztetésére alanyával és tárgyával, a *de* és *à* előszós, vagy előszó nélküli *infinitifre*: és ha e félék helyes használatára a tanulóknak írásbeli feladatoknál a megfontolásra idő van engedve, a társalgás sokkal nagyobb *présence d'esprit-t* követel. Hogy négy évi tanítással *ily* nehézségek le nem győzhetők, azt bizonyára azok is megfogják engedni, a kik tán különben bizalommal viseltetnek az *ollendorfi* szédelgés ama neme iránt, mely telt torokkal hirdeti, hogy egyedül üdvözítő aegise alatt bármely idegen nyelvet lehetséges *tökéletesen* elsajátítani *hat hó alatt* írásban és beszédben, még pedig nyelvmeesterrel („monsieur“ vagy „madame“, az mindegy), vagy a nélkül.

De látha tán az új törvényjavaslat készítői, mint a hogy természetes is, nincsenek oly nagy követelésekkel? Akkor reális-
koláink bizonyára oly átalakulás előtt állanak ismét, melyet a vitás kérdések szerencsés s tegyük hozzá: egyedül helyes megoldása után rosszul esik constataálnunk. De, a mint látjuk, a gyakorlati ut, melyet választánk, visszavezet a theoria tágas mezejére.

E fejezet clején lehetőleg behatóan foglalkozánk a humaniák tanításának kérdésével a reáliskolákban s arra az eredményre jutánk, hogy a reáliskola, végső céljait tekintve, azonos intézet a gymnasiummal, következőleg a human tárgyaknak egyenlő mérvben — nem mondjuk: *módon*, mert *methodikai* különbség *van* a kezelésben, a miről alább bővebben — kell taníttatniok mind az egyik, mind a másik intézetben. A nyelvek azonban nemcsak értelem-
érdekeket fejlesztő s szilárdító crejőknél fogva, hanem még inkább *azért* taníttatnak a középiskolákban, mivel a történelem mellett legalkalmasabbak arra, hogy a társadalmi érdekeket előmozdítsák. De ez utóbbi célhoz csak irodalmi művek olvastatása után lehet jutnunk. Láttuk azonban, hogy e cél felé a nyelvtani nehézségek tökéletes legyőzése után lehet csak biztos léptekkel közelednünk. Ezeknek a nyelvtani nehézségeknek a leküzdése azonban nem csekély munka s több gépies gyakorlatot igényel, mint azt a pusztá theoria emberei tán hajlandók *megengedni*. A tanítás első fokán tehát — legalább *három* évig — szükségképen a nyelvtannak s ezzel együtt az *értelem* érdekeinek kell előtérben állnia. Ebből pedig az következik, hogy a nyelvek tanulását, ha nem akarjuk a tanítás paedagogiai öszhangját, illetőleg a főnebb említett *érdeksúlyegyenlőséget* megzavarni — az intézet *összes* osztályaira ki kell terjesztenünk.

Hallom az ellenvetést, hogy hiszen az új törvényjavaslat, mely oly mostohán bánik a francia nyelvvel, a francia nyelv helyett az alsó osztályokba a *latin* nyelvet szándékozik behozni. De vajjon miféle célja lehet ily intézkedésnek? Meglesz-e ezáltal akadályozva az említők érdeksúlyegyenlőség megzavarása? Épen nem, sőt még inkább elő fog az mozdíttatni, mert jóllehet hét, vagy tán nyolc évig fogunk így is *nyelvet* tanítani ugyan, de csakis *nyelvtant*, a mi sokat változtat a dolgon. Az értelem érdekei e pontban ismét a társadalmi érdekek rovására nagyon is az előtérbe fognak férközni s ezen túl csak egy-két lépés kell még és reáliskoláink újra vissza térnek amaz egyoldalúsághoz, melytől csak nemrég menték meg őket közoktatásügyi kormányunk bölcs intézkedései.

De a latin nyelvben szerzett ismeretek alapján a francia alaktannal gyorsabban és sikeresebben lehet majd haladni a felsőbb osztályokban — veheti föl valaki. Igaz: nagyon jól épít az, a ki latinnyelvi ismeretekre akarja építeni a francia nyelv alaktanát és szókötés tanát. Az is kétségbevonhatatlan, hogy a francia nyelvtant ily propaedeutika után kevesebb idő alatt végezhetjük majd el, mint jelenleg. Csakhogy nem lesz nagy köszönet az ily munkában. Tapasztalásból tudom, hogy felsőbb osztályokban az alaktan tanítása gyümölcsözetlen dolog. Tizenöt-tizenhat éves fiúk unják az oly kezdetlegességeket, a milyenek az alaktanban fordulnak elő. S ez jól van így, mert a hol nincs *így*, ott nincs *jól*. De ám jó, tekintsünk el ettől is; tegyük föl, hogy az alaktan tanulásában önálló gondolkozáshoz szoktatott serdült tanulók is kedvöket találják. Ám jó; de ha ez így van is, bizonyára nincs inyükre az a *gépies begyakorlás*, melyet az alaktan tanításánál a legtapintatosabb oktatás sem nélkülözhet, ha még annyira indul is meg mondattani alapon, s ha még annyira ragaszkodik is a folytonos olvastatás és olvastatás helyes elvéhez. Az oly tanítás pedig, a melyen a tanítvány nem talál lelki élvezetet, csakhamar *nyüggé* válik a tanulóra, a ki ha teljesíti is ugyan — mert kénytelen vele — kötelességét, de ezt csak pusztá *kötécességnek* tekinti s nem többnek. Míg ellenkezőleg, ügyes tanító vezetése mellett alsó osztályok tanulói az alaktan iránt csak úgy érdeklődnek, mint később, a nyelvtanulás magasabb fokán, a classicus művek fejtegetése iránt.

De haladjunk az engedmények útján még tovább s tegyük föl, hogy az imént fölhozottaknak nincs semmi reális alapjuk.

A latin nyelv négyévi tanulása után a francia nyelvtant két év alatt *egészen* el lehet végezni s marad az olvastatásra két év. Két év! Szép idő! De hogy az iskolai tanításban mily csekély, azt csak a tanítás gyakorlati férfiai tudják. Két év mindössze arra lesz elég, hogy az alaktanban és syntaxisban tanultakat begyakoroltassuk. Igehajlitási begyakorlások az érettségvizsgálat küszöbén! — valóban különösen hangzik. Így, illetőleg még rosszabbul fogunk állani a latin nyelvvel s az eredmény az lesz, hogy sem az egyik, sem a másik nyelvvel nem fogunk eredményt fölmutathatni.

Nem kell azonban felednünk azt sem, hogy még mindig nagy az oly tanítványok száma, kik a reáliskola negyedik osztályának végeztével elhagyják az intézetet. Ez nem egészséges állapot ugyan, mert az ilyenek számára ott van a *polgári iskola*, de hogy ez így van s hogy még egy jó ideig, a míg t. i. a tanügyi tájékoztatlan-ság tartani fog, így lesz: az kétségbevonhatatlan. De ha ez így van, akkor közoktatásügyi közigazgatásunknak sem szabad ez előtt egészen szemet hunynia. Hogy pedig az oly tanulók, a kik a negyedik osztály végeztével elhagyják az intézetet, több hasznát fogják venni az életben a *francia*, mint a *latin* nyelvnek, azt bizonyára senki sem fogja kétségbevonni. Szorgalmas tanuló, jó vezetés mellett, három év alatt viheti annyira, hogy egy kis gyakorlattal képes lesz könnyebb francia kereskedői levelek fogalmazására. Nem jutott volna eszünkbe: *ennyire gyakorlati* érvet is fölhasználni fejtegetéseink támogatására, ha nem tudnók, hogy tanügyünk vezetésében — a mi különben nem kárhoztatható — mely nagy szerepet játszik a *gyakorlati szempont*. Sőt tanügyi körökben azt is hallók — de hajlandók vagyunk élnék tartani — hogy az új „középtanodai törvényjavaslat“ főnebb említett intézkedése is gyakorlati szempontból történt, hogy t. i. *benépesítsék* a polgáriskolákat — a *reáliskola* tanítványaival.

De tán azért van a latin nyelvre szükség reáliskoláinkban, mert így kívánja ezt a „történeti opportunitás“, mert minden újabbkoru nép kezdő műveltsége latin nyelvű volt. Igaz s ha van ország, a melyre nézve áll ez, ugy magyar hazánk az, mely — nemzetiségének nem kis kárára — legszívesebben ragaszkodik vala a latin nyelvhez. Az sem tagadható, hogy az exact tudományok alapvetői (Galilei, Newton stb.) is latin nyelven irtak, hát még a történetirók! De vajjon a legjobb tanítás mellett is fogjuk-e oda vihetni, hogy négy évi *grammatikai* tanítás után az a tanuló,

a ki közbe még francia nyelvet is tanult négy évig, használhassa e forrásokat? Ne ámítsuk magunkat! Ha valahol, ugy tanügyi téren leginkább megboszulja magát az önámítás. S vajjon hány egyetemi tanuló meríti — *nyolc* évi lantinyelvi tanulás után — eredeti latin forrásokból tanulmányait? Azért mi, részünkről, nem volnánk képesek oly kicsinyléssel megemlékezni a *másod*-forrásokról, mint sokan. De ha kétségbevonhatatlan igazságnak tartjuk is, hogy minden nép kezdő műveltsége latin nyelvű, viszont az előtt a rohamos fejlődés előtt sem hunyhatunk szemet, mely különösen hazánkban s különösen tudományos téren észlelhető. Hisz még szépirodalmi téren is oly nagy — hála életrealitásunknak! — a fejlődés, hogy a negyvenes évek termékeinek nagyrészét mai napság már csak megmosolyogjuk. Latin nyelvű irodalmunk tisztán *historiai* érdekű, de a ki a *multban* akar élni, az helyesebben is teszi, ha a gymnasiumot választja.

Mindezeknél fogva mi abban a véleményben vagyunk, hogy, ha reáliskoláinkat nem akarjuk kiforgatni mostani s első fejezetünkben bővebben meghatározott jelentőségükből: a francia nyelvet ugy kell azokban tanítanunk, mint a latint a gymnasiumokban, vagyis annyi időt kell e nyelv tanítására fordítanunk, hogy a grammatikai tanítás csak eszköz legyen az irodalomba való bevezetésre. A nagym. közoktatásügyi minister ur 1875-ki tanterve nagyon helyesen a második osztályban rendelte el a francia nyelv tanításának megkezdését s azért mi a „középtanodai törvényjavaslat“ ellenkező intézkedését csak *tollkibának* vagyunk hajlandók tekinteni.

III.

Midőn e fejezetünk tárgyává a nyelvek, illetőleg a francia nyelv tanításának didactico-methodicai kérdését tesszük, tesszük azt a főnebbiekben kifejezett s a nagym. közoktatásügyi kormány által az említők tantervben kijelölt alapon. A methodus, a tanítás módja, mely „az előadandó tárgy logikai törvényeit jelenti“, okszerű összefüggésben áll a tanítás céljával. „Methodus az az út — írja *Beneke* — melyen a tanító a tanulóval halad, hogy ezt a tanítás célpontjához vezesse.“ Módszer megállapítása tehát ez utóbbi tisztázása nélkül „filius ante patrem“ volna csupán s azért tartók mi szükségesnek, oly behatóan foglalkozni a reáliskolák jelentőségével és a reáliskolai tanítás paedagogiai céljával. Legjobb

Módszer.

meggyőződésünk szerint a jelenleg érvényben álló alapot tartván paedagogiai szempontból a leghelyesebbnek, — alábbi, a francia nyelvnek reáliskoláinkban való *kezelésére* vonatkozó fejtegetéseinkben is csak a jelenleg érvényes tanterven nyugvó tanítást fogjuk szem előtt tartani.

A paedagogiai tudomány alágai közt tán egyik sem oly vitás, mint a tanítás módszere: a tanítás tulajdonképeni menete. Az bizonyos, hogy a teleologia és methodologia egyik mellékfolyójában sem oly zavaros a víz, mint ebben. Különösen Németországban tenger az oly paedagogusok száma, kik nagyon szeretnek methodikai vizet zavarni, tán a halászat módjának amaz ismert megkönnyítése céljából. „Semmiel sem csillognak a paedagógiában annyira, mint a methodikával — írja *Rosenkrantz* — és semmiben sem otthonos a charlatanismus annyira, mint ebben.“ Egy másik német paedagogus meg (Lásd: *dr. W. Rein*: „Betrachtungen über Methode und Methodik“) oly tanítókról tesz említést, a kik büszkén emlegetik új módszerüket, mely abban áll, hogy a szorzást mindjárt az összeadás után tanítják, vagy hogy a szépírásban a „g“ betű után a „q“ betűre térnek. „Az ember azt himné — írja *d' Hargues*, idézett művében — hogy egy és ugyanazon tárgy tanításában a gyakorlat egy általános érvényű módszert állapított meg, mely a maga érvényességét a tárgy lényegéből fejté ki. Ezt a következtetést azonban az emberi tevékenység egy terén sem látjuk megvalósítva s a megfejtés erre nézve nagyobbára az előadandó tárgy fölfogásának különféleségében keresendő.“ A fölfogásnak eme különfélesége, jóllehet azt hihetők, hogy számukat a paedagogia általános igazságai némileg korlátozzák, idő folytán tekintélyes számra szaporodott s azért historiai kalauzra van szükségünk. Mielőtt tehát methodikai meggyőződésünk fejtegetésébe bocsátkoznánk, jónak és szükségesnek látjuk, rövid vázlatát adni a francia nyelv tanítása történetének. S ismét Németország az, a melyre fordítjuk önkénytelenül is szemünket s ez természetes, mert egyrészt Németországban a paedagogia tudománya oly művelésben részesült különösen e század kezdete óta, mint sehol s mert másrészt a németeknek a francia nyelv ép úgy idegen, mint nekünk.

A fr. ny.
tanításának
története.

Jelen századunk, mint sok egyéb, úgy a nyelvnymozás terén is nagy *tettekkel* dicsekedhetik. A lipcei csata után Európászerte kifejtett *nemzeti* visszahatás, támogatva a romantikus irodalmak által, a philológiára is ujjáteremtő behatást gyakorolt. A nemze-

tiségükre, Napoleon hódításai által féltékenynyé tett nemzetek szorgalmasan kezdték buvárolni nemzeti történetüket és nemzeti nyelvüket s valóban e század oly nyelvészeket hozott létre, mint *Dicz*, *Raynouard*, a *Grimm* testvérek, *Humboldt*, *Falot*. A nyelvtudománynak e rendkívüli lendülete kihatással volt természetesen a nyelvek tanításának módjára is s azért elég volna tán történeti visszapillantásunkban csupán e századra szorítkoznunk. Mindamellet már a mult század végén is találkozunk oly figyelemreméltó methodikai törekvésekkel, melyek átnyulnak egész a mi századunkba s azért visszapillantásunkat, *Dicsterweg* „*Wegweiser*“-e szerint, a mult század végén kezdjük meg.

A majnai Frankfurtban 1783-ban *Meidinger*-től egy francia nyelvtan jelent meg, melynek címlapján ez állt: „e könyv szerint a francia nyelvet egy egészen új és könnyű módon rövid idő alatt tökéletesen meg lehet tanulni.“ Ez az „egészen új s könnyű mód“ pedig abban állt, hogy előbb a hangzók és a mássalhangzók kiejtése egymásután eltárgyaltatott és összefüggés nélküli szavakra alkalmaztatott; aztán következett a különféle beszédrészek elsorolása, majd a grammatikai tanítás, a mennyiben alaktan és syntaxis a névelőtől egész az indulatszóig minden szóemen egyszerre tárgyaltatik. A mint látjuk a vörös fonál, a melyen e methodusban a nyelvtények nyugosznak: az egyes beszédrészek. Synthesis és synthesis a tanítás ama fokán, a hol épen analysisre van szükség! E módszer hívei — jegyzi meg d' Hargues — érzékkel birnak ugyan az iránt, a mi egy idegen nyelv tanulásában szükséges, de hiányzik náluk az anyagnak paedagogiai alapelvek szerint való elrendezése. Hogy ez a „de“ azonban mily sokat nyom a latban, azt mai napság már mindnyájan tudjuk, kik az e féle nyelvtanítást lomtárba valónak tartják.

A *Meidinger*-*Mozin*féle módszernek egészen ellentéte az, melyet *Seidenstücker* soesti igazgató, éles eszü philologus alkalmazott első. Ha tehát az syntheticus volt, ez bizonyára analyticus; ha az a receptióra, ez kiválóan a megismerésre volt tekintettel. *Seidenstücker* ugyanis concret egészből, a mondattól indult ki. „Ez által — írja d' Hargues — elég tétetett a paedagogia ama követeléseinek, hogy az elemi tanítás analyticus módon kezdessék meg, az egészből térjen át a részekre, ezeket abból és abban ismertesse meg.“ *Seidenstücker* módszerének alapgondolata, a mint látjuk, ugyanaz, melyet még ma is helyesnek tartunk, jóllehet az ő általa megtört út már egyenetve és szélesítve van. *Seidenstücker*

Meidinger-*Mozin* módszer.

Seid-*n*-*stücker* módszer.

alapgondolatát tette magáévá *Ahn* is, nemkülönben *Ollendorf*, a kik az anyag elrendezésében azt az elvet követték, hogy a tanuló elé úgy vezetendő az idegen nyelv, mint a hogy ez anyanyelvét sajátítja el. Mind a két módszert hazánkban is eléggé ismerik s a nyelvmesterek még ma is *Ahn* vagy *Ollendorf* szerint tanítanak. Hogy e szerint a „calculáló methodus“ szerint, mely szabályokat nem tanít, hanem azokat csak mintapéldákban tünteti föl, buzgó nyelvmester külső sikert tud fölmutatni, az nem vonható kétségbe, de hogy valaki ezen az úton biztos és alapos nyelvismeret birtokába jutott volna, az szintén nem állítható. Középkolai követeléseknek egyik sem felel meg, nem még a *Ploetz* nyelvtanai sem, a melyek pedig jóval amazok fölött állanak, valamint maga *Ploetz* is leginkább közelít meg ama legújabb törekvéseket, melyek igyekeztek és igyekeznek a *paedagogia* követelése mellett a *tudomány* kívánalmainak is eleget tenni, megállapítván azt a középutat, mely különösen a nyelvek *iskolai* tanításában annyira szükséges.

Hamilton
és Jacotot.

Mielőtt e legújabb törekvések ismertetésére térnénk át, nem hagyhatjuk megemlítés nélkül az ugynevezett *interlinearis* módszert sem, melyet még 1756-ban indítványozott ugyan a francia *Dumarsais* („Exposition d' une méthode raisonnée pour apprendre la langue latine“), de a melynek újabbkori képviselői gyanánt *Hamilton* és *Jacotot* tartatnak.

James Hamilton a tanulónak összefüggő olvasmányt (ő János evangéliumát használta) ad kezébe, ez olvasmányt kis leckékre osztja fel, a melyeken a tanuló olvasni és fordítani tanul, úgy hogy lépésről-lépésre ismeri meg a szók jelentését s azok grammatikai alakját. A szöveg alatt, ettől vonallal elválasztva (innét a módszer neve) a szöszerint való fordítást közli. Hogy ez a fordítás sokszor nagyon különösen üt ki, az a nyelvek különféle természetéből és szelleméből következtethető. A tanuló tehát Hamilton módszere szerint kezdettől fogva *nyelvtényekbe* vezettetik be, melyekből önmaga vonja le az alakokat és a syntaxis szabályait. Hamilton módszerében, mely a szó legvalódibb értelmében *analyticus*, a mint látjuk, sok egészséges *paedagogiai* elem van.

A francia származású *Jacotot* az előbbihez hasonló eljárásában *Fénéton* világhírű „*Télémaque*“-ját választá eszközül. A kiinduló pont nála is maga a mondat; ezt ő szókra, szótagokra, betűkre bontatja fel; e leszálló mód után aztán ismét emelkedőleg tér vissza a mondatához. A tanuló a mondatot átolvassa, szöszerint lefordítja (*Jacotot* a vonal alatt nem ad oly szolgál fordítást, mint

Hamilton), könyv nélkül megtanulja; ezután következik a nyelvtani megfigyeltetés. A tanult szökből aztán új mondatok képeztetnek.

A mi e két, egymástól külön élt férfi módszerét illeti, azt találóan jellemezte egyik követőjük a következő szavakban: „A nyelvtan nem a szerző *előtt*, hanem az *után* és *abban* tanulandó.“ Az alapelv tehát, a melyből Hamilton és Jacotot kiindultak, pædagogiaiilag helyes és jó. „Hogy ez úton — írja *d' Hurgues* — jelentékeny eredményt lehet elérni, nem tagadható, de mégis jogosult a kérdés, hogy vajjon az interlinearis módszer alkalmas-e az *iskolai* tanításra?“ E kérdésre *Mager* („Die modernen Humanitätsstudien“) következőleg felel meg: „Mi egyetértünk a grammatistákkal abban, hogy nyelv alakok tanulásánál az anyagnak szigorú elrendezését kell követni, a mért mi a Hamilton-Jacotot-féle módszert már eleve minden módszer hiányának, a Hamilton-féle analysisist pedig rendezetlen grammatikának állítók.“

Az a philologiai lendület, melyről főnebb emlékezőnk meg, A legújabb törekvések. különösen a negyvenes években észlelhető a modern nyelvek s ezek közt a francia nyelv tanításán. Az a kettős irány, mely a nyelvtudományban, mint tudományban, érvényesülésre tört: a történeti és logikai — a nyelvtanításra is kihatott. A gymnasiumok és reáliskolák, mint tudományos intézetek („gelehrte Schulen“) számára írt nyelvtanok ugyan inkább simulnak az első, míg a polgári iskoláknak és magán használatra szerkesztett könyvek a másodikhoz. Mindamellett mind amazokon, mind ezeken *kettős* befolyás észlelhető: kisebb-nagyobb mérvben mind az előbbi, mind az utóbbi módszer fölhasználja a történeti irány nyelvhasznítását és magáévá teszi a logikai irány kiinduló pontját: a *mondatot*, mely kiinduló pontja volt ugyan már Seidenstücker-nek is, de mely a logikai irány (*Schmittthener, Herling, Becker*) működése folytán tudományosan jogosultabbá vált.

A nyelvtanítás kiinduló pontjává tehát a mondat, mint „a gondolat kifejezése“, tétetett s ez által a grammatikai alap helyét adott az olvasmányoknak. Hogy az olvasmányra, mint élő jelenségre, fektetett nyelvtanítás gyümölcsözőbb, mint a grammatikának ama szellemtelen tanítása, melyet hazánkban is üznek még bizonyos független intézetek, az ép oly világos, mint p., hogy a fizikai tanítást experimentálásnak kell megelőznie. De e helyes alapon is csak akkor lehet jól építeni, ha az egyes nyelvtani jelenségekbe tartalom és élet öntetik, hogy azok így „a tanuló vérvé váljanak.“

Mager.

Ezért követeli *Mager*, kinek működése a modern nyelvek s különösen a francia nyelv tanítása körül korszakot alkotónak nevezhető, hogy a nyelvtanítás legyen: *történeti, összehasonlító és philosophiai*. „Még a kevésbé szakértők előtt is világos lesz — írja *Mager*, idézett művében — hogy a történeti alapokra fektetett nyelvtanítás, mivel igaz, könnyebben érthető és a gyakorlatra nézve gyümölcsözőbb, mint a grammairien-ek theoriája, mely csaknem mindenütt hamisnak és mindig elégtelennek és kevésnek bizonyul.“ Nem „tudományosságot“ követel *Mager*, hanem csak azt, hogy a mai nyelv taníttassék, de nem antihistoriailag és hogy, ha valamely nyelvtani jelenség csak a régibb nyelvből magyarázható meg, a tanító az ily magyarázatoktól ne idegenkedjék. Az összehasonlító nyelvtanítást sem úgy érti *Mager*, hogy az összehasonlítás mint *doktrína* üzessék az iskolákban, a hová ilyenül nem való, hanem hogy az összehasonlítás ne szoríttassék csak az anyanyelvre (sok intézetben még ennyi sem történik), hanem terjesztessék ki mindama nyelvekre, melyek az illető intézetben taníttatnak. Hogy az ily értelemben vett összehasonlítás nem csak szükséges, hanem sokszor elkerülhetetlen is, arra nézve elég lesz tán például a francia melléknévi birtokos névmásokat említenünk, a melyeknél a *magyar* anyanyelvre való hivatkozás hasztalan. Végre *Mager* harmadik követelése, hogy t. i. a nyelvtanítás philosophiai legyen, az anyagnak logikai elrendezésére vonatkozik. „Mig az iskolai nyelvtanok — írja *Mager* — nem mutatnak föl több organisatiót, logikát és methodust mint eddig, a formális (philosophiai, logikai) képzésről való beszéd csak szószaporítás, melylyel az ember mind önmagát ámitja, mind másokat félrevezet.“ De követeléseit itt sem lőnek túl a célon s épen nem kívánja, hogy a nyelvphilosophia az iskolákba bevitessék.

Ez elveknek *Mager* testet is adott s a nyelvtanában használt módszert *geneticusnak* nevezte el. Az elnevezést sokan támadták meg, de magának a módszernek helyességét, pedagógiai és tudományos szempontból számba vehető ellenfelek alig.

Midőn reáliskoláinkban a francia nyelv kötelező tantárgyul fétetett, a közoktatásügyi miniszter ur ő nagyméltósága középiskolai céloknak megfelelő francia nyelvtan szerkesztésével *Hofer* Károly urat, a budapesti VI. kerületi állami főreáliskola igazgatóját bízta meg. Hogy e választás szerencsés volt, eléggé bizonyítja az, hogy *Hofer* ur *Mager* módszerében s az ő nyelvtanának alapján írta meg derék könyveit, melyek reáliskoláinkban használatban vannak.

A módszer tehát — melyről a következő fejezetben még lesz mondanivalónk — a Hofer-féle tankönyvekben adva van.

IV.

„Egyszerűről az összetettre.“ Ez a pædagogiai elv van Mager módszerében kifejtve. A nyelvjelenségek természetes keretükben: a mondatban figyeltetnek meg, mint élő tagjai egy egészséges organismusnak. Az *egyszerű* mondat az tehát, a melylyel mindenekeelőtt foglalkozunk; az egyszerű mondatból pedig az *állitmányt* veszszük ki először s a mennyiben a legtermészetesebb állitmány az íge, a nyelvtanítás „sarkpont“-jává az íge tétetik. Kétséget sem szenved ugyan, hogy az így adott alapon is lehetnek eltérések — mint a hogy tényleg vannak is, mert sokan a (rendhagyó) segédigékkel kezdik a tanítást, míg Mager, helyesebben, előbb a rendes hajlítást adja — mindamellet ez alap annyira helyes, hogy bármelyik *mellékutat* válaszszuk is, előbb vagy utóbb, de bizonyosan elérünk a célhoz.

Követendő
módszer.

Az előbb említett elvből kifolyólag, a tanítás az egyszerű mondatról a *bővített* mondatra tér át. A mondat bővítéseivel a nyelvtani ismeretek bővülése is lépést tart, míg ez uton eljut végre a periodusig. A tanítás illetén menetében a főnebb említettük *logikai* nyelvbuvárlat, mely az anyagnak a gondolkodás szigoru törvényei szerint való elrendezését tette lehetővé, szolgál methodikai kalauz gyanánt.

De a *történeti* philologia vívmányait is hasonló figyelemben részesíti ez a „geneticusnak“ nevezett módszer. Attól az eljárás-tól, hogy minden egyes szó az *egészhez* (mondat-hoz) való viszonyában észleltessék, abban magyaráztassék meg s megváltoztatván az egész, a résznek vele való változása is természetszerűnek tün-tettessék föl, vagy viszont is: „il n'y a qu'un pas“ ahhoz, hogy ezt a szók *részeire* is átvigyük. Ily módon aztán az ígehajlítást is szellemesebben taníthatjuk, mint a hogy tán a latin conjugatiókat nekünk taníták. „Egy ígealak — írja a Mager-féle módszer egy tudós követője: dr. *Lücking*, „Die französischen Verbalformen für den Zweck des Unterrichts“ című művében — elvégre is nem pusztá egymásutánja hangoknak vagy betűknek, tehát nem csupán akusztikai vagy optikai jelenség, hanem oly hang- vagy betű-egymásután, melynek képzete alkalmas arra nézve, hogy valamely *tevékenységnek* s e tevékenység bizonyos *viszonyainak* képzetét

appercipáljuk. A tulajdonképeni hang- vagy betű-összetételről „*értelen*“ áll összefüggésben, mely *jelentésre és viszonyításra* („*Beziehung*“) bontható szét. A leíró alaktaiban a törvények tehát ama módot határozzák meg, a mely szerint jelentés és viszonyítás fonetikailag és graphikailag megalakítva („*ausgeprägt*“) előttünk állanak. A leíró alaktaiban tehát, mely törvényeket állít föl, mindenekelőtt jelentési és viszonyítási kifejezést, azaz: *tőt és ragot* kell megkülönböztetnie.“ A historiai kalauz tehát Mager módszerében ama helyes utra vezet, a melyben a tanuló „a szóalakoknak belső alkotását etymologiai elvek szerint“ ismeri meg. Hogy ez uton szükségképen a *szóképezés* tanához jutunk, az csak ez ut helyessége mellett szól.

Ily alapra vannak fektetve Hofer-Mager-féle nyelvtanaink, melyeket *középiskolai* tanításra irodalmunkban *egyedül alkalmasaknak* tartunk (*Brassai* nyelvtana szintén helyes alapra fektetett, de nagyon is elnyújtott könyv) s azért a megtámadtatásokat is, melyekben azok némely oldalról részesültek, methodikai tájékozatlanságból eredetteknek kell tartanunk. Különösen *Hofer* „*módszeres*“ nyelvkönyvének, melyet e sorok írója is jó sikerrel használ, kívánjuk kiemelni kitünő methodikáját, jóllehet nézetünk szerint a nyelvtanítást már „*ab ovo*“ *olvasmányon* kellene megkezdenünk s e tankönyvekben is a kis mondatcsoportok helyére könnyű olvasmány (mese) volna teendő. Erről azonban alább.

Egyöntetőség a módszerben.

De nem elég az, hogy minden tárgyra, minden nyelvre nézve megállapítsuk s tankönyvben megtestesítsük a helyes módszert. Szükséges emez, egy és más tekintetben már a dolog természetéből kifolyólag eltérő módokat egymással szerves összefüggésbe hoznunk; szükséges a *módszer egyöntetőségére* törekednünk.

Módszertani élekezletek.

A módszer egyöntetőségét a nyelvtanításban leginkább akkor érjük el, ha a három vagy négy nyelv egy tanító kezében van csoportosítva. Nálunk azonban ez még „*pium desiderium*“-nál nem lehet egyéb. Különösen fölös számu *francia* nyelvészekben még jó ideig lesz hiány. Az ily szakcsoportosításnak nehézségekre üt-köző baján a nagym. kormány az által kívánt segíteni, hogy elrendelte a beható módszertani értekezleteket. Hogy ily értekezletek, *jól vezetve*, nagyban volnának képesek ez egyöntetőséget előmozdítani, az tagadhatatlan. Csak jóakarát és gyakran az egyeseknek az ügy érdekében történő önmegtartózkodása kellene! Most még nyelvtanaink is annyira elütöek egymástól, hogy ugyancsak elképzelhetjük azt a bábéli zürzavart, mely a fiu fejében van ott,

hol a különböző nyelvek vagy nincsenek egy kézben, vagy a hol a módszertani értekezletek lazán folynak le. A Hofierféle francia nyelvtanban p. az időeknek Mager szerint való nagyon helyes beosztását (végzetlen s végzett idők) sajátítja el egyik órában ugyanazon tanuló, a kinek már a másik órában egy más tanára *félmult* időt emleget. „E tekintetben — írja egy gyakorlati paedagogus: dr. *Schwartz*, pozeni gymnasiumi igazgató, „Der Organismus der Gymnasien“ című könyvében — hasznos eszköz a használt tankönyv egy példányán egy *normalgrammatika*-féle szerkesztése, melybe (a többi tankönyvön történő) változtatások bevezettetnek s mely a testületi szobában tartatik.“ Oly eszme, melynek kivételére mi, magyar tanítók, legalább még egy időre, egyenesen utalva vagyunk. Reméljük azonban, hogy a tankönyvek revisiójának már nemsokára szedhetjük gyümölcseit s hogy közoktatásügyi közigazgatásunk azt, a mire a módszertani értekezletekkel célzott, a *maga részéről* is elő fogja mozdítani.

De nemcsak az anyag elrendezésében és földolgozásában szükséges az egyöntetűség, hanem — s ez, nézetünk szerint, *inkább* esik a módszertani értekezletek rovására, inkább a *mi* dolgunk — megkövetelendő az anyag *kezelése módjának* is egyöntetűsége. Ezt — a tanulók fokozatainak szoros figyelembe vétele mellett — kizárólag csak a módszertani értekezleteken lehet eszközölni. Természetes, hogy itt (s még csak itt igazán!) ismét szükség van az egyesek önmegtadadására! Egyikünk beszélgetőleg szeret tanítani, a másik „a fősulyt arra fekteti, hogy mindent kisebb és legkisebb észleteire bontván, ezeket pontosan megmagyarázza s ugyanazt a tanulóól is hasonló módon követeli.“ És így tovább. Mindegyikünknek van valami előszeretete. Az ily „előszeretet“ azonban a tanításban káros fényűzés, sőt sokszor még ennél is rosszabb. Az ily differentiákat lehetőleg kiegyenlíteni: a módszertani értekezletek feladata, a melyeken ha a „kicsinyeskedés“ netán annyira lenne is, hogy vita tárgyát képezne a tanításban használt *hangyak* erősebb vagy gyöngébb volta, még az is csak az egyöntetűség előnyére történnék. Mert jóllehet a főnebb említett eltérések sekélységek ugyan, de azok — jegyzi meg helyesen dr. *Schwartz* — a tantárgyak sokféleségében tömeggé nőnek s a tanulóó nemcsak hogy erkölcsileg megzavarják, hanem még a tanítást is lépésről-lépésre megnehezítik és gyakran az előhaladást gátolják.

módszer *szellemében* gyökerező eltérés azonban — mely elvégre a „quot capita tot sensus“-ból következik — nem tartozik e

„csekélységek“ közé. A módszertani értekezleteknek azért, néze-
tünk szerint, a *módszer szellemének egyöntetűségére* kellene első
sorban figyelmet fordítaniok.

Általában, azt hiszszük, az alsó négy osztályban a tanítás
inkább *receptív* lehet, míg a felső osztályokban inkább az *induc-
ciónak* van helye. Az alsóbb osztályokban p. a melléknév nőnemé-
nek vagy a főnév többesének tanításánál minél több példát irok
a táblára s e példákából a szabályt a tanulókkal abstraháltatom,
sőt a szabálynak még helyes, rövid szövegezését is a jobbak egyi-
kére bízom. A felsőbb osztályokban is empirikusan járok el; itt is
— az elfogadott alaphoz hiven — mondatból vonom le a szabályt,
de arra *önmagam* utalok és, szövegezve levén már *általán* a sza-
bály, annak alkalmazását az olvasmányban *a posteriori* észlelte-
tem, sőt gyakran ezt a tanulókra bízom.

Gyakorlati
szempontok
a reálisk.
methodiká-
jában.

Ez általánosságok, de alapvető általánosságok után áttérhet-
nénk a tárgyunkat illető, részletekre. De nem hagyhatjuk még
említés nélkül azt a methodikai különbséget, melynek a gymnasi-
umi és reáliskolai nyelvtanítás közt szükségképen lennie kell s
melyre már főnebb is célozánk. E különbség az ott és itt tanított
nyelvek különbségéből foly. Mert jóllehet gymnasium és reáliskola
egy és ugyanazon általános cél elérésére törekszik, de e cél el-
érését ez is, amaz is *más* eszközöktől reméli. Ez eszközök közé
tartoznak a nyelvek is s ez eszközöknek különféleségében rejlik
a két intézet különfélesége is. Míg a gymnasium latint és görögöt
tanít, addig a reáliskola a franciát és németet tanítja; míg a
gymnasium a multban *mereng*, addig a reáliskola a jelenben *él*.
A reáliskolának tehát, mint a jelenben élő intézetnek, inkább
lehet s inkább *kell* — a mennyire ezt *középiskolai* természete meg-
engedi — *gyakorlati* szempontokra figyelemmel lennie, mint a
gymnasiumnak. Maga a közoktatásügyi tanács is így nyilatkozik
e kérdésre vonatkozólag: „A reáliskola sajátserű feladatainak
szem előtt tartása mellett nagyobb eltérés mutatkozik a két
(gymnasiun s reáliskolai) terv között, főleg két pontra vonatko-
zólag; egyrészt más helyet foglal el az ókori történet s ezzel
kapcsolatosan az egész történelmi oktatás; másrészt pedig a ter-
mészettudományoknál nagyobb mértékben lép előtérbe azoknak
szakszerű tárgyalása, mi a *gyakorlati élet* igényeinek, melyeket
a reáliskolának szem előtt nem szabad tévesztenie, nagyobb mérték-
ben felel meg.“ (L. „Magy. Tanügy“, 1874.)

Az ily különbség azonban szükségképen kihat a két intézet

összes methodikájára, a miből aztán következik a *nyelvek* tanítása módjának különfélesége is. Igen, a gyakorlati élet követeléseiről a reáliskolában nekünk, nyelvészeknek sem szabad megfélekednünk. Távol legyen tőlünk a *nyelvmesteri* nyelvtanításnak sürgetése s a gyakorlati célnak nagyon az előtérbe tolása, mert hisz ha ez volna szándékunk, úgy Mager módszere helyett *Ollendorft* vagy *Ahnt* ajánljuk vala. Csak hangsúlyozni óhajtottuk, hogy a reáliskolai nyelvtanítás methodikájában *gyakorlati* szempontoknak nagyobb engedményeket kell tennünk, mint a milyenekre tán sok philologus hajlandó. Tanítsuk a nyelvtant a Mager-féle tudományos alapon, de ne engedjük a theoriának nagyon is tág tért s helyezzük a nyelvtanítást már jóelőre *összefüggő*, érdekes olvasmány alapjára.

Gymnasiumaink nagy része a nyelvek tanításában általában *elégtelen* eredményt mutat föl. Nem e sorok írója hangoztatja első ez igazságot; kifejezést nyert az a „középtanodai szakbizottság“ tárgyalásain is. A legtöbb gymnasium tanulói sem a latin nyelvben, sem a görögben nem tanúsítanak elegendő képzettséget ama tömérdek időhöz mérve, melyet e két nyelv tanulására fordítanak. Nem lehet célunk itt e kétségbevonhatatlan igazság „miért“ jét kutatnunk; annyit azonban mégsem hagyhatunk említés nélkül, hogy a methodika a legtöbb gymnasiumban hibás, hogy ez intézetek nagyrésze még mindig a *Meidinger*-féle módszerben tanítja a nyelveket s hogy *az autorokat nagyon alárendelik a grammatikának és az irántok valódi érdekeltiséget felkölteni nem képesek*. Ez eredménytelenségben találjuk mi egyik okát annak, hogy nemzetünk, mely csak nemrég oly előszeretettel tanulmányozta az ó classica nyelveket, illetőleg a latin nyelvet, e nyelvek tanulásától most általában idegenkedik. Pedig — ki tagadná? — ez idegenkedésből irodalmunkra nagy kár háramol. A gymnasium, nem lévén képes a classicusok iránt érdekeltiséget kelteni, legtöbb tanulóiban ellenséget nevel önnömagának. Mert tudvalevőleg: „ignoti nulla cupido.“

Azért „caveant consules“-ként akarjuk hangoztatni, hogy e hibát — mely az *eredmény* után ítélő nagy közönségnek nagyon is szembeötlő — reáliskoláink még akkor is igyekezzenek elkerülni, ha illetén igyekezettük nectán az *eszményi tanítás* némi rovására esnék. Hogy félre ne értessünk, ismételjük: mi nem a „minden áron eredmény“ hívei vagyunk; de viszont azt is tudjuk, hogy a közönség az eredménytelenséget *nekünk* még kevésbbé bocsájtaná meg, mint a gymnasiumoknak. És igaza volna, mert az élő nyelvek

tanítójának a gyakorlat követeléseiről megfedekeznie nem lehet, nem szabad.

A tanítás
a nyelvtani
fokon.

A francia nyelv tanítása a nagyméltóságú kormány 1874-edik évi tanterve szerint már az *első* osztályban volt megkezdendő; az újabb s most is érvényben levő tanterv azonban — nagyon helyesen — annak megkezdését a *második* osztályban állapította meg. E kezdő osztály tananyagát a tanterv következőkben határozza meg: „Egyszerű mondat, mondatrészek. Mondattan alapján az alaktan elemei, jelesen: az íge személyragozása, az idő- és módjelzők megkülönböztetése; a főnév és arákulus alakjai; a melléknév nemű változása. Olvasmány: könnyebb népies elbeszélések (mesék), történelmiek. Szótanulás tárgyi csoportokban.“

II. osztály.

A szakértő első pillanatra el fogja ismerni, hogy ennyi, jól-lehet kevésnek *látszik*, egy évre — az *első* évre — épen elég. Az *alapvetést* nagy gonddal kell megtömnünk, hogy később az épület ne ingadozzék s e tanulmány írója tapasztalatból állítja, hogy a második osztályban ennél többet *nem lehet* végezni. A Hofer-féle „módszeres tankönyv“ első része soványnak látszik ugyan, de ha azt a tanító jól át meg át dolgoztatta a tanulókkal, a következő években biztosan s jól haladhat. Az ígehajlítás és névi igezetés *begyakorlására* időt kell engedni, hogy az a tanulók vérévé váljék. Ezen kívül az *olvasási gyakorlatok* is sok időt vesznek igénybe s e tekintetben okvetlenül pedansoknak kell lennünk, mert az a tanuló, a ki nem tanul meg már a második osztályban *helyesen* s folyékonyan olvasni, az e hiányt később alig-alig fogja helyre-pótolhatni. Összefüggő olvasmányok (mesék, könnyebb versek) ez osztályban már lehetőleg az *első időszakban* kezdendők meg; az igaz, hogy még ekkor a tanárnak sokat kell *előlegeznie*, de az ily előlegezések a később megteendő utat csak *egyengetni* fogják. E sorok írója már egy hónapi nyelvtani tanítás után megkezdte a Hofer-féle „Olvasókönyv“ első meséjének fordíttatását, miután azon az olvasást kellőleg begyakorolta. Az *olvasmány* kérdését egyéb-iránt a következő fejezetben bővebben fogjuk fejtegetni.

III. osztály.

A harmadik osztályra nézve a tanterv a következő anyagot szabja meg: „A bővített, az összetett és összevont mondat; a határozók tana; az igeragozás befejezése, az olvasmányokban előforduló rendhagyó ígék; szóképzés elemei.“ Az alaktani ismeretek e szerint a bővített mondaton szélesbítettnek: az alany jelzői bővülése alkalmat ad a névelői, melléknévi, névmási, számnévi s főnévi jelzők használatának tanítására; a tárgyi bővülésnél a

régime direct és régime indirect ismertetendő meg, a határozói bővülésnél pedig a határozók tana. Az „olvasmányokban előforduló“ rendhagyó ígék pedig nemcsak az ígéhajlítás befejezésére (kötő mód, szenvedő hajlítás, verbes pronominaux), de a megelőző évben tanult ígeragozás ismétlésére is kitűnő alkalmat nyújtanak a kínálkozó s elkerülhetetlen összehasonlítások következtében. A tanterv tehát itt sem követel tulságosat s a ki e követelésnek lelkiismeretesen megfelel, az olyképeveti meg az alapot, hogy arra majdan biztosan építhet. A grammatikai tanítást ez évben már *egészen* olvasmány (még pedig összefüggő olvasmány) alapjára kellene fektetni s a Hofer-féle „módszeres tankönyv“ jelesen szerkesztett második füzeté is inkább felelne meg, nézetünk szerint, a célnak, ha abban az összefüggés nélkül való mondatokból szerkesztett fordítási gyakorlatok helyére összefüggő olvasmány tétennék.

A tanterv a negyedik osztály anyagát illetőleg következőleg IV. osztály. rendelkezik: „Függő mondat, mód- és időtan; alaktan befejezése; szóképezés tüzetesen; *synonymák és gallicismusok.*“ Ennek az osztálynak³ tehát az alaktan befejezése a fődolga, emellett azonban, mint a tanterv kiemelt szavaiból olvasható, még nem csekély munka vár tanulóra és tanítóra egyaránt. Értjük a synonymák és gallicismusok tanítását; *egy évben* való tanítását. Mi, részünkről, a tanterv e passusát a „negyedik“ vagy bármelyik osztály alinea-jánál *helyén kívül valónak* tartjuk, mert nem vagyunk hajlandók elhinni, hogy a tanterv szakértői a gallicismusok és synonymák tanítását *egyellen egy évre* akarnák megszabni, helyesebben: *szorítani*. Nézetünk szerint mind a gallicismusokat, mind a synonymákat *mind a hét éven át* kell tanítanunk; *kell* különösen a gallicismusokat, melyekkel uton-utfélen találkozunk. *Egy év külön tananyagát sem ezek, sem amazok nem képezhetik.* „Köz tudomásulag — mondá a „középtanodai tanáregylet“ egyik szakosztályi ülésén *Tölgyi Gyula* tisztelt tanártársam — a tanulás Akhilleszsarka az emlézés, emlézés volna pedig a gallicismusok tanulása, s nem egyéb, ha éltető mellékgondolatok, olvasmány nélkül egyedül magyarázatra szorítkozva igyekeznénk azokat legalább részben tanítványaink fejébe ültetni. Oly munka volna ez, mely sikertelenség tekintetében Sysiphuséval mérköznék. A szorgalmas és jó tanulókkal elérnök ugyan, hogy az év végén ennyi meg ennyi gallicismust tudjanak; de volna-e köszönet e munkában, ha alkalmazni nem tudnák, ha a két havi szünet alatt a pleonasmus, ellypsis

vagy inversió a tanuló fejében belőlök kivesszenc?” A hat év alatt tanultakat a *nyolcadik* osztályban kétségkívül lehetne rendszerbe foglalni, de mi részünkről, hat évi *buzgó* tanítás után, azt is fölöslegesnek tartjuk. Azért e tekintetben a francia nyelv tanárának legjobb volna szabad kezét engedni.

V. osztály.

A francia nyelvtan *rendszeres áttekintését* a tanterv az ötödik osztályra szabja meg. Az eddig tanult nyelvtani fogalmak ez osztályban csoportosíttatnak s csoportosíttatván, rendszerbe foglaltatnak, e rendszeralkotásnál tárgyalatván ama különlegességek is, melyek a francia nyelvtant azzá teszik, a mi, vagyis — a tanterv szavai szerint — a „sajátos francia nyelvtan elemei.” A tanítás e fokon természetesen már egészen *syntheticus*, míg az alsó három osztályban tisztán *analyticus*. A mi e fokon a tankönyvet illeti, *Hofer-féle* „rendszeres nyelvtanunk” is van, de a t. szerző ur e „rendszeres nyelvtanát” nyilván a középiskolai törvényjavaslat amaz intézkedésének értelmében írta, a melynél fogva a francia nyelv tanítása az *ötödik* osztályban kezdetnek meg s azért e könyvet a *jelenlegi* ötödik osztályra nem is tarthatjuk alkalmasnak. Az ötödik osztály számára tehát még mindig nincs alkalmas rendszeres nyelvtanunk, pedig már „proximus ardet Ucalegon.” A *grammatikai* tanítás e szerint az ötödik osztálylyal véget érne.

A tanterv tehát e tekintetben kivihetőnek mutatkozik, de a tanár részéről mindenestre nagy buzgalmat igényel. Különösen szükséges e buzgalom az alapvetés nehéz munkájánál. Arra, a mit a paedagogusok „*egy óra oeconomiajának*” neveznek, leginkább az alsó osztályokban kell nagy figyelemmel lennünk. Ügyes tanár, normális körülmények közt, már előre tudja: mit fog az első s mit a következő óranegyedben csinálni. Az oly tanár, a kit a csöngetés *meglep*, vagy nem készül a tanításra, vagy nem ért az idő gazdaságos s helyes fölhasználásához; mind a kettő nagy hiba. A kezdet persze itt is nehéz s a kezdő tanárt működésének első évében, bármennyire készüljön is a tanításra s bármennyire igyekezzék is tárgyát helyesen beosztani, egyideig meg-meglepi a csöngetés, de a gyakorlat aztán megadja a kellő tájékozottságot. „A tanítónak — írja erre vonatkozólag egy német paedagogus — figyelembe kell vennie, hogy *minden egyes* órának egy kis *műegésznek* kell lennie, és csak az a tanító tette meg valóban a kötelességét, a ki az osztályt tiszta öntudatával hagyja el annak, a mit a tömegnek nemesak előadott, hanem a mit abba egyszersmind *beleoltott.*”

V.

A vázoltuk alapon meginduló és haladó nyelvtanítás az olvasmány-vasmányoknak első rangu helyet ad. Ezt bővebben fejtegetnünk bizonyára fölösleges. Vitás e pontban csak az olvasmányoknak *milyensége* lehet s különösen a modern nyelveket, és még különösen a francia nyelvet illetőleg. Hazánkban e tekintetben eddig vajmi kevés történetelt.

Hogy a nyelvtanítást jóeleve olvasmányra kell fektetnünk, azt már főnebb hangsúlyoztuk. Hogy ez — némi *előlegezéssel* — valóban kivihető is, azt e tanulmány írója tapasztalásból tudja. Olvasmányul a kezdet e kezdetén legalkalmasabbak a könnyű *mesék*, melyek már tárgyuknál fogva is vonzó erővel bírnak a gyermekre. A nyelvtanítás ez *első* fokára szánt olvasókönyvünk már van: a *Hofer* által szerkesztett kitünő füzet, melynek tapintattal összeállított tartalmát vonzó mesék, történelmi, földrajzi és ethnographiai olvasmányok és csinos versek képezik. Ezt az olvasókönyvet használja e sorok írója is s valóban nagy meglepődésére esik írhatnia, hogy jó sikerrel. A „*Le Petit Chaperon Rouge*“ vagy a „*Le Chat Botté*“ meséjét, vagy az oly kitünően megválasztott verseket, mint a minő a „*L'enfant de la montagne*“, a „*Cloche*“ vagy a „*Petit Jacques le Savoyard*“, a gyermekek valódi lelki élvezettel olvassák.

De — fájdalom! — mindössze csak ennyi az, a mi e tekintetben eddigelő hazánkban történt. Pedig valóban nincs vesztegetni való időnk! A nagym. közoktatásügyi kormány már ez évben is megadta a francia nyelvnek a mi a francia nyelv, azt már most *érettségvizsgálati* tárgygyá tevén, de azért az eszközök, melyekkel e tárgyban a tanulókat „érettekké“ tehetnők, még most sincsenek kezeink közt! A tanárok „cselekvő szabadságának“, könnyen érthető okokból, mi nem vagyunk ellenségei; mindamellett részünkről szívesen mondunk le e szabadságról, ha ennek megszorítása a tanításnak — a *lehető* határok közt — *egyöntetűségét* mozditja elő. A francia olvasmányok megválasztásának kérdésében azonban, ne tagadjuk, *kortáttalan* szabadsággal bírnak, egész addig, hogy — *nincs is miben* válogatnunk.

Valamely nemzet szellemi életébe a tanulót vagy *chrestomathia*, vagy *teljes művek* olvastatásával vezethetjük be. Mi — jó előre kimondjuk — a *teljes művek* olvastatásának vagyunk barátai. A nélkül, hogy szót szaporitanánk, idézzük, a mit erre vonatko-

Chrestomathia vagy teljes művek?

zólág *Herbart* mond („Pädagogisches Gutachten über Schulklassen und deren Umwandlung“ című művében s más szavakkal másutt is). „*Gedike* — írja a nagy paedagogus — a többi közt egy görög chrestomathiát is irt és igyekezett abban sok érdekes dolgot nyújtani: tréfás elbeszéléseket, meséket, kis történelmi töredékeket, de semmi nagyot és semmi egészet. Én ellenben husz évvel ez előtt nyolc és kilenc éves gyermekekkel az *Odysséát* olvastattam és olvastatom most folyvást a reám bízott seminariumban oly — hasonló korban levő — gyermekekkel, kiknek eddig a logkisebb görög mondat sem magyaráztatott meg. A kis kezdőkre nézve a *Gedike* chrestomathiájának első sorai természetesen sokkal érdekesebbek, mint a *Homer* első versei; ezen kívül azok a fiúk, a kiknek számára *Gedike* az ő chrestomathiáját szerkeszté, körülbelül egyenlő korúak azokkal, a kik nálam már az egész görög *Odysséát* átolvasták. Ugy látszik tehát, mintha amaz sokkal inkább volt volna tekintettel arra nézve, hogy a nevezett nyelvben a tanítás érdekes legyen, mint én. A különbség azonban abban az érdekekben rejlik, a melyet az olvasmány maga után hagy. *Homer* a figyelmet fokozatosan ébreszti föl; azt mindig fokozza; végül a gyermeki szívben oly feszültséget gerjeszt, mint a hogy ez könyvtől csak várható; és e feszültségből állandóan nagy benyomás marad fön, a melylyel később az egész ó kori történet és irodalom összes benyomásai összeforrnak. *Gedike* chrestomathiája el van feledve, ha egyszer átdolgoztatott; a mi abból megmarad, azok — a szerző szándékához hiven — szók és nyelvtani alakok. Más chrestomathiákkal szintén így van ez.“ Mi tehát, részünkről, nem chrestomathia szerkesztésének, hanem teljes művek kiadásának szükségét kívánjuk hangsúlyozni; hozzá tevén, hogy „bis dat qui cito dat.“ A nagyobb szabásu teljes művek olvastatását azonban csak a harmadik osztálynál kezdenők meg, meghagyván a második osztály számára a *Hofer*-féle olvasókönyvet.

A francia irodalom kétségkívül gazdag élvezetes, erkölcsös tartalmu ifjusági iratokban; de van-e ezek közt olyan, mely az iskolai, illetőleg középiskolai célok mindegyikének megfelelően? Azt hiszszük senki sem fog szerénytelenség vádjával illetni, ha, a nélkül, hogy — mint *Herbart* mondja — „az iskolák törvényhozójának“ akarnánk láttatni, az olvasmányok megválasztását illetőleg is programmal lépünk föl.

Különösen két világhírű mű vonja magára ez „embarras de richesses“-ben a paedagogus figyelmét; az egyik *Fénélon* „*Télé-*

maque-ja, a másik *Barthélémy abbé „Anacharsis“-a*. Fénélon könyve Franciaországban körülbelül *kétszáz* kiadást ért; az összes művelt nyelvekre lefordítottatott s a mi becsét illeti, arra nézve *egyhangu és egyszavu* az ítélet, hogy t. i. *maradandó*. Egy francia író azt mondja arról, hogy „ha az emberi nem boldogsága származhatnék egy költői műből, ugy ez (Télémaque) volna az“; egy angol kritikus leírásait gazdagoknak és szépeknek állítja, az alvilágba való lemenetelt magasztosabbnak tartja mind *Homér* mind *Virgil* leírásainál, mert Fénélon „a régi bölcselkedést az igaz vallás ismerete s ama szép lelkesedés által, melyet benne oly nagy mértékben látunk, jóval tökéletesebbé teszi.“ Mi is inkább hajlunk, ha az említett két mű közt kell választanunk, a Fénélon könyvéhez. *A francia nyelv tanítását tehát már a harmadik osztályban „Télémaque“-ra fektetnék*. Egyelőre, természetesen, csak lassu léptekben haladhatunk s azért a *harmadik osztályra nézve* elégséges volna hat „könyv“-nek az elvégezése. Ennyit, ha a buzgó tanár által vezetett tanulók *tudják a szótárt használni s tudnak a fordításból előkészülni* (a miről alább), azt hisszük, el lehet végezni. A *negyedik* osztályban az elejtett fonal a *hetedik* könyvüél vétenék föl. Most már gyorsabban lehet haladni s azért ez osztályra nézve *kilenc* könyv elvégezése volna megszabható, míg az *ötödik* osztályban, a hátralevő *kilenc* könyvön fölül, még *La Fontaine* meséiből is fordíthatnók a kiválóakat. (*La Fontaine*-t e tanulmány írója már ez évben is fordíttatá, kézi könyvül a „*Bibliothèque National*“ illető füzeteit rendelvén meg.)

Az *ötödik* osztálylyal véget ér a *grammatikai* tanítás, az olvasmányra ezután több idő marad s azért a *hatodik* osztályban már bátran olvastathatunk egy *molière-i* s egy *racine-i* vagy *corneille-i* művet. *Molière* művei közül e sorok írója ez évben kísérletet tett a „*L'avare*“-ral s jóllehet a tanulók, kikkel e mintavígjátékot olvastatta, csak *kezdők* valának, mégis jól haladt velök. A *racine-i* vagy *corneille-i* mű helyett lehetne ez évben, a magyar nyelvi tanítással lépést tartva, rhetorikai műveket olvastatni s erre nézve *Bossuet*-t ajánljuk, kinck egyik gyászbeszédét (*Condé herceg fölött*) e sorok írója szintén olvastatta ez évben, ugyancsak a *hatodik* osztályban. A tragikusokkal ekként a *hetedik* osztályban lehetne megkezdenünk a tanítást. Nézetünk szerint *Racine* művei közül vagy „*Phèdre*“-t, vagy „*Athalie*“-t kellene választanunk; mi ez évben (a *nyolcadik* osztályban) az *előbbivel* tettünk kísérletet; *Corneille* művei közül meg „*Cid*“-et vagy „*Cinna*“-t.

S ezzel az ily értelemben vett teljes művek olvastatása véget érne, mert a *nyolcadik* osztályban már az újabb francia tudományos nyelvet kell ismertetnünk, „tekintettel a reáliskolai tanulmányok tárgyára.“ A *nyolcadik osztály számára tehát olvasókönyv szerkesztése válik szükségessé*, melybe azonban reáltárgy (chemiai, földrajzi, physikai, matematikai s természetrajzi) vonzó értekezésen kívül még a legújabb (XIX. századbeli) szépirodalomból is volnának szemelvények fölvehetők, mert itt is áll, hogy „omne tulit punctum qui miscuit utile dulci“, a mint *Horác* mondja („De arto poetica“). Mind ama „teljes“ műveknek pedig, melyek középiskolai céloknak leginkább megfelelőeknek találhatnának, oly *iskolai* kiadását kellene mielőbb megindítani, mint a milyen Németországban, hogy csak ez egyet említsük, a *Fiebig* és *Leportier*-féle kiadás („Chefs-d'oeuvre des classiques français avec commentaires choisis des meilleurs commentateurs“). Míg azonban az ígé testté válhatna, ajánljuk t. tanártársainknak a „*Bibliothèque nationale*“ olcsó (15 kros) füzeteit, melyekből a *Lafitte* és *Elsner*-féle kereskedés ezután bizonyára nagyobb készletet fog tartani, mint eddig.

Az olvastatás alsó fokán azonban a francia nyelv tanítójának nagy óvatosságára van szükség s ezt külön is ohajtjuk hangsúlyozni. A tanuló e fokon még csak keveset tud s azért, hogy a nehézségekkel megküzdhessen, tanára támogatására szorul. E támogatásban tapintatosan kell őt részesítenünk. Mindenekelőtt eleintén keveset kell „kihagynunk“ s a tanulót e fokon nem csupán a *tanítás órájában előkészítenünk*, hanem egyszersmind őt a *szótár helyes használatára is megtanítanunk*. Ez tán kissé különösen hangzik, de úgy van, hogy tanulóink nagy része nem ért a szótár használatának módjához; a „szószedetbe“ a legelső szót, a melyet találnak, beírják s azt hiszik, hogy megtették kötelességüket. De boldogok még az oly intézetek, a hol a tanár szótár vételét a tanulóknak megrendelheti. Sok helyütt még ez sem történhetik meg, mert a legolcsóbb használható szótár is drága, a vidék pedig szegény. Azért — és ezt különös nyomatékkal kell hangsúlyoznunk: *égető szükség van olcsó iskolai szótár mielőbbi kiadására is*. Szótár nélkül — s legyen az akár valamely olvasmányhoz szerkesztett specialis, akár általános szótár — egyáltalán lehetetlen tanítanunk.

Az irodalomtörténetbe való bevezetést, illetőleg a költészet s műpróza *főbb* képviselőinek ismertetését, a reáliskolai tanterv az illető költők teljes műveinek olvastatása által véli elérhetőnek.

Fr. classicusok iskolai kiadása.

Olcsó szótárak.

Irodalomtörténet.

Mi a tanterv ez intézkedését természetesen csak helyeselni tudjuk s részünkről nagyobb nyereségnek tartjuk, ha a tanuló a század valamelyik kimagasló s százada kinyomatát teljesen magán viselő *íróból* meríti ismereteit és alkotja ítéleteit a kor törekvéseiről, mint ha *töredékek* olvasása után fogadja el megnyugvással valamely irodalomtörténetirő definitióit. Hogy így az irodalmi „*di minorum gentium*“ nem fognak előfordulni az iskolai oktatásban, az bizonyos; de mi az ily irodalomtörténeti statisztika tanításának hasznát nem is vagyunk hajlandók belátni. Ha a tanulók például a tizenhetedik századból megismerik Molière-t, Racine-t, La Fontaine-t és Bossuet-t: ez „*étoiles fixes*“ körül lehet aztán csoportosítani nemcsak a XVII. század többi csillagait, de e század előkészítőit, tehát a *renaissance-kor* törekvéseit is. Az irodalomtörténet *beható* tárgyalása úgy sem való a középiskolába. A mi az újabb irodalmat illeti, a nyolcadik osztályban ugyis az „*újabb*“ korról kell foglalkoznunk.

De a nyolcadik osztályban még egyéb *tcendők* is van s ez: a *tanítás betetőzése*. Nézetünk szerint ez évben még egyszer át kell vennünk, röviden, a *nyelvtant*, de *most már francia nyelven*, mint a hogy általában a *francia nyelv szóbeli használatát már a hatodik osztályban kell megkezdenünk*; nem azt értjük ez alatt, hogy a tanítás nyelve a hatodik osztálytól kezdve *kizárólag* a francia legyen, hanem hogy az olvasottak tartalma mindig francia nyelven is ismételtessék s hogy az olvasmányok *francia jegyzetekkel* legyenek ellátva. Betetőzés.

Ime vázoltuk az utat, a melyen a francia nyelv tanítását illetőleg — nézetünk szerint — haladnunk kellene s azt hisszük, hogy, *ez uton* haladva, általában elérhetnők azt a célt, melyet, mint elérendőt, a tanterv elénk szab. A reáliskolai érettségvizsgálatokat szabályzó rendeletben a francia nyelv még csak mint az *írásbeli* vizsgálat tárgya szerepel. Szándékunk volt: *fölszólalni* e mostoha bánásmód ellen; de a nagym. közoktatásügyi kormány ama rendeletre, mely a francia nyelvet *már ez évben is* érettségvizsgálati tárgygyá tette, remélnünk engedi, hogy a francia nyelv továbbra is meg fog hagyatni igazában. Ha azonban tán három nyelv szereplése az érettségvizsgálaton *sokaltatnák*, lehetne segíteni a dolgon olykép, hogy *szóbeli* vizsgálatra a német és francia nyelv közül ezt vagy am azt választhatná a főigazgató, de választását csak közetlen a vizsgálat előtt tudatná a tanárkarral. Mi részünkről az ellenőrzést egyenesen ohajtjuk. Érettségvizsgálat.

S ezzel az ily értelemben vett teljes művek olvastatása véget érne, mert a *nyolcadik* osztályban már az újabb francia tudományos nyelvet kell ismertetnünk, „tekintettel a reáliskolai tanulmányok tárgyára.“ A *nyolcadik osztály számára tehát olvasókönyv szerkesztése válik szükségessé*, melybe azonban reáltárgyu (chemiai, földrajzi, physikai, matematikai s természetrajzi) vonzó értekezéseken kívül még a legújabb (XIX. századbeli) szépirodalomból is volnának szemelvények fölvehetőek, mert itt is áll, hogy „omne tulit punctum qui miscuit utile dulci“, a mint *Horác* mondja („De arto poetica“). Mind ama „teljes“ műveknek pedig, melyek középiskolai céloknak leginkább megfelelőknek találtatnának, oly *iskolai* kiadását kellene mielőbb megindítani, mint a milyen Németországban, hogy csak ez egyet említsük, a *Ficbig* és *Leportier*-féle kiadás („Chefs-d’oeuvre des classiques français avec commentaires choisis des meilleurs commentateurs“). Míg azonban az ígo testté válhatna, ajánljuk t. tanártársainknak a „*Bibliothèque nationale*“ olcsó (15 kros) füzetait, melyekből a *Lafitte* és *Elsner*-féle kereskedés ezután bizonyára nagyobb készletet fog tartani, mint eddig.

Fr. classicusok iskolai kiadása.

Az olvastatás alsó fokán azonban a francia nyelv tanítójának nagy óvatosságára van szükség s ezt külön is ohajtjuk hangsúlyozni. A tanuló e fokon még csak keveset tud s azért, hogy a nehézségekkel megküzdhessen, tanára támogatására szorul. E támogatásban tapintatosan kell őt részesítenünk. Mindenekelőtt eleintén keveset kell „kihagyunk“ s a tanulót e fokon nem csupán a tanítás órájában előkészítenünk, hanem egyszersmind őt a szótár helyes használatára is megtanítanunk. Ez tán kissé különösen hangzik, de úgy van, hogy tanulóink nagy része nem ért a szótár használatának módjához; a „szószedetbe“ a legelső szót, a melyet találnak, beírják s azt hiszik, hogy megtették kötelességeket. De boldogok még az oly intézetek, a hol a tanár szótár vételét a tanulóknak megrendelheti. Sok helyütt még ez sem történhetik meg, mert a legolcsóbb használható szótár is drága, a vidék pedig szegény. Azért — és ezt különös nyomatékkal kell hangsúlyoznunk: *égető szükség van olcsó iskolai szótár mielőbbi kiadására is*. Szótár nélkül — s legyen az akár valamely olvasmányhoz szerkesztett specialis, akár általános szótár — egyáltalán lehetetlen tanítanunk.

Olcsó szótárak.

Irodalomtörténet.

Az irodalomtörténetbe való bevezetést, illetőleg a költészet s műpróza főbb képviselőinek ismertetését, a reáliskolai tauterv az illető költők teljes műveinek olvastatása által véli elérhetőnek.

Mi a tanterv ez intézkedését természetesen csak helyeselni tudjuk s részünkről nagyobb nyereségnek tartjuk, ha a tanuló a század valamelyik kimagasló s százada kinyomatát teljesen magán viselő *íróból* meríti ismereteit és alkotja ítéleteit a kor törekvéseiről, mint ha *töredékek* olvasása után fogadja el megnyugvással valamely irodalomtörténetíró definitióit. Hogy így az irodalmi „*dei minorum gentium*“ nem fognak előfordulni az iskolai oktatásban, az bizonyos; de mi az ily irodalomtörténeti statisztika tanításának hasznát nem is vagyunk hajlandók belátni. Ha a tanulók például a tizenhetedik századból megismerik Molière-t, Racine-t, La Fontaine-t és Bossuet-t: ez „*étoiles fixes*“ körül lehet aztán csoportosítani nemcsak a XVII. század többi csillagait, de e század előkészítőit, tehát a *renaissance*-kor törekvéseit is. Az irodalomtörténet *beható* tárgyalása úgy sem való a középiskolába. A mi az újabb irodalmat illeti, a nyolcadik osztályban ugyanis az „*újabb*“ korrall kell foglalkoznunk.

De a nyolcadik osztályban még egyéb teendők is van s ez: a *tanítás betetőzése*. Nézetünk szerint ez évben még egyszer át kell vennünk, röviden, a *nyelvtant*, de *most már francia nyelven*, mint a hogy általában a *francia nyelv szóbeli használatát már a hatodik osztályban kell megkezdenünk*; nem azt értjük ez alatt, hogy a tanítás nyelve a hatodik osztálytól kezdve *kizárólag* a francia legyen, hanem hogy az olvasottak tartalma mindig francia nyelven is ismételtessék s hogy az olvasmányok *francia jegyzetekkel* legyenek ellátva.

Betetőzés.

Ime vázoljuk az utat, a melyen a francia nyelv tanítását illetőleg — nézetünk szerint — haladnunk kellene s azt hisszük, hogy, *ez* uton haladva, általában elérhetnők azt a célt, melyet, mint elérendőt, a tanterv elénk szab. A reáliskolai érettségvizsgálatokat szabályzó rendeletben a francia nyelv még csak mint az *írásbeli* vizsgálat tárgya szerepel. Szándékunk volt: fölszólalni e mostoha bánásmód ellen; de a nagym. közoktatásügyi kormány ama rendelete, mely a francia nyelvet *már ez évben is* érettségvizsgálati tárgygyá tette, remélnünk engedi, hogy a francia nyelv továbbra is meg fog hagyatni igazában. Ha azonban tán három nyelv szereplése az érettségvizsgálaton *sokallatnék*, lehetne segíteni a dolgon olykép, hogy *szóbeli* vizsgálatra a német és francia nyelv közül ezt vagy amaz választhatná a főigazgató, de választását csak közvetlen a vizsgálat előtt tudatná a tanárral. Mi részünkről az ellenőrzést egyenesen ohajtjuk.

Érettségvizsgálat.

Az érettségvizsgálatot mi is a középiskola legfontosabb mez-zanatának tartjuk s azt hisszük, hogy „a mint a tanítás egész rendszere helyesebb didaktikai és methodikai alapokra helyezkedik, a tanulás eredményének megítélésében és követeléseiben is más, még jóval magasabb mértéket kell alkalmaznunk.“ Mi is ugy tapasztaljuk, mint a tanáregylet t. szerkesztője, hogy „az ifjuság nagy része képzeletet túlhaladó apathiát tanusit a tudományok iránt“ s a baj orvoslását mi is *a vizsgálati rendszer reformjában, a föltétlen szigorban* keressük, mert valóban oly komoly időkben, a milyeneket jelenleg élünk, nem tűrhetjük tovább, „hogy iskoláinkban dologtalan suhancok ásítsák le azt a néhány évet, melyek az élettől elválasztják őket.“ De viszont azt hisszük, hogy követeléseinket is *csak akkor* fokozhatjuk, *ha részünkről is elkövetünk minden lehetőt.* A francia nyelvi oktatás körében pedig még sok a teendőnk. Jól tudjuk ugyan, hogy *néhány év alatt* több nem történhetett, mindamellet *ohajtandónak tartjuk, hogy azt a szelcsendet, mely e tekintetben még mindig észlelhető, mielőbb élénk eszmecsere váltsa föl.*

. . . . Körülbelül ezek volnának azok, a miket a francia nyelv reáliskolai tanításáról elmondani szándékoztunk. Jól tudjuk, hogy nem mondtuk el mindazt, a mi elmondható lett volna és jól ismerjük e tanulmány lézágait és fogyatkozásait. Mindamellet közrebocsátjuk azt, mert azt hisszük, hogy, ha a szakférfiak figyelme csak fölvilágosító szives figyelmeztetésekben fog is nyilatkozni, már akkor is használtunk némileg az ügynek, mely számos paedagogiai kérdéseink közt leginkább szorul vitatásra.

Értesítő közlemények

az Igazgatóság által.

A) A tanításnak ez évi tárgyai iskolánkban.

Az előkészítő osztályban.

Magyar nyelv, heti 5 órán. Kármán Mór M. Olvasókönyve I. részének meseféle olvasmányain gyakoroltatott a helyes olvasás, a könnyv nélkül is megtanult versek elmondásánál a hangsúlyozás és hanghordozás. Olvasmányokban: a beszédrészek, s a közönségesebb nyelvtani alakok meg- és fölismertetése. Hetenként egyszer helyesírás gyakorlása tollbamondás útján. Tanította Solymosi Lajos, r. tanár.

Német nyelv, heti 4 órán. Felsmann olvasókönyvének I. részét használva, olvasás és helyesírás. Az olvasmányokban előforduló legfontosabb szavak tanulatása. Rövid mondatok alakítása. Tanította Hann Károly, r. t.

Földrajz, heti 2 órán. A láthatár, a föld alakja, s az ide sorakozó előismeretek. Világtájak. Tájékozódás a térképen. A magyar királyság és ausztriai császárság tartományainak nevezetesebb városai, hegy- és folyamvidékeinek leírása. (Hunfalvi Földirata, I. r.) Tanította Solymosi Lajos, r. t.

Természettudomány, heti 3 órán. 24 állat és 12 növényfaj leírása, tekintettel a terminusok elsajátíttatására, csoportosítás nélkül, csupán előfordulásuk helyei szerint rendezve. Tanította Molnár Károly, r. t.

Számítás, heti 5 órán. A szám- és méterrendszer együttes ismertetése; a négy alapművelet egész számokkal; a többesek és tényezők fogalma; a három első művelet tizedes törtekkel; a közönséges tört értéke; az egyenlő értékű közönséges törtök kiszámítása. Tanította Héjja Endre igazgatótanár.

Rajz, heti 3 órán. Egyenes és görbe vonalok; egyenes — aztán görbe, — aztán egyenes és görbe vonalú idomok; bonyolultabb idomok negyede, hatoda előrajzolva s a tanulók által ki-egészítve. Görbevonalú idomok, egyenes vonalú — fokonként egy- két- s háromféle — árnyalással. (Táblán való előrajzolás útján.) Tanította Fankovich Gyula, r. t.

Ütényírás, heti 2 órán, Lövényi szerint. Kis és nagy betűk. Gyakoroltatás közmondások, versikék, történeti és földrajzi mondatok taktusos íratásával. Diszitettebb nagy betűk. Csoportosításuk, alkotó részeik szerint. A rokonsági csoportoknak (az alkotó részek többségében megegyező betűsorozatoknak) többszörös leírása, a megegyező részeknek congruens alakítására való tekintettel. Tanította Váró Ferenc, r. t.

Az I. osztályban.

Történet, heti 2 órán. Magyar történet IV. Béláig. Tankönyv: Horváth Mihályé (kis kiadás). Tanította Gyálóka y Mózes, r. tanár.

Magyar nyelv, heti 5 órán. Kármán olvasókönyve I. kötetéből következő olvasmányok tárgyalattak: Apollon. Hermes. Demeter keserve. Poseidon és Athene. Perseus. Theseus. Paris. Achilleus. Hunor és Magyar. A hunok bejövetele. Eteleo király. Priskos Rhetor történetiratóból. A magyarok bejövetele. A magyarok kalandos hadjáratai. Lehel kurtjé. Költői olvasmányok: Rege a csodaszarvasról és Kevcháza. Ezen olvasmányok alapján tárgyalattak: az egyszerű mondat; mondatrészek; fő- és mellékmondat megkülönböztetése. A mondatok elemzése alapján teljes alakban, tekintettel a hangtani módosulásokra. Szóképzés; az élő képzők. 31 (ebből 8 iskolai) írásbeli dolgozat tárgyát részint a fenebbi olvasmányok, részint kisebb meséknek elbeszélés után való leírása, részint pedig a természetrajzban tanult egyes állatok és növények leírása képezték. Tanította Pálffy Károly, r. t.

Német nyelv, heti 4 órán. Felsmann olvasókönyve I-ső részéből következő olvasmányok fordítottak: Geschichten von Heraklesből: „Die Schlangen.“ „Die Thebäer“ és „Das Orakel.“ — Der gierige Hund. Der Esel. Die kluge Maus. Der alte Löwe. Der Wolf und der Mensch. Der Gärtner. Der Goldbentel. Költőiek: Abendlied. Das Riesenspielzeug. Das stäte Andenken. Das Lamm und der Wolf. Ezen olvasmányok alapján tárgyalattak: Az egy-

szerű mondat. Az alany. A főnév általában. A főnév mint alany. A főnév nevei. Az állítmány. Az ige általában. Az ige a jelentő mód jelen idejében, egyes és többes számban. A személyes névmás. A szórend. Bővített mondat. A kiegészítő. A főnév tárgy-, tulajdonító-, és sajátító esete. Erős és gyenge declinatio. A viszony-
szók közül a gyakoriabbak. A szóvonzat. A jelző. A főnévi jelző. A melléknév. A melléktnevek ragozása és fokozása. A névmás. A számnév. A szórend. A cselekvő mondatok az elbeszélő-, leíró- és végzettmultban, valamint a végzetlen- és végzett jövőben. Szó-
tanulás. A fennebbiek begyakorlása végett a Ney nyelvtana I. részéből átdolgoztatott 1—37 lecke. 30 írásbeli dolgozat tárgyául Ney nyelvtana I. részéből 1—37 leckékben levő feladatok szolgál-
tak. Tankönyv: Felsmann Olvasókönyv I. rész és Ney Német nyelvtan I. rész. Tanította Pálffy Károly, r. t.

Földrajz, heti 2 órán. Dr. Hunfalvi „Földrajz a középiskolák használatára“ című tankönyvének első kötete nyomán tanították a magyar korona tartományainak, a Balkán félszigetnek, Előázsia-
nak, Ázsia északi partvidékének és a pyreneusi félszigetnek ter-
mészeti és állami viszonyai. Az appenini félsziget igen röviden. A tanítás menete alatt ismerkedtek meg a tanulók a főbb közet-
nemekkel és képződési viszonyaikkal. Továbbá eltért a tanítás a könyvtől még abban, hogy míg a könyv synthetikus módon tárgyal, addig a tanítás analitikus módon tárgyal — kivéve Erdélyt, mely a mappa és a természetes földfelület s az azon található viszonyok összehasonlítása céljából inkább synthetikailag tanított. Tanította Molnár Károly, r. t.

Természetrész, heti 3 órán. Téli félévben állattan, nyáriban nö-
vénytan. Kriesch „A természetrajz elemei“ című tankönyvét is hasz-
nálva megismertették 40 emlős állat s több velök rokon röviden. A tanítás menete alatt házi, mezei, erdei és vízi, hideg, mérsékelt és forró övi csoportokra különítették. Szintén a tanítás menete alatt ismerkedtek meg a tanulók a családok és rendek jellemző-
sével. Befejezésül összeállították a 15 emlősrend családjaikkal együtt. A növények közül tárgyaltattak 45 virágos növény részben a túlevelűek, részben az egy és két szikűek osztályából. Az egyé-
nek úgy választattak, hogy a tanítás menete alatt a folytonos összehasonlítás által következő családok képviselőt kapva jellemez-
tettek is: fenyők, pálmák, polyvások, kardos levelűek, kosbor, csalán, gyertyánfa, ebtej, kankalin és burgonya félek, — ajakasok, édeslevelűek, fészkesek, ernyősök, alma, rózsa s mandula félek;

pillangósok, mályvák, keresztesek és a szironták félék. Végre általános áttekintés történt, a növény külső tagoltságán oly mértékben terjedvén ki a részek különféleégeire, a mennyit a szerzett ismeret engedett. Tanította Molnár Károly, r. t.

Mennyiségtan, heti 4 órán. A tizes számrendszer alapján a métermértékek megismertetése; a négy alapművelet egész- és tizedestörttekkel; a tényezőkre való bontás; a legkisebb közös-többsés és a legnagyobb közösosztó kikeresése; a közönséges törttekre vonatkozó általános törvények; a közönséges törttekkel való négy művelet. A tárgykörök, melyekből a feladatok vétettek, kellő részletességgel megmagyaráztattak. Tankönyv: dr. Lutter: Köz. Számítan. Tanította Hlatki Miklós, r. t.

Mértan, heti 1 órán. Síkalaktan, gyakorlati mérés és rajz alapján. A szabadban eszközölt mérések alapján a tanulók megismerték a hosszúságmértéket és szögmérőt; eleinte mint gyakorlatilag felmért térkép, későbbben mint általános mértani alakzatok, megismertettek háromszögek, négyszögek és sokszögek. Tüzetesebben tárgyalattak a három- és négyszögek nemei, legfontosabb tulajdonságaik, szerkesztésük, összefüggőségük és hasonlóságuk. Mindemellett az érdek ébrentartása szempontjából gyakorlati mérések tartattak külön e célra szervezett kirándulásokon. Tárgyalatott továbbá a kör, fontosabb tulajdonságaival; a körvonal osztása. A felszínmérték ismertetése után tanították a négyzet, derékszögű négyszög, egyenköz, háromszög, trapez és rhomboid, továbbá a kör felszínének kiszámítása, a kör területének kiszámítása. Tankönyvül ajánlatott: Krisz Szemléleti mértan I. rész, de mint hogy a tanítás nagyon eltérő volt e könyvtől, a tanulók a tanár ellenőrzése alatt jegyzeteket vezettek. Tanította Suppan Vilmos, r. t.

Rajz, heti 3 órán. Egyszerű mértani diszitmények szabadkézzel való rajzolása a tanár magyarázó táblarajza után. Gyakorlatok a sraffirozásban; kombináló és ismétlő gyakorlatok. Tanította Fankovich Gyula, r. t.

A II. osztályban.

Történet, heti 2 órán. A magyarok története V. Istvántól a mohácsi vészig. Tankönyv: Horváth, kis kiadás. Tanította Gyálóka y Mózes, r. t.

Magyar nyelv, heti 5 órán. Kármán Mór M. Olvasókönyve II. kötetéből görög történetek olvastattak a perzsa-háborúk be-

fejezéséig; továbbá a költői olvasmányok közül: Harangszó. Kenyérkő. A világlátó. Diós-Győr. Mohos. Szent-László királyról. Szent-László. Tatárjárás. Galamboskő. A fénikszről. Ezen olvasmányok alapján a múlt évben tanultak felelevenítése után az *összetett mondat szerkezet* tárgyalatott, még pedig először a *mondatkötés* (coordinatio), tekintettel a mellé rendelő kötőszókra; azután a *mondatfűzés* (subordinatio) különös tekintettel a mellékmondatok nemeire s kötőszavaikra; végre a költői olvasmányok alapján a *körmondatok* (periodus). Az összetett mondat szerkezet elemzése alkalmával mód- és időtan s a határozók tana részletesen. Az olvasmányokban előfordult synonymák magyarázása és egybeállítása. 32 írásbeli dolgozat tárgyai nagyobb részben a tárgyalt prózai és költői olvasmányokból s a természetrajz köréből vették. Tanította Pálffy Károly, r. t.

Német nyelv, heti 3 órán. Felsmann olvasókönyve II. kötetéből következő olvasmányok fordítottak: Der Lügner. Der Wolf und der Kranich. Die Mücke und der Löwe. Himmelblau und Wolken. Die drei Hausrätthe. Die Eiche und das Rohr. Strohalm, Kohle und Bohne. Der Zaunkönig und der Bär. Rothkäppchen. Deukalion und Pyrrha. Das hölzerne Pferd. Der Hasen Verzweiflung. Der Fischer. Das Mädchen am Grabe. Der Rabe und der Fuchs. Grille und Ameise. Der Tanzbär und die wilden Bären. Die Verwandlung der Insekten. Költőiek: Frühlingsankunft. Die Einkehr. Mein Vaterland. Die traurige Geschichte. Der Wettstreit. A fennebbi olvasmányok alapján az első harmadban az erőshajlitású és rendhagyó igék tárgyalattak (ezek begyakorlása végett átvétetett a Ney nyelvtana II. részéből a 43—48 lecke) s azokkal egyidejűleg a névszók ejtegetései s az igehajlitás ismételtetett különös tekintettel a szóképzésre. Ezek befejezése után olvasmányok alapján az *összetett mondat* tárgyalatott, még pedig először a *mondatkötés* tekintettel a mellérendelő kötőszókra; továbbá a *mondatfűzés* különös tekintettel a mellékmondatok nemeire s kötőszavaikra. Az összetett mondatok tárgyalásával egyidejűleg az igék foglaló módja s módbeli segédigék is tárgyalattak, (ezek begyakorlására átvétetett Ney ny. II. 49—55 l.). Végre a határozók tana részletesen. 32 írásbeli dolgozat tárgyaúl részben Ney nyelvtana II. részéből a 61—73 feladatok, részben kisebb mesék németre való fordításai szolgáltak. Tanította Pálffy Károly, rendes tanár.

Francia nyelv, heti 3 órán. A grammatikai tanítás az egyszerű mondatból indult ki, tárgyalatván az állitmány, mint ige; elvégeztetett: az I., II. (a II. igehajlításához tartozó igék, Mager szerint, két csoportban, az első csoporthoz számítva az *ir* végzetű rendes igéket, a második csoporthoz a *mir*, *vir* és *tir* végzetű rendhagyó igéket) és a III. igehajlítás jelentő m. végzetlen és végzett jövője; a feltételes mód jelene, jövője és multja; az *avoir* és *être* rendhagyó igék a végzett időknél, a hol segítő igékül vannak használatban, tanítottak. A tanítás ezután, olvasmány alapjára helyezkedett; olvastatott: „Le Petit Chaperon Rouge“ (*Perrault* meséje), „L’Enfant de la Montagne“ (*Catalan* költeménye) és *Lamartine* „La Cloche“ című verse. Ez olvasmányok alapján az alaktanból elvégeztetett még: némely különlegesség az igeragozásban (betűbővülés, betűátváltozás, betűkettőzés a *cer*, *ger*, *ler* stb. végzésű igéknél); kapcsolatos és főnévi személyes, birtokos és mutató névmások s néhány határozatlan névmás; a névi ejtegetés; a melléknév és főnév nőnemének és többesének képezése (a kivételekkel); tő- és sorszámnevek; a melléknév fokozása; az olvasmányokban előfordult rendhagyó igéknek ott használt ideje; a szóképzésből néhány főnév-képző. Az írásbeli dolgozatok (hetenkint egy-egy) tárgyát nyelvtani mondatoknak s az olvasmányok tollba mondott rövid tartalmának magyarból franciára fordítása képezte. Használt könyvek: „A francia nyelv módszeres tankönyve“, I. rész *Hofer* Károlytól és „Olvasókönyv“ u. attól. Tanította *Ujvári Béla*, r. t.

Földrajz, heti 2 órán. Ausztria, a német császárság, Franciaország, Svájc, Belgium, Hollandia, Nagybritánia, Skandinávia és az orosz birodalom földrajza, főtekintettel a meteorologia és klimatológiára. Az egyes országoknál a klimatikai és meteorológiai viszonyokról tett megjegyzések a tananyag bevégezése után rendszerbe szedettek. Tankönyv: *Hunfalvi János* földirata II. része. Tanította *Hann Károly*, r. t.

Természetrajz, heti 2 órán. A téli félévben 45 állat ismertetése által bevégeztetett a madarak, kétélűök, hüllők, halak osztálya, s ekkor az osztályok is jellemeztettek. Minden nevezetesebb család, vagy rend képviselve volt. Azután a puhányok, izlábuak, tüskébőrűek, úrbelűek és elsőkéek közül is fogyó mennyiségben egyének ismertettek meg, s ekkor a „gerinces“ és „gerincetlen“ kifejezés is értelmeztetett. Az alsóbb köröknél már nem a családok és rendek, hanem a főbb osztályok nyertek egyes képviselőkben jellemzést.

A nyári félévben 26 növény és 30 rovar ismertetett. A növények többsége a virágtalan növényosztályokból vétetett úgy, hogy a nevezetesebb osztályok főbb képviselői megismertettek. Végre a növények a multéviakkal csoportosítottak és osztályonként áttekintettek. Segédkönyvül használták a tanulók Kriosch „Természetrájsz elemel“ című t. könyvének ötödik kiadását. Tanította Molnár Károly, r. t.

Számtan, heti 3 órán. Az elvont számokkal való számtani alapműveletek ismétlése után tanították a számolási előnyök és rövidítések, nev. szorzó és osztó tényezőkre és részekre való bontása, a részletszorzatok előnyös alakítása, szorzás 10, 100... 11, 111 sat-vel; a rövidített szorzás és osztás tizedes számokkal határozott pontossággal. Ezen ismeretek egész éven keresztül begyakoroltattak, felváltva a rendes és a törtekkel való műveletekkel. Az egyenes és fordított arányosság fogalmának megállapítása és a kettős tétel alkalmazása az egyszerű hármasszabályhoz tartozó feladatokra. A százalék fogalma a legkülönbözőbb esetekben és alkalmazása a gyakorlatban (provisio, tara, brutto, netto-súly, biztosítás, adó, árfolyam); mind ezekkel kimerítő tárgyi magyarázat köttetett össze. Az arányok és aránylatok tana és az ezekre vonatkozó főtantételek; alkalmazásuk az egyszerű hármasszabályban. Tankönyv Dr. Császár Számtana II. rész. Tanította Suppan Vilmos, r. t.

Mértan, heti 3 órán. Téralkatan. A kocka, gúla, oktaeder, tetraeder, dodekaeder, ikosaeder szemléltetése, leírása és összehasonlítása alapján a vonalak és síkok térbeli helyzetére vonatkozó főtételek. A szögletek ismertetése és tulajdonságaik. A szögletes testek rendszeresen: hasábok, gúlak, szabályos testek. Jegectan: a 6 rendszer s főbb alakjai, tekintettel ezeknek egymásból való keletkezésére. A tanult alakok hálózataiból minden tanuló köteles volt magának az alakot elkészíteni. A henger, kúp és gömb. A testek köbtartalmára vonatkozó főtantételek és felszínök s köbtartalmok kiszámítása. — A távolattan elemei sodronyminták után való rajzolás mellett tanították s alkalmaztattak testek és testesoportozatoknak természet utáni rajzolására. Az így készített rajzok kidolgoztattak sepiával és tussal, az árnyékolás tekintetbe vételével. Ajánlott tankönyv: Krisz Szemléleti mértan II. rész. Tanította Suppan Vilmos, r. t.

Szabadkézrajz, heti 2 órán. Görög; római, mór és byzanti stílyű egyszerűbb síkdiszitmények Jakobsthal „Grammatik der

Ornamento“ mintáiról, nagyobbára színezve; Wittmannféle egyszerűbb gypsminták után való rajzolás, önnal. Tanította F a n k o v i c h Gyula, r. t.

A III. osztályban.

Történet, heti 2 órán. Magyarok története a mohácsi véstől a legújabb korig. Tankönyv: Horváth Mihályé, (kis kiadás.) Tanította Gyalokay Mózes, r. t.

Magyar nyelv, heti 4 órán. Kármán M. Olvasókönyve III. kötetéből olvastatott „Periklés“ „Alkibiadés“ (Plutarch) és „Sokratés“ (Xenoph.). Olvasztatás és elbeszéléstésnél fűtekintet a *részletek* tárgyaira, *cím szerű* megnevezésökre, s *kapcsolataik* szemmel tartására. „Sokratés“ és a költői olvasmány: Arany „Daliás idők“ I. és II. éneke szövegében, mely utóbbi könyvnélkül is megtanultatott, a tropusok és figurák magyarázata. Az olvasmányok legalkalmasabb példáihoz fűzve, a nyelvtan rendszeres áttekintése: Mondattan: főmondat: alanytest, feje, tagjai; állitmánytest, feje, tagjai; mellékmondat a főmondat tagozatában. A tagok izei: alaktan. A szók és alakok elemei: hangtan. A hangtanból kiindulva, s az olvasmánybeli (hexameter) példákat, s mult évi költői olvasmányokat felhasználva: magyar prozódia. Magyar és német olvasmányokkal, részben más tantárgyakkal kapcsolatos tárgyú 31 (ebből 10 iskolai) írásbeli dolgozat. Tanította V á r ó F e r e n c, r. t.

Német nyelv, heti 3 órán. Olvasmányok Heinrich G. N. Olvasókönyvének III. részéből: „Alexanders Jugend“, „Die Bezwingung Griechenlands“, „Die Botschaft des Königs Darius“ prózaiak; „Einkehr“, „Des Knaben Berglied“, „Morgenlied“ „Wanderlust“, „Ein Friedhofsbesuch“, „Maley und Malone“, „Das Brod des heiligen Jodocus“, „Der grose Krebs im Mohriner See“ és „Der reichste Fürst“ költőiek (az utóbbiak könyvnélkül is). *Bennök* a germanismusok s csakis a fontosabb synonymák kiemelése s a szók képzései. *Belőlök* kiszemelt legalkalmasabb mondatpéldák alapján, a magyar nyelvi oktatás menetére való tekintettel a főmondat rendes és kiemelő szórendje. A coordinatio és kötőszavai. A mellékmondatok kapcsolatai és szórendje. Az igének módjai és idői. Alaktani gyakorlások. 32 (ebből 11 iskolai) írásbeli dolgozat, nagyobbára a német és magyar olvasmányokkal közös tárgyú, s a nyelvtani oktatás fokainak megfelelően szerkesztett magyar szövegű cikkekcskék fordítása németre. Tanította V á r ó F e r e n c, r. t.

—*Francia nyelv*, heti 3 órán. Olvastattak: *La Fontaine* meséi közül: „La Cigale et la Fourmi“, „Le Corbeau et le Renard“, „La Grenouille qui veut se faire aussi grosse que le Boeuf“, „Le Rat de ville et le Rat des champs“, „Le Liou et le Rat“, „La Colombe et la Fourmi“, „Le Lion devenu vieux“, „Le Singe et le Dauphin“; *Hofer* „Olvasókönyv“-éből: „Le Chat Botté“ (*Perrault* moséja) és „Différents degrés de civilisation“ (mind a kettő prózai olvasmány). Ez olvasmányok alapján a bővített mondatból mindenekelőtt a *jelzői* bővülés vétetett ki. A névelő is jelzőnek tekintetvén, ismételtetett a névelő ejtegetése, kibővítettvén a névelő használatával s a részelő névelő (article partitif) ejtegetésével; a melléknévi, részesülői, névmási vagy számnévi jelző helyzete; az *à* és *de* előszós főnévi jelző; az appositio. A *tárgyi* bővülések kapcsában a régime direct és régime indirect; különféle vonzatok; a tárgyias kiegészítő névmás ejtegetése. A *határozói* kiegészítés kapcsában a határozók tana: tulajdonképeni határozók, főnevek a szenvedő esetben (határozói szenvedőset), főnevek viszonyzókkal. Az *igehajlításból* a múlt évben tanultak a szenvedő igéken ismételtettek, ezek pedig akkor tanítottak, a midőn az olvasmányokban előfordultak. Ilyen kapcsolatban tanítottak a kötő mód, továbbá: a szenvedő igehajlítás, a visszaható igék (verbes pronominiaux), a középigék (verbes intransitifs) és a személytelen igék. A *szóképzés* elemeiből néhány főnévi és melléknévi képző. A fordított olvasmányok a „Différents degrés de civilisation“ kivételével könyv nélkül is tanítottak. Az írásbeli dolgozatok (hetenkint egy-egy) tárgyát részint az olvasmányok tartalmának, részint a nyelvtanból tanultak begyakorlására alkalmas mondatoknak magyarból franciára való fordítása képezte. *Használt könyvek*: „A francia nyelv módszeres tankönyve“, *Mager* nyomán szerkesztette *Hofer Károly*; „Olvasókönyv“ szerk. *Hofer K.* és *La Fontaine*: „Fables“, Bibliothèque Nationale, tome I. Tanította *Ujvári Béla*, r. t.

Földrajz, heti 2 órán. Kézikönyv: Hunfalvy földrajz III. kötet. Ázsia és Afrika földrajza a Földközi tenger partján eső vidékek kivételével. A tanítás felölelte a földségek horizontális és verticális tagozatán kívül az ethnographiai és politikai viszonyokat. A fizikai földrajzból alkalmilag ismertettek azon tényezők, melyek az egyes földségekre befolyással vannak, a légáramlások közül a monsumok és passátok, a tengeráramlások közül a Kurosivo Japán mellett, a vulkanismus; az Indiai ocean részletesebb ismeretése

(sótartalma, vilódzása). A matematikai földrajzból annyi, mennyi szükséges, hogy a földgömbön a tanulók kellőleg tájékozódhassák magukat, (földrajzi szélesség, hosszúság: tropicus-poláris öv stb.) a térkép készitést, mely különösen a projectioekre terjedt ki, a geometria tanára vezette. Tanította Laukó Albert, r. t.

Természettan, heti 4 órán. A testek sajátlagos tulajdonságai-
ból összeállitattak a közös, kül és bel tulajdonságok. A hő mint
térfogat és halmaz állapot változtató; a hő mennyisége, a hő
mint feszítő erő, mint mozgató, s mint a nedvesség okozója. A
delejek ismertetése, s a föld mint delej. A dörzsölési, érintési és be-
vezetett villanyosságnál a ható erő fokozása (sűrítők), a villanyerő
mérők; csoportositattak az élet, vegy, hő, fény és delejes tüne-
mények s a közhasználatban levő villany készülékek. A fénynek
foka és mérése, a fény változatok közül a visszaverődés, törés,
szinszórás; ezen változatoknak alkalmazása az optikai eszközöknél.
A sugárzó hő. Végül a csoportosításnál figyelem fordittatott az
erő átalakulásra. Kézi könyv: Piskó-Aujeszki természettana az
alreáliskolák részére. Tanította Héjja Endre, ig. t.

Számítan, heti 3 órán. Összetett hármasszabályi feladatok
oldása, egységre való hozatal, egyszerű és összetett aránylatok,
olasz praktika. Kamat számítás. Határidő számolás. Arányos osz-
tás egyszerű és összetett társasági szabálynál, elegyítésnél mint
kivetési számolás. Középszám számítás elegyítésnél. Tankönyv:
Császár számítan. III. r. Tanította Ruicsinszki Lajos r. t.

Mértan, heti 2 órán. Az ábrázolás elve. Középponti és pár-
huzamos s kiválóan a derékszögű ábrázolás elve. Hasáb, henger,
gúla, kúp, s ezekből összetett testek orthog. ábrázolása, egy síkon,
azután két síkon. A pont és vonal két képének összefüggése. A
gömb s meridiánjainak s paralell köreinek ábrázolása orthog. és
középponti vetítésnél. Orthographikus és stereographikus, polár
és aequatorialis, konikus és cylindricus mappák déllői és szélességi
körei. Tanította Ruicsinszki Lajos, r. t.

Szabadkézrajz, heti 4 órán. Dór, ion, korinthi, római, mór
és byzanti stílusú összetettebb síkdiszitmények, Jakobsthal „Gram-
matik der Ornamente“ mintáiról, színezve, s Wittmann-féle össze-
tettebb gypsminták után való rajzolás, önnal. Tanította Fan-
kovich Gyula, r. t.

A IV. osztályban.

Történet, heti 3 órán. Világtörténet a legrégebb kortól Krisztus születéséig. Tankönyv Somhegyitől. Tanította Gyalokey Mózes r. t.

Magyar nyelv, heti 4 órán. A stílus általános törvényei (világosság, szabatosság, szépség, symmetria), a szép stílus, olvasmányok alapján dedukálva, a verselés kellékei szorítkozva azon formákra, melyek költeményekben bemutatathatók voltak (a vers mennyiségi és minőségi tényezői, különös sulyt fektetvén a hangsúlyos magyar verselésre). Tankönyv Névy L. Stilisztika I. rész. Lirai költemények, románcok és balladák ismertetve nagyjából a tankönyvhöz mellékelt költemények alapján, a balladák különösen a Greguss Ágost által magyarázott „Arany János balladáit” alapján. Az egyszerű irály mellett tanítottak: a közéletben előforduló főbb ügyiratok. Kézi könyvtől szolgált Névy L. Gyakorlati irálytana, 18 írásbeli dolgozat. Tanította Lukó Albert, r. t.

Német nyelv, heti 3 órán. A német nyelvtan rendszeres áttekintése. A sajátos német verstan: a hangsúly fontossága; emelkedés, esés. A Nibelungenstrophá és Gudrunstrophá, alliteratio, assonanc és rim. Olvasmány alapján a német nyelvnek sajátos szólásmódjai, synonymák és tropusok tárgyalása. Olvasott darabok Felsmann Olvasókönyve IV. r.-ből: Graf Rudolf von Habsburg (Tschudi), Australien od. Südinäen (Niedergesäss), Die Schwefelsäure (Liebig), Die Gasbeleuchtung (Kell), Über die Geschwindigkeit. Das Königthum im homerischen Zeitalter (Weber), Des Xerxes Zug gegen Griechenland (Stacke). Költemények: Schäfers Sonntagslied, Gefunden, Grenzen der Menschheit, Natur und Kunst, Harmosan, Hans Euler, Das Kind der Sorge, Erbkönig, Der Sänger, Die Kreuzschau. Tankönyv: Felsmann „német grammatica” és olvasókönyv IV. r. írásbeli dolgozatok száma 34. Tanította Hann Károly, r. t.

Francia nyelv, heti 3 órán. Az alaktan befejezése. Szóképezés, synonymák és gallicismusok az olvasmányok alapján. Olvastattak *La Fontaine* meséi közül „Le Renard et la Cigogne”, „Le Loup devenu berger”, „Le Loup et la Cigogne”, „L'âne et le petit Chien”, „La Poule aux oeufs d'or”, „L'âne vêtu de la peau du Lion”; *Hofer* „Olvasókönyv-”éből: „Petit Jaques le Savoyard”, „Le Retour dans la Patrie” (Bérangertől) és „Mon pays” költemények és „L'année et les mois” prózai olvasmány. A rendszeres

nyelvtanból: a névelőről; használatáról és elmaradásáról; a főnévről; a főnév többes száma; összetett szók többes száma; egyes és többes számban mást-mást jelentő főnevek; a főnevek neméről; rendhagyó főnevek, a himnemben és nőnemben mást-mást jelentő főnevek; a melléknévről, nőnemének s többes számának képzéséről, fokozásáról, egyeztetéséről, helyéről; a számnevekről: tő-, sor-, gyűjtő-, rész- és arány-számnevek; a névmásokról: személyes névmások; helyök; a birtokos névmások és a mutató névmások; az igetanból: az igék ragozása általában, igeidők képzése, kivételességek az igehajlításban; szenvedő, közép és visszaható, személytelen és rendhagyó igék. Az *írásbeli dolgozatok* (hetenkint egy-egy) tárgyát részint az olvasmányok tollba mondott rövid tartalmának, részint nyelvtani mondatoknak magyarból franciára fordítása képezte. *Használt könyvek*: *Hofer* Károly: „Rendszeres francia nyelvtan“ és „Olvasókönyv“; *La Fontaine*: „Fables“, *Bibliothèque Nationale*, tome I. Tanította *Ujvári Béla*, r. t.

Földrajz, heti 2 órán. Egyetemes földirat. Amerika és Ausztrália földirata és a fölfedezések története. Tankönyv: *Hunfalvy János* földrajza. Tanította *Gyalokay Mózes*, r. t.

Természettan, heti 2 órán. A súlyosak természettanából: az erők különbözősége; az eredő; a gépeken az egyensúly; a mozgás minősége és nagysága az egyszerű és összetett erőkre nézve. A cseppfolyósoknál a felszín, a nyomás, a közlekedő csövek, uszás és a sűrűség meghatározása. — A légneműek feszítő ereje és sulya, ezeknek mérése; a feszítő erő mint mozgás-okozó, uszás a levegőben és a légneműek szétömlése. — A rezgés mint hullámzó mozgás, mint hang-ébresztő és terjesztő. A hang erőssége és magassága, a magasság mérők, a hangvisszaverődés, a közhasználatu hangtani készülékek, a hang és hallószerv. Kézikönyv: *Piskó-Aujeszkí* természettana az alreáliskolák részére. 1872. Tanította *Héjja Endre*, igazgatótanár.

Vegytan, heti 3 órán. Ásvány-szervetlen-vegytan. A víz felbontása utján az egyszerű és összetett testek fogalma. Elemek s az elemek vegyülése. Az összetett testek felosztása, aljak, savak és sókra. Az elemek parány és tömecs sulya, az összetett testek tömecs sulya. Vegybontás és vegyalkotás miben léte. Tárgyaltatott 48 fontosabb elem, melynek vegyei az ásványtanban előfordulnak s így figyelem fordítottatott a képződött testek főbb physikai s különösen alakotani képződésére. Kézikönyv *Haydu*: a vegytan és ásványtan kézikönyve. Tanította *Solymosi Lajos*, r. t.

Mennyiségtan, heti 3 órán. A láncszabály; a belföldi s a fontosabb külföldi pénznemek és bankjegyek megismertetése és átszámítása; a váltók leszámítolása; a nevezetesebb állampapírok és részvény-jegyek valódi értékének meghatározása. A betűszám-tani részből a négy alapművelet általános egész számokkal, első fokú számegyenletek. Tankönyvek Dr. Császár Számтана és Algebrája. Tanította Hlatki Miklós, r. t.

Szerkesztő mértan, heti 2 órán. Merőleges és párhuzamos egyenesek szerkesztése. Szögek másolása. Bizonyos nagyságu szögek szerkesztése; szögek szorzása és osztása. Három-, négy- és sokszögek szerkesztése adott feltételekből. Szabályos sokszögek szerkesztése a körben és adott alkatrészekből. Hasonló három-, négy- és sokszögek szerkesztése. Vonalok osztása. A három-, négy- és sokszögek és a körnek egymásra való átalakítása, szorzása és osztása. Idomok lemásolása, nagyobbítása és kisebbítése mérővesszők, arányos vonalok és hálók segítségével. Az elméleti rész számos feladatokon gyakoroltatott be. A helyszínrajz elemei kapcsolatosan a földmértan egyszerűbb tételeinek gyakorlati megismertetésével. Térképek lemásolása és színezése. Tankönyv nem lévén, jegyzetek készítették, melyeket a tanár pontosan ellenőrizett. Minden tanuló köteles volt, legalább 8 rajzlapot és 2 helyszínrajzi lapot készíteni. Tanította Suppan Vilmos r. t.

Szabadkézrajz, heti 4 órán. Emberi fejrészek; összetételök; egész emberi fejek marquirozott árnyalással. A testrészek. Bargue sikkmintái s utóbb gypsminták után. Tanította Fankovich Gyula, r. t.

Az V. osztályban.

Történet. Világtörténet Krisztus születésétől Amerika felfedezéséig. Tankönyv: Somhegyié. Heti 3 órán tanította Gyulokay Mózes, r. t.

Magyar nyelv. A kompozíció általános törvényei: írásművek (elbeszélés, leírás, értekezés, magyarázat, elmélkedés) elmélete, lehozva a tankönyvhöz mellékelt olvasmánykból. Shakespeare „Coriolanus“-a alapján a drámai kompozíció lényege, a főbb dolgoknak, különösen a drámai jellemeknek s a bonyodalomnak megmagyarázása. Írásbeli dolgozatul a következők jelöltettek ki: 1. A mi éneklő madaraink (leírás). 2. Falusi élet (leírás). 3. Űde és friss (synonymák értelmezése). 4. Öröm és fájdalom (az ellentét meghatározása). 5. Az első hó (leírás). 6. Mely dolgok bírnak befolyással az időjárásra (értekezés). 7. A karácsony (le-

írás). 8. Ellentét a síkság és hegyes vidék között (értekezés). 9. A fősvény (jellemkép). 10. A vásár (életkép). 11. A korrajz (meghatározás). 12. Egy zivataros téli nap (leírás). 13. A szél (értekezés). 14. Napló (a husvétii ünnepek eltöltéséről). 15. A hegyesség befolyása a környezetre (értekezés). 16. Pókainé (Gyulai Pál e című balladájának műmagyarázata). Használt tankönyv: Névi L. Stilisztika, II. rész. Heti 3 órán tanította L a u k ó A l b e r t r. t.

Német nyelv. Az eddig elsajátított nyelvtani ismeretek ébrentartása, tekintettel a magyar nyelvi szerkezetani oktatásra, következő olvasmányok alapján eszközöltetett: „Die Boten des Todes“ (Grimm), „Die Neujahrsnacht eines Unglücklichen“ (Jean Paul), „Aus Don Quijotte“ (Cervantes), „Der Untergang des Chalifats“ (Raumer), „Sophokles“ (A. W. Schlegel), „Julius Caesar“ (Mommesen), „Carl V.“ (Ranke), „Hagen im Niebelungenliede“ (Uhland), „Der vatikanische Apollo“ (Winkelmann), „Der Nylstrom“ (K. Ritter). Az *írásbeli dolgozatok* (összesen 17) tárgya az olvasmányokból vétetett (fordítás magyarból németre). Használt könyv: *Dr. Heinrich G.*: „Lesebuch“, II. Heti 3 órán tanította H a n n K á r o l y, r. t.

Francia nyelv. Az átmeneti tanterv szerint a tananyag ugyanaz lévén, a mi a III. osztályban, az a következő olvasmányok alapján végeztetett el: *Guizot*-tól olvastatott: „Les Francs et Clovis“, *Béranger*-tól: „Les hirondelles“, *La Fontaine* meséi közül: „Le Loup et l'Agneau“, „Le Chêne et le Roseau“, „Le Meunier, son Fils et l'Ane“, „Le Geai paré des plumes du Paon.“ Az *írásbeli dolgozatok* tárgyát részint ez olvasmányok tollba mondott rövid tartalmának, részint nyelvtani mondatoknak magyarból franciára fordítása képezte. *Használt könyvek*: *Hofer Károly*: „A fr. ny. módszer. tankönyve“, II. rész és „Olvasókönyv“; *La Fontaine*: „Fables“, Bibliothèque Nationale, tome I. Heti 3 órán tanította U j v á r i B é l a, r. t.

Földrajz. „Európa államainak politikai földrajza, a magyarsztriai monarchia kivételével.“ Az európai államok népei, képzettségök, vallásuk, a föld terményei, keresetmód, ipar és kereskedelem, állami szerkezet, politikai fölosztás. *Használt tankönyv*: Környei „Földirat“-ának II. része. Heti 2 órán tanította H a n n K á r o l y, r. t.

Természettud. A Thome-Borbás növénytanát használva a növényrendszertan ismertetése és pedig úgy, hogy a tanítás a bonctani ismeretekkel kezdődött. Midőn a sejtek megismertet-

tek, akkor azzal párhuzamosan tanítottak a telepnövények osztályai is, mint sejtnövények osztályai. Ezekkel kapcsolatosan élettani viszonyaik, elterjedésök és alkalmazásuk; a szövetek, szervek ismertetése után az edényes kryptogam osztályok, a virág, gyümölcs megismertetése után a virágos növény osztályok. Végre röviden megismertetett Limé rendszere; áttekintés tétellett a növények földrajzára és életére. A tankönyvet nagy terjedelménél fogva, a tanítás nem mindenütt követte. Heti 2 órán tanította Molnár Károly, r. t.

Vegytan. Szerves szénvegyek vegytana. A szerves vegytan fogalma. Azon fontosabb vegyületek, melyek a közéletben igen elterjedt alkalmazásuak. A különböző szeszek, a szesz gyártása. A savak közül különösen az ecetsav készítése és itt végbemenő erjedés mibnélte. A cukor, cukorgyártás, a cukornak erjedés következtében szenvedett változásai. Glukosidák, Alkaloidák és a gyanták. A sejteny és keményítő-félék tárgyalásánál terjedelmesen kifejtetett a növénycsira táplálkozása módja. Használt tankönyv: Sajóhelyi: „A vegytan elemei.“ Heti 2 órán tanította Solyosi Lajos, r. t.

Mathematika. a) Algebra. A tizes egész szám általános alakja. A számok oszthatósága. Az oszthatóság ismertető jelei 2 és 2^n , 5, 3, 9 és 11 osztóra nézve. Számok és algebrai egész kifejezések tényezőkre való bontása. A legnagyobb közös osztó s a legkisebb közös többes. A törtek szorzása, osztása, összeadása és kivonása. Az arányok és aránylatok s ezek alkalmazása a hármasszabálynál, kamatszámításnál, arányos osztásnál. A hatványozás szűkebb fogalma s hatványmennyiségekkel való 5 operatio. A hatvány fogalmának kiterjedése a negatív kitevőjű kifejezésekre. Gyökérvonás, gyökérmennyiségekkel való 6 operatio. A hatványozás általános meghatározása. A számok felosztása. Rationalis, irrationalis, realis s imaginár számok. — Egy ismeretlenel bíró egyenletek rendezése. Első s másodfoku egyenletek feloldása. (T. k. Császár: Algebra.)

b) Geometria. Alap-definiók s alaptételek. Két, három stb. egyenes helyzete a síkban s az ezekből keletkezett alakzatok. A szögek nemei s mérések módja. Szögekről szóló tételek. Egybevágás fogalma. Háromszögek és sokszögek egybevágása. Párhuzamosok metszése nem párhuzamosokkal. Hasonlóság. Sokszögek hasonlósága. Pont helyzetének meghatározása a vonalon. Egyszerű arány, kettős arány (anharmonikus), harmonikus

arány. Nem párhuzamos vonalok metszése nem párhuzamosokkal. Teljes négyszögnél előforduló harmonikus pontpárok és sugárpárok. Az egyenes vonalú alakzatok területe. Parallelogramm, háromszög s trapez területe. Hasonló alakzatok területének aránya. A kör. Egy egyenes helyzete a körhöz. Teljes négyszög a körben. Sarkos pont és egyenese. Két kör helyzete. Hasonlósági pontok. Húros vonalok. Három kör hatványpontja. (K. k. Lutter: Mértan). Heti 5 órában tanította Rucsinzski Lajos, r. t.

Szerkesztő mértan. A kört érintő egyenesek. Két kör közös érintése. Egyeneshez vont érintő körök. Két-három egyenest érintő körök. Egyenest és kört érintő körök. Alkalmazások különböző stylumú ívek szerkesztésénél. Kúpszleetek szerkesztése s azokhoz vont érintő egyenes vonalok. Cycloidok, epicycloidok, csigavonalak, cardioidok s conchoidok szerkesztése. Heti 2 órában tanította Rucsinzski Lajos, r. t.

Szabadkézrajz, mint a IV. osztályban.

A VI. osztályban.

Történet. Világtörténet a népvándorlástól a vestfáli békeig. Tankönyv: Somhegyié. Heti 3 órában tanította Gyalokey Mózes, r. t.

Magyar irodalom: Kézi könyvül Toldy Ferenc Irod. Tört. Olvasókönyvét, s ezen kivül ígk. és magánolvasmányul főképen Kölcsey szónoki műveit használva, a német és francia olvasmányokat felhasználva, az egyes magyar szónokoknak és prózairóknak, s az irodalomtörténet keretében való helyöknek, s e mellett főképen a reformatio valamint a nyelvújítás korszakának, ismertetése kíséretében, rendszeresen elemeztettek legterjedelmesebben: szónoki művek, rövidebben: értekező, történeti és leíró cikkek; ez elemzésekből összeállított a szónoklattan (tankönyvül Névy Lászlótól az „Írásművek elmélete“); röviden: az értekezés elmélete, kiváló tekintettel a praemissák keresésére; a történetírás fogalma, tekintettel az adatok forrásai és a célok különbözőzéseire; a leírás értéke, tekintettel stilszerűségének kérdésére. Az oktatással kapcsolatos tárgy 10 (3 iskolai) írásbeli dolgozat. [Címek: Kazinczy F. írói működése, elvei, s érdemei. — Kölcseynek Kazinczy felett és Börnének Jean Paul felett tartott emlékbeszédek tartalmának összehasonlítása. — Kölcsey és Deák, Deák és Kossuth szónoki sajtáságaiknak összehasonlítása. — A szónok az akarat és szenvedelmek Poseidonja. — Szónoklati tartalom inveniálása és

rendezése ezen thesishez: „Adakozzatok (N. városban) állandó színház építésére!“ — Amiens-i Péter kereszteshadgyűjtő beszéde (történeti beszéd). — A szónoklat és az építmény (a szónoklattan áttekintése, hasonlatban). — A hazafiság nyilatkozásainak fokozatai. (Bessenyei és Kazinczy egy-egy cikke alapján: értekezés). — II. Zrinyi Miklós (isk. feladv.) — Szülőföldem (leírás, kiszinezés.)] Heti 3 órán tanította Váró Ferenc, r. t.

Német nyelv. Dr. Heinrich Olvasókönyve II. részéből: „Denkrede auf Jean Paul“ (Börne). „Über die Emancipation der Juden“ (Merk J.). „Die Neujahrsnacht eines Unglücklichen“ (Jean Paul). „Gellert“ (Biedermann). „Über das Wesen der Hauptgattungen der Poesie“ (Schlegel). „Laokoon“ (Lessing). „Über Natur und Unnatur, geschichtliche Treue in Drama“ (Lessing). „Hagen im Niebelungenliede“ (Uhland). „Über Wahrheit und Warscheinlichkeit der Kunstwerke“ (Goethe) című olvasmányok tárgyalattak, tekintettel a szerzett nyelvtani ismeretek ébrentartására s azon olvasmányok megértéséhez szükségelt irodalomtörténeti ismeretekre, s végre a magyar nyelvi oktatásra. — Írásbeli dolgozatok (17) tárgyát részben az olvasmányokkal rokon dolgok, részben világtörténeti elbeszélések képezték. Tankönyv: Dr. Heinrich G. Olvasókönyve felsőbb intézetek számára II. r. Heti 2 órán tanította Pálffy Károly, r. t.

Francia nyelv. Az átmeneti tanterv szerint a tanítás anyaga ugyanaz, a mi a III. osztályban; de míg az ott analyticus uton tanítottatott, itt a methodus synthetici volt. Olvastattak: „Oraison funèbre de Louis de Bourbon, Prince de Condé“ Bossuet-től; *La Fontaine* meséi közül: „La Mort et le Mourant“, „L’Huître et les Plaideurs“, „Le Savetier et le Financier“, „Le Singe et le Chat.“ Az írásbeli dolgozatok tárgya részint az olvasmányokból, részint a nyelvtan fordítási gyakorlatai közül vétetett (fordítás magyarból franciára). Használt könyvek: *Hofer Károly*: „A fr. nyelv módszeres tankönyve“, II. rész; *La Fontaine*: „Fables“; Bibliothèque Nationale, tome II. Heti 2 órán tanította Ujvári Béla, r. t.

Földrajz. Az osztrák-magyar monarchia földrajza lehetőleg részletezve; a monarchia verticalis tagozata, különösen a hegyrendszerek részletes ismertetése, klimatologiai viszonyok; politikai s társadalmi (vallás, népsűrűség, foglalkozás, közművelődés) viszonyok, részletes topographia. (Steinhauser „Geographie v. Oesterreich-Ungarn“ módszerét követve). Tankönyv: Haucke-Környei-

Kuttner földirata, III. rész. Heti 2 órán tanította Laukó Albert, r. t.

Természetrajz. Állattan. Dr. Thome-Paszlaszki tankönyve II. része szerint, eltanított az állatok rendszertana bonc- és élettani alapokon. A tankönyvtől eltérés a következőkben történt: a hol a tankönyv utal az első részre, mely az embert tárgyalja, ott a tárgy előadatott; a hol oly ismereteket közöl, melyek megértésére magasabb bonctani ismeret kell, az kihagyatott. Heti 3 órán tanította Molnár Károly, r. t.

Vegytan. Ásvány-szervetlen-vegytan. A vegytan fogalma s köre. A vegyületek és keverékek különbsége. Az oldatok s physikai tulajdonságaik, különösen a légnyomás és hőmérséklettel szemben. A foyadékok gázelnyelő képessége ugyanazon gázra nézve, állandó nyomás és hőmérséklet mellett s megfordítva. Azon physikai erők, melyek a vegyületek képződésénél vagy szétbomlásánál szerepelnek; ezzel kapcsolatosan a vegyképződés és bomlás fogalma. A víz felbontása által nyert alkotrészekből az elemek fogalma, s főbb tulajdonságaik. Kapcsolatosan a gáznemű elemek fajsúlyának meghatározása a Gay Lussac és Mariotte Boyle-féle törvények alkalmazásával s az itt nyert eredmények alapján a parány és tömeccsuly fogalma. Kísérletekből levezettetett a vegyértékek — parányosság — fogalma. Az elemek csoportosítása vegyérték, villámossági és physikai tulajdonságuk szerint. Aljak, savak és sók. 64 elem. Ezek közül a terjedtebb alkalmazásuak, valamint vegyeik is, melyek az iparban használtatnak, bővebben tárgyalattak. Tankönyv: Roscoe-Lengyel, a vegytan alapvonalai. Heti 3 órán tanította Solymosi Lajos, r. t.

Mathematika: a) Algebra. A láncörték; közönséges tört átalakítása láncörtté és megfordítva; a közelítő törték és főbb tulajdonságaik; alkalmazásuk. A logaritmusok; fogalmuk; egyszerű algebrai kifejezések logaritmusai és logarkifejezések numerusai: logaritmus rendszerek s tulajdonságaik, kiszámításuk módja, nev. a Brigg és Napier-féle logarok; számkifejezések logarok segítségével való kiszámítása. Első és másodfoku egyenletek több ismeretlennel; a helyettesítés, azonosítás, szorzás és a Bézout módszere; különös megfejtések; gyakorlati feladatok. Elsőfoku határozatlan egyenletek megfejtése egész, igenleges számokban. Kitevőleges egyenletek. A másodfoku egyenlet trigonometriai megfejtése. Számítani és mértani haladványok; végtelen haladványok összegezése és a periodikus tizedes törték. Kamatos kamat-

számítás és évi járadékok. Tankönyv: Császár, Algebra. Hetenként 2 órán tanította Suppan Vilmos, r. t.

b) *Mértan*: A körbe írt és körülírt szabályos sokszögek és oldalainak meghatározása szerkesztés és számítás által. A kör kerülete és felszíne; az ívhosszak meghatározása. Goniometria; a függvények fogalma és a főképletek lehozása; logarokkal való kiszámításuk. Síkháromszögtan; derékszögű, egyenlő szárú és ferdeszögű háromszögek, négyszögek és szabályos sokszögek feloldása. A trigonometria alkalmazása a földmértanban. Stereometria; pont, vonal és sík; testszögek; a szögletes testek (hasáb, gúla, prizmatoid); felszínök és köbtartalmuk. Tankönyv: Lutter, Mértan I. és II. rész. Hetenkint 3 órán tanította Suppan Vilmos, r. t.

Ábrázoló geometria. A vetítés fogalma. Vetítés egy képsíkon; az alapfogalmak megállapítása és a stereometria szükséges tételeinek szemléleti uton való magyarázása. Vetítés két képsíkon; a pont, egyenes és sík ábrázolása. Az egyenes forgatása és lefektetése, hajlásszögeinek meghatározása. Sík hajlásszöge. Síkok metszése síkokkal és egyenesekkel. Egymásra merőleges síkok és egyenesek. A sík és alakzatainak lefektetése és erre vonatkozó feladatok, a lefektetés és kép közti affinitás. Síkok és egyenesek hajlásszögei; pont távolsága síktól és egyenestől. Egyenesek távolsága. Térbeli rendszerek tengely körül való forgatása. Harmadik és negyedik képsíkok alkalmazása. Tankönyv nem lévén, jegyzetek készítették. Minden tanuló köteles volt legalább 10 rajzlapot készíteni. Hetenkint 3 órán tanította Suppan Vilmos, r. t.

Szabadkézrajz: Emberi alakok mell- és egész képei (kréta-rajz). Racinet kisebbszerű polychromjainak másolása. Heti 2 órán tanította Fankovich Gyula, r. t.

A VII. osztályban.

Történet. Világtörténet Amerika fölfedezésétől a jelenkorig. Tankönyv: Somhegyitől. A legújabb kor, a tanár magyarázatai után. Heti 3 órán tanította Gyálóka Mózes, r. t.

Magyar irodalom: Kézi könyvül Toldy Ferenc Irod. Tört. Olvasókönyvét, ezenkívül isk. és magánolvasmányul magyar költők különböző kiadásait és Shakspeare „Julius Caesar“-ját használva; a francia olvasmányt, Molière „Avare“-ját, fölhasználva, az egyes

magyar költőknek, s az irodalomtörténet keretében való helyöknek ismertetése kíséretében, rendszeresen elemeztettek epikai, lyrai és drámai nemhez tartozó jeles művek; ezen elemzésekből összeállított egyenként és összefüggésben a tiszta és átmeneti fajok rövid elmélete, melynek kompendiumául a tanulók, az eltérésekre való kellő figyelmeztetés mellett Névy Lászlótól az „Írásművek elméleté“-t használták. — Az oktatással kapcsolatos tárgy 10 (3 iskolai) írásbeli dolgozat (Címeik: A népmesék jellemvonásai. — A költői igazságszolgáltatás. — Petőfi „Szerelmem átká“-nak elemzése. — „Zalán futásá“-nak megjelenése magyar historiai esemény is volt. — A *zivatar*, mint leíró költemény és mint festmény tárgya. — Kisfaludy K. „Mohács“-a, mint az elégia typusa. — Két nemzeti énekünk (Szózat és Hymnusz). — A dráma eredete. — Shakspeare „Julius Caesar“-ja, a római történet megfelelő szakaszaival egybevetve. — A komikum Molière „Avare“-jában). — Heti 3 órán t. Váró Ferenc, r. t.

Német nyelv. Költői és prózai olvasmányok: „Siegfrieds Drachenkampf“ (Uhland). „Die Lebenszeit“ (Grimm). „Der Erlkönig“, „Der Sänger“, „Hermann und Dorothea“, „Prometheus“, „Römische Elegie“ (Göthe). „Die Bürgschaft“, „der Ring des Polykrates“, „Cassandra“ és „Monolog aus Wilhelm Tell“ (Schiller). „Aus dem Niebelungenlicde“ (XVI). „Aus dem Oberon“ (Wieland). „Aus dem Messias“ (Klapstock). „Leben und Tod“ (Rückert). „Die Kreuzschau“ és „Schloss Boncourt“ (Chamisso). „Der sterbende Schwan“ (Herder). Olvasókönyv: Dr. Heinrich Gusztáv I. 10 írásbeli dolgozat. Hetenként 2 órán tanit. Hann Károly, r. t.

Francia nyelv. A tananyag, az átmeneti tanterv értelmében, ugyanaz volt, a mi a III. osztályban. Ez Molière „L'Avare“ című vígjátéka alapján tanított, elvégeztetvén e vígjátéknak mind az öt felvonása, több, kevésbé jelentékeny jelenet elhagyásával. Az *írásbeli dolgozatok* tárgya e vígjátékból vétetett, nevezetesen: egyes jelenetek vagy fölvonások rövid tartalma (részint szabad dolgozat, részint tollba mondott magyar szöveg fordítása magyarból franciára). Használt könyvek: Hofer: „A fr. ny. módsz. tankönyve“, II. rész; Molière: „L'Avare“, a Bibliothèque Nationale kiadásában. Heti 2 órán tanította Ujvári Béla, r. t.

Földrajz. Egyetemes összehasonlító fizikai földrajz: A szárazulat viszonya a vízfelülethez. A szárazulat elhelyezkedése, alakulata. Analogia az oceánok között. A földségek partfejlődése,

a partok sajátságos alakulata, a partok százados emelkedése és süllyedése. A szigetek képződése. A földségek verticalis tagozata: Alföldek (részletesen tárgyalva kiindulva a Viscaja öböltől). Plateauk (a puszták és sivatagok theoriája). Hegységek (hegyek keletkezése s sajátságos képződése a kőzetek szerint, völgyképződések, a hegyek osztályozása, a gleccserek, aequatorialis és meridialis irányu hegységek részletes ismertetése). Hydrographia: (források s folyók) a földségek folyó-hálózata (deltaképződések). Európa, Ázsia déli félszigeteinek s közép Amerikának részletes tárgyalása (horizontalis-verticalis tagozata, klimatologiai viszonyai). Európa, Ázsia, É.-Amerika egyéb tagjának részletes ismertetése. Európa, Ázsia, É.-Amerika törzse. Kelet- és nyugat-indiai szigetvilág. D.-Amerika, Afrika, Ausztrália részletes ismertetése. Nevezetesebb physikai viszonyok: a tengervíz sótartalma, a tenger felszínének és belsejének hőmérséklete, tenger-áramlások, árapály, hullámozás, vilódzás. Légáramlások (passátok, hideg és forró szelek, monsumok, tornádók s szárazföldi forgó-szelek). Vulkanismus (vulkánok, solfatárak, földrengések, hévizek különösen a geysircek). Tankönyv hiányában a tanulók a tanítás közben csinált jegyzeteiket kiegészítették a tanár által közrebocsátott irott ívekből. A tanár előadásában vezérfonalul használta: É. Reclus „La terre“ című physikai földrajzát; Peschel „Neue Probleme der vergleichenden Erdkunde“, Müller „Kosmische Physik“ s Gute „Lehrbuch d. Geographie“ című munkákat. Heti 2 órán tanította **Laukó Albert**, r. t.

Természettajz. Ásvány-, kőzet- és földtan dr. Roth S. hasonló című tankönyve nyomán. Az ásványtani általános tulajdonságok előrebocsátása után mintegy 100 ásvány tanítottot vegytani rendszer szerint, tekintettel alkalmazásukra és hazánkban való előfordulásaikra. A kőzettanból az ásványtan nyomán ismertettek a főbb összetett kőzetek, továbbá képződési és települési viszonyaik. A vulkanismus és víz működése s eredménye. A földtanból a föld képződésének rövid elmélete után a képletek tárgyalattak főbb növényeik- és állataikkal, tekintettel hazánkra s arra is, hogy melyik képlet idejében minő eruptiv kőzet képződött. A diluviumban és alluviumban az ember fejlődésének korszakai is érintettek; végre a szerves lények fejlődése foglaltatott össze. A kőzet- és földtan tanítása alatt — geologiai térkép hiányában — a közönséges földrajzi térképek használtattak. Heti 3 órán tanította **Molnár Károly**, r. t.

Természettan. A testek általános tulajdonságainak kivonatos előterjesztése után az erőkről szóló tan, a szilárd, csepp- és légnemű testek nyugvás- és mozgástana; a fontosabb rezgéstani törvények — visszaverődés, eközben létrejött hullám-megfordulás, törés és elhajlás — ismertetése után a hang- és fénytán. A fontosabb törvények mennyiségtani uton vezetettek le. Tankönyv: Pisko-Aujeszky. Heti 4 órán tanította Hlatki Miklós, r. t.

Vegytan. A széneny-vegyületek (szerves vegytan) fogalma; a széneny négy vegyértékűségéből stb. levezethető vegyületek képződésének általános átnézete. A szerves testek elemzéséből nyert százalékokból a képlet levezetése; a képletek, u. m.: empiricus, typicus és structur képletek magyarázata. Isomeria, polyes metameria. A gőzzé alakítható testek gőzsűrűségének meghatározása, s innen a százalékos elemzésből felállított képlet javítása. Jellemző physikai tulajdonságok. A részletes részből: telített szénkönyvek s az ezekből levezethető chlor, jod, brom vegyek és az egy, két, három s több vegyértékű alkoholok; aldehidek és savak. A telítetlen szénkönyvek (gyökök) vegyülete ammoniak, arzen és phosphor könny maradékokkal — aminek, arsinek és phosphinek — valamint fémekkel való vegyeik. Szénhydrátok, erjedésök, szeszes és saverjedés. Glükosidok, aromatikusan vegyek, alkaloidok stb. A tanítás folytán a kivihető kísérletek, különösen az egyes vegyek megkülönböztetésére szolgáló kémhatások megtétettek s mindig figyelem fordított az oly vegyek terjedelmesebb ismertetésére, melyek az iparban, s különösen a gyógyászatban alkalmaztatnak. Tankönyvül használtatott Roscoe-Lengyel: „A vegytan alapvonalai.“ Heti 2 órán tanította Solymosi Lajos, r. t.

Mathematika. a) Kapcsolástan és alkalmazása a kéttágu tényezők és a Newton-féle törvény megállapítására; végtelen sorok s összehajlóságuk megítélésére szolgáló egyszerűbb ismertető jelek; a magasabb rendű számtani sorok; a felsőbb fokú egyenletek, kiválóbb tulajdonságaik, ezek alapján végszerű és végszerűtlen gyökereik meghatározása. Tankönyv: Dr. Császár, Algebra.

b) A tömörmértanból az előző évben tanultak rendszeres ismétlése után a gömbölyű testek törtana; gömbháromszögtan s alkalmazása a tömörmértanban, pár példában a csillagászatban is. Tankönyv: Dr. Lutter Mértánának II. része. Heti 4 órán tanította Hlatki Miklós, r. t.

Ábrázoló geometria. Szögletes testek, p. hasáb, gúla ábrázolása; síkkal való metszése és áthatása. A görbe felületek; kelet-

kezésök, nemeik, érintősíkok. A henger- és kúpfelületek; érintősíkok egy rajtuk fekvő pontban, egy kívül levő pontból és egy vonallal párhuzamosan. Hengerek és kúpok síkmetszései és áthátásai. Forgási felületek keletkezése; érintősík egy pontban; metszésök síkukkal. Érintősíkok egy kívül levő pontból és egy vonallal párhuzamosan; az érintés görbéje. Tankönyv nem lévén, jegyzetek készítették. Minden tanuló köteles volt legalább 8 rajzlapot készíteni. Hetenként 2 órán tanította Suppan Vilmos, r. t.

Szabadkézrajz, mint a VI. osztályban.

A VIII. osztályban.

Magyarország oknyomozó története. A nagy terjedelmű tananyagban különös figyelem fordított azon eseményekre, melyek a hazai történetben korszakot alkotnak s a többi anyag ily pontok körül csoportosított, megkönnyítve az egésznek átnézetét. Kézikönyv: Horváth Mihály, Magyarország története (közép kiadás). Heti 3 órán tanította Laukó Albert, r. t.

Magyar irodalom történetének áttekintése. Kézikönyv: Toldy F. Irodalomtörténete és Olvasókönyve. Heti 2 órán tanította Váró Ferenc, r. t.

Bölcsélet: a lélek fejlődésének öt fő törvénye; a lélek eredeti erői, s tulajdonságaik és az ingerek tüzetesen; ezekből a lélek u. n. „tehetségei“ kimagyarázása, Mihályi Károlynak Beneko nyomán írt „Szarmasztató philosophiá“-ját követve (Kolozsvárt 1864 kiad. Stein J.), de tankönyv használata nélkül, példák elemzésével az irodalom, főképp a tárgyias költés köréből. — Logika, lélektani alapon fejtegetve; tankönyv: Brassai Sámuel ugyanily című műve (Pest 1858). Az irodalom és a bölcsélet köréből vett tárgy 9 (3 iskolai) írásbeli dolgozat. Heti 3 órán tanította Váró Ferenc, r. t.

Német nyelv. Prózai olvasmányok a német tudományos nyelv ismertetésére: „Wahrheit und Dichtung“ (Göthe első könyv). Részletek Humboldt „Ansichten der Natur“-jából. „Wichtigkeit und Wesen der Chemie“ (Liebig). „Der Mensch ist zu feiuern Sinnen zur Kunst und zur Sprache organisirt“ (Herder). Olvasókönyv: Felsmann „Deutsches Lehr- und Lesebuch.“ 10 írásbeli dolgozat. Heti 2 órán tanította Hann Károly, r. t.

Francia nyelv: az átmeneti tanterv folytán a III. osztály tananyaga, Racine „Phédre“ c. tragoediájának alapján tanított,

elvégeztotván o tragoediából néhány kevésbé jelentékeny jelenet kivételével mind az öt felvonás. E költői olvasmány aetheticodramaturgiai és a görög dráma mivoltára vonatkozó megjegyzésekkel is kísértetett. Az írásbeli dolgozatok tárgya az olvasmányból vétetett, oly módon, mint a VII. osztályban. Használt könyvek: Hofer „Fr. ny. módszeres tankönyve“ II. rész; Racine „Phédre“-je, a Bibliothéque Nationale kiadása. Heti 2 órán tanította Ujvári Béla, r. t.

Földrajz: Európa államai, Közép- és É.-Amerika, kelet- és nyugat-indiai szigetvilág és Előindia. E területek természeti viszonyai alapján a népek fejlődései, társadalmi és politikai viszonyaik jelen állása s részletes topographia, mindenütt összehasonlító módszert közetve. Segédkönyv: Haucke-Környei féle egyetemes földrajz; a hézagokat a tanulók jegyzés által egészítették ki. Heti 2 órán tanította Laukó Albert, r. t.

Természetrájz. U. a. mi a VII. osztályban. Heti 2 órán tan. Molnár Károly, r. t.

Physika: A Pisko-Aujcszky-féle kézikönyv alapján az előirt tananyag a delej, villany, hő- és fénytán teljesen elvégeztetett. Az előadások folyamában gond fordittatott a tünetmények és okaik összefüggésének feltüntetésére; az erély megtartási törvény minden előforduló esetben hangsulyoztatott, illetőleg a tünetmények megfejtése lehetőleg ez elv alapján eszközöltetett. Heti 4 órán tanította Hlatki Miklós, r. t.

Vegytan. Együtt a VII. osztálylyal.

Mathematika. a) Algebra: Newton kéttagu tantétele. A binomalis coefficiensek tulajdonságai közül négy. Véges sorok. Polygonal és polypyramidál számok. Az általános tag képlete. Az összeg képlete. A végtelen sorok; összegők. Az összehajlóság ismertető jelei közül három. A függvények fogalma. A magasabb rendű algebrai egyenletek, mint függvények. A regula falsi. Kézikönyv: Dr. Császár, Algebra.

b) Geometria. A gömbháromszög-mértán négy alapképlete. A derékszögű és ferdeszögű háromszög feloldása. A polyederek élszögei s lapszögei. A távolság mérések gömbön. Analytika. Coordinaták fogalma s a pont helyzetének meghatározása a síkban. Az egyenes vonal egyenletének négy alakja s a bennök előforduló coefficiensek értelmzése. Egy, két ponton keresztül menő egyenes egyenlete. Egyenesek metszés-pontja s hajlás-szöge. Másodfoku egyenlet jelentése általában. Kör, ellipsis, hyperbola s parabola

derékszögű és sarkos coordinata rendszerre vonatkoztatott egyenlete. Az ellipsis s parabola-metszet területe. A kúpszeletek, másodrendű görbék. Kézikönyv: Dr. Lutter, Mértan. Heti 4 órán tanította Ruicsinszki Lajos, r. t.

Ábrázoló mértan. A pont s vonal, a hasáb, henger, gúla s kúp saját és vetett árnyéka, középponti és párhuzamos világítás mellett. A vonal vetett árnyéka síklapra, hasábra, hengerre, gúlára, kúpra s megfordítva. A gömb árnyéka és fénypontja. A középponti vetítés. A pont képe. Az egyenes vonal képe. Átdőféspont s az iránypont. Síkok ábrázolása. A síkmetszés s irányvonala. A képsíkra merőlegesen álló alakzatok képeiről tüzetesebben. Ezen elvek alkalmazása egyes tárgyak rajzolására. A rajzolendő tárgyat a tanulók magok választották tetszésök szerint. Épület s gép-részek másolása szinezve Delarue és Monrocz-féle minták után. Heti 2 órán tanította Ruicsinszki Lajos, r. t.

Szabadkézrajz, Racinet-féle körülményesebb polychrom minták után. Heti 2 órán t. Fankovich Gyula, r. t.

Valamennyi osztályban.

Hittani oktatást heti 1—1 órában eszközölteini az illető vallásfelekezetek felsőbbségének állott jogában.

A főtisztelendő erd. róm. kath. Püspökség a *római katolikus* növendékek hitoktatásáról akép méltóztatott gondoskodni, hogy a VIII. és VII. osztálybeliek oktatásával n. tiszt. Fodor László r. kath. főgymn. tanár urat, — a VI. és V. osztálybeliekével n. tiszt. Ráduly Lajos urat, erd. egyházmegyei áldozárt, főgymn. hit-szónokot, — az év folyamában történt eltávozása után pedig n. tiszt. Bándi Vazul urat, r. kath. főgymn. tanárt, — a IV. és III. osztálybeliekével n. tiszt. Albert Mihály segédlelkész urat, — az év folyamában történt eltávozta után pedig n. tiszt. Takó Béla segédlelkész urat, — a II. I. és előkészítő osztálybeliekével n. tiszt. Jakab Márk urat, szt-ferenc-rendi szerzetest, áldozárt, méltatta megbizni.

Az erd. ev. ref. Egyházkerület főt. Püspöksége és mélt. igazgató tanácsa méltóztatott ugyan többrendbeli hivatalos intézkedéseivel iskolánk *helvét hitü* növendékeinek hitoktatása iránt lépéseket tenni, de a hitoktatás iránti jogát az 1876/7. isk. év folyamában tettelegesen nem érvényesítette.

Iskolánk *unitárius* vallásu növendékeit tiszt. Kisgyörgy Sándor ur, kénosi unit. pap, szívesen méltatta hitoktatásban részesíteni.

Ágost. hitvallása tanulóink hitoktatását ez évre is **Hann Károly** r. tanár szíveskedett elvállalni.

Más felekezeti vagy vallású növendékeink hitoktatásáról szülők gondoskodtak.

Iskolánk Igazgatósága, áthatva attól a meggyőződéstől, hogy a józan erkölcsös nevelést a vallásos tudat fölébresztése és ébrentartása hivatva van még termékenyebbé tenni: őszinte köszönet mond mindazoknak, a kik növendékeink hitoktatásáról jogszerűleg gondoskodván, egyházuk érdekeivel egyetemben a társadalom érdekeit is előmozdították.

Torna-tanításban a VIII. osztály heti 1—, a többi osztály heti 2—2 órán részesült, a tornahelyiségek alkalmatlan — s e miatt felszeretlen volta folytán több kevesebb akadálylyal. A tanítást **Móric Gyula**, r. kath. főgymn. tanár folytatta.

B) Iskolánk tanárkara.

Az intézetnek VII. és VIII. osztálya ebben az évben nyílt meg, s ez által az intézet, mint főreáliskola, teljessé lett. Az ennek folytán megnyílt tanári állomások közül, a tanév kezdete előtt, 1876 aug. havában, a mennyiségtan-természettani tanszékre **Hlatki Miklós** aradi kir. főreáliskolai r. tanár helyeztetett át, saját kérelmére, ide, mint r. tanár; a chemiai tanszékre **Solymosi Lajos**, a kolozsvári kir. tud. egyetemen végzett tanárjelölt neveztetett ki helyettes tanárrá; a földrajz- és történeti tanszékre **Laukó Albert**, a budapesti kir. tud. egyetemen végzett okleveles tanárjelölt neveztetett ki r. tanárrá. — Év folytában **Solymosi Lajos** is a kolozsvári m. kir. tanárvizsgáló bizottság előtt kiállott vizsgálata alapján oklevelet nyervén, rendes tanárrá neveztetett ki. Így az intézetnek rendes tanári személyzete a következő:

1. **Héjja Endre**, végzett technikus, 10 év óta tanár; 4 év óta ez intézetnek igazgatója; az Udvarhely városi iskolaszék- s az udvarhelymegyei állandó népnevelési bizottság tagja; Udvarhely városának tiszteletbeli mérnöke.

2. **Fankovich Gyula**, végzett jogász, 4 év óta tanár; a rajzsztár kezelője.

3. **Gyalokay Mózes**, végzett jogász, 14 év óta tanár; az országos iparogyesület tiszteletbeli tagja.

4. **Hann Károly**, 7 év óta tanár, a IV. osztály vezetője.

1. *Blathy Miklós*, 6 év óta tanár; a természettani szertár kezelője, a VII. osztály vezetője.

6. *Laukó Albert* 1 év óta tanár; a VIII. osztály vezetője.

7. *Molnár Károly* 3 év óta tanár, Udvarhely városi isk. szék tagja, udvarhelymegyei tanítóegyesület udv. járási körének elnöke; a természetrajzi szertár kezelője, a VI. osztály vezetője.

8. *Pálffy Károly* 4 év óta tanár, az unitárius egyház főtanácsának, az udvarhelymegyei állandó népnevelési bizottságnak tagja; az I. osztály vezetője.

9. *Rucsinszky Lajos*, 3 év óta tanár; a könyvtár kezelője, a III. osztály vezetője.

10. *Solymosi Lajos*, 1 év óta tanár; a vegytani szertár kezelője, az előkészítő osztály vezetője.

11. *Suppan Vilmos*, 2 év óta tanár; az udvarhelymegyei állandó népnevelési bizottság tagja; az iskolai zenekar felügyelője; a mértani szertár kezelője, a II. osztály vezetője.

12. *Ujvári Béla*, 2 év óta tanár; a Kemény Zsigmond-társaság tagja; az V. osztály vezetője.

13. *Váró Ferenc*, 2 év óta tanár; az udvarhelymegyei állandó népnevelési bizottság tagja; a tanulók együttlákásának felügyelője; a tanári tanácskozmányok jegyzője.

C) Tanulóink névsora. *

ELŐKÉSZITŐ OSZTÁLY.

*Bálint Imre, 1864. r. kath. Oroszhegy.

Bede János, 1864. ref. Szacsva (beteg).

*Bencdek Gyula, 1865. ref. Fogaras.

*Besztercei Balázs, 1868. ref. Parajd.

5 *Besztercei Sándor, 1866. ref. Baróth.

*Bíró István, 1866. ref. Alsó-Sófalva.

*Bíró Sándor id., 1866. ref. Alsó-Sófalva.

*Bíró Sándor ifj., 1868. ref. Alsó-Sófalva.

Bodrogi Áron, 1864. ref. Sz.-Udvarhely.

10 Diémár Ernő, 1867. r. kath. N.-Enyed.

Felméri Ferenc, 1867. ref. Sz.-Udvarhely.

*Fülöp András, 1866. ref. Alsó-Sófalva.

---

* A *-gal jegyzettek fölvétettek az együttlákásra; a *cursiv betűs nevek* az év folytában kiléptek az iskolából. A tanuló neve után születése éve, vallása, születése helye van jegyezve.

- Gergely Tamás, 1868. r. kath. Sz.-Udvarhely.
- *Hajdu András, 1861. r. hath. Oroszhegy.
- 15 Jezsenszki Sándor, 1866. ágostai. Próna.
- *Káli Károly, 1866. ref. Alsó-Sófalva.
- *Kassai Gábor, 1867. ref. Sz.-Udvarhely.
- *Kisfaludi Ferenc, 1764. ref. Kecset.
- *Kósa Zsigmond, 1865. unitár. Énlaka.
- 20 *Kovács Dénes, 1866. r. kath. Oroszhegy.
- *Péter Mózes, 1861. r. kath. Oroszhegy.
- Rápolti Károly, 1866. r. kath. Brassó.
- Rác Gyula, 1867. ref. Sz.-Udvarhely.
- Rivácki Dániel, 1864. r. kath. M.-Lápos.
- 25 Sándor Domokos, 1865. ref. Décsfalva.
- Schwarz Károly*, 1866. r. kath. Sz.-Régen.
- Simon Márton, 1866. ref. Etéd.
- Simó Géza, 1866. r. kath. Sz.-Udvarhely.
- Szabó Endre, 1868. r. kath. Szombatfalva.
- 30 *Szabó Márton, 1865. r. kath. Oroszhegy.
- Szabó Pál, 1865. ref. Sz.-Udvarhely.
- *Szentgyörgyi Árpád, 1865. ref. Szolokma.
- *Szigyártó Albert, 1865. ref. Agyagfalva.
- *Tamás Péter, 1863. r. kath. Oroszhegy.
- 35 *Tifán Ferenc, 1861. r. kath. Oroszhegy.
- *Tóth Móric, 1862. ref. Fogaras.
- Váró Károly, 1866. ref. Haró.
- *Vas Mózes, 1864. unitár. H.-Ujfalu.
- *Zsigmond Béla, 1864. ref. Parajd.
- 40 *Zsombori Gergely, 1865. r. kath. Oroszhegy.

I. OSZTÁLY.

- *Antonya János, 1862. unitár. H.-Almás.
- *Bence Zsigmond, 1863. ref. Bágy.
- Benedek Béla, 1863. ref. Brassó.
- *Buzogány Samu, 1863. ref. Ujszékely.
- 5 *Csillag István*, 1863. r. kath. Sz.-Udvarhely.
- Flórián Theofil, 1867. gör. kath. Naszód.
- *Gábos Áron, 1862. ref. Ócfalva.
- Hübner Richárd, 1866. r. kath. Sz.-Udvarhely.
- *Kacsó Antal, 1863. r. kath. Alsó-Sófalva.
- 10 *Kandó István, 1867. ref. Dálya.

- Kertész Albert, 1863. ref. Patakfalva.
Klein József, 1864. ref. Erdő-Szt-György.
Kociuba Emil, 1866. r. kath. Segesvár.
Kovács Albert, 1862. ref. Sz.-Udvarhely.
15 Kovács Imre, 1865. r. kath. Remete.
*Kovács János, 1862. ref. Telekfalva.
*László József, 1865. ref. Bögöz.
Parsche Gyula, 1866. r. kath. Gy.-Fehérvár.
*Sándor Lajos, 1865. ref. Dálya.
20 Szabó István, 1863. r. kath. Gyergyó-Szárhegy.
*Székely Mózes, 1865. ref. Ócfalva.
*Tóth Vilmos, 1865. unitár. Abásfalva.
Ugron Zoltán, 1865. ref. Szt-Mihály.

II. OSZTÁLY.

- Balló Zsigmond*, 1864. ref. M.-Hermány.
*Benedek Gyula, 1862. unitár. F.-Rákos.
*Borbély Sándor, 1864. ref. Sz.-Keresztur.
Cehe Aladár, 1864. r. kath. Parajd.
5 Daniel Béla, 1864. r. kath. M.-Vásárhely.
Falk Mihály, 1863. ág. hit. Kőhalom.
Farcády Lajos, 1863. ref. Sz.-Udvarhely.
*Ferenci László, 1860. ref. N.-Bacon.
Flórián János, 1865. gör. kath. N.-Szeben.
10 *Gyarmathy Mózes, 1864. unitár. Ujszékely.
Góró Lajos, 1864. ref. Demsus.
*Illyés Alajos, 1861. r. kath. Gyergyó-Ditró.
*Józsa Sándor, 1861. ref. Hodgya.
*Kajtár Károly, 1862. r. kath. Hátszeg.
15 *Káli Dénes, 1861. ref. Sófalva.
*Kassai Aladár, 1864. ref. Sz.-Udvarhely.
Kis Dániel, 1864. ref. Sz.-Udvarhely.
Lászár Antal, 1862. r. kath. Parajd.
*Lengyel János, 1862. r. kath. Gyergyó-Szt-Miklós.
20 *Lukácsfi Kristóf*, 1864. r. kath. Sz.-Udvarhely.
Márkus Mihály, 1861. ág. hit. Daróc.
*Molnár Gábor, 1864. ref. Tamásfalva.
*Nagy Ferenc, 1862. unitár. Martonos.
Pál István, 1865. r. kath. Nagyvárad.
25 Pfeifer Károly, 1864. r. kath. Füle.

- *Derzsi Gábor, 1859. ref. F.-Boldogasszonyfalva.
Farcády László, 1859. ref. Sz.-Udvarhely.
5 Gyertyánffy Boldizsár, 1859. r. kath. Sz.-Udvarhely.
Herceg Sándor, 1859. ref. Kitid.
Huszár József, 1856. ref. Sz.-Udvarhely.
*Rudolf Vilmos, 1857. r. kath. M.-Vásárhely.
Tontsch György, 1857. ág. hit. Homoród.

VIII. OSZTÁLY.

- Kasper János, 1856. ág. hit. Homoród.
Kéméendi Jenő, 1860. ref. Szászváros.
Lányi Ernő, 1858. ref. Sz.-Udvarhely.
Martinovics János, 1860. gör. kel. Sz.-Udvarhely.
5 Petri György, 1858. ág. hit. Homoród.
Schmidt Gusztáv, 1860. ág. hit. Brassó.
Szabó Albert, 1859. ref. Bibarcfalva.
Timár Mihály, 1856. ref. Alsó-Csernáton.

a) A tanulókról általánosan :

Osztály	A tanulók száma				Vallásuk						Nyelv-viszonyaik				Szüleik polgári állása				Előmenetelők			
	beiratott	elhalt	elmaradt	év végén maradt	rómái katolikus	helvét hitvallású	ágostai hitvallású	unitárius	görög keleti	izraelita	magyar	magyar, német	magyar, román	magyar, német, román	magyar, német, szláv	értelmiségi	önálló östernelők (földbirtokokosok és bérlők)	önálló kereskedők s iparosok	magán tisztviselők	személyes szolgálatot tevők s munkások	haladók	ismétlők
Előkészítő	40	—	8	32	11	18	1	2	—	—	30	—	1	—	1	12	19	7	1	1	27	3 ^{a)}
I.	23	—	2	21	5	13	—	2	1	—	17	3	1	—	—	6	14	2	1	—	19	b)
II.	32	—	8	24	4	13	2	3	2	—	19	3	2	—	—	8	14	9	1	1	22	2
III.	28	—	1	27	11	10	—	6	—	—	26	1	—	—	—	12	11	4	—	—	23	4
IV.	10	—	—	10	5	2	1	2	—	—	7	1	—	1	1	3	4	2	1	—	7	2 ^{c)}
V.	13	—	1	12	3	7	—	2	—	—	12	—	—	—	—	5	3	4	1	—	7	5
VI.	12	—	1	11	3	6	1	—	—	1	5	4	—	2	—	4	3	4	1	—	8	3
VII.	9	—	1	8	2	5	1	—	—	—	6	—	1	1	—	3	4	2	—	—	8	—
VIII.	8	—	—	8	—	4	3	—	1	—	4	1	—	3	—	4	3	1	—	—	8	—
Az intézetben összesen	175	—	22	153	44	78	9	17	4	1	126	13	5	7	2	57	75	35	6	2	137	16

a) Ideszámítandó 2 rendkívüli tanuló. b) 2 tanuló és c) 1 tanuló betegsége miatt osztályozatlan maradt.

b) A tanítás és tanulás eredményéről.

Tantárgyak*)	VIII. oszt.			VII. oszt.			VI. oszt.			V. oszt.						
	jeles	jó	elégséges	elégtelen	jeles	jó	elégséges	elégtelen	jeles	jó	elégséges	elégtelen				
Magyar nyelv . . .	1	5	2	—	1	6	1	—	—	5	6	—	4	—	8	—
Német nyelv . . .	5	2	1	—	3	5	—	—	2	6	3	—	2	4	5	1
Francia nyelv . . .	—	4	4	—	1	2	5	—	1	5	3	2	2	2	5	3
Bölcsészet . . .	3	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Földrajz	3	2	3	—	3	4	1	—	4	2	5	—	2	4	6	—
Történet	3	2	3	—	4	4	—	—	4	3	4	—	2	6	3	1
Mennyiségtan . . .	2	2	4	—	1	3	4	—	3	4	4	—	—	5	3	4
Mértani rajzolás v. ábrázoló mértan .	2	4	2	—	2	2	4	—	3	4	4	—	4	1	6	1
Természetrajz . . .	2	3	3	—	5	2	1	—	3	3	5	—	3	2	5	2
Természettan . . .	3	2	3	—	3	2	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vegytan	3	2	3	—	2	4	2	—	3	4	4	—	2	5	5	—
Szabadkézi rajzolás	3	4	1	—	3	5	—	—	3	5	2	1	4	2	6	—
Testgyakorlás . . .	4	4	—	—	4	1	2	1)	3	2	5	2)	6	4	2	—

	IV. oszt.			III. oszt.			II. oszt.			I. oszt.						
Magyar nyelv . . .	3	4	2	—	7	5	13	2	7	10	6	—	5	10	4	—
Német nyelv . . .	2	5	2	—	1	10	14	2	5	5	12	1	6	7	6	—
Francia nyelv . . .	2	2	3	2	3	8	12	4	5	7	9	1 ⁶	—	—	—	—
Földrajz	2	6	1	—	9	5	13	—	9	7	6	1	3	9	7	—
Történet	3	4	2	—	9	11	7	—	6	9	7	1	5	7	7	—
Mennyiségtan . . .	2	4	2	1	7	9	10	1	8	11	2	2	5	9	5	—
Mértani rajzolás v. ábrázoló mértan .	6	2	1	—	9	11	6	1	6	13	4	—	2	12	5	—
Természetrajz . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	8	8	7	—	6	9	4	—
Természettan . . .	5	2	2	—	11	9	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Vegytan	3	5	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szabadkézi rajzolás	2	5	2	—	4	11	11	1	3	10	9	1	—	—	—	—
Testgyakorlás . . .	1	2	3	3)	6	9	10	4)	5	7	11	—	5	3	10	5)

A testgyakorlattól 1) 1 tanuló, 2) 1 t., 3) 3 t., 4) 2 t., 5) 1 tanuló fölmentetett.

⁶ A franciából 1 tanuló nem volt osztályozható.

*) Az ev. reformátusok hittani oktatásban nem részesülvén, e tárgyból az osztályzatok hiányos adatai nem vezetettek be.

Előkészítő osztály.

Tantárgyak	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen
Magyar nyelv	8	18	4	—
Német nyelv	7	17	4	2
Földrajz	3	9	16	2
Számтан	8	19	1	2
Természetrájz	7	13	10	—
Rájz	2	7	18	3
Írás	4	13	13	—
Testgyakorlás	1	9	20	—

c) Az érettségvizsgálatról.

Jelentkezett	Írásbeli vizsgálatot tett	Szóbeli vizsgálatot tett	Érettnék nyilvánított		Egyetemre szándékozott				Műegyetemre			Más pályára
			kitüntetéssel	egyszerűen	theologiai	juridikai	medikai	philos. karba	építészeti	mérnöki s gépészi	vegyészi szakra	
8	8	8	1	7	—	—	—	1	1	2	2	1 (erdősz) 1 (rajzakad.)

E) Iskolánk gyűjteményeinek ez évi gyarapodása.

1. Az intézet könyvtárának gyarapodása. Müller M., Ujabb felolvasások a nyelvtudományról (Akad. k. k. v.). Kármán, Magyar olvasókönyv, II. köt., 1 f. 20 k. Simonyi, Magyar nyelvtan, I. r., 60 k. Götzinger, Deutsche Dichter, 2 köt., 11 f. 43 k. Engelen, Sammlung von Musteraufsätzen, 1 f. 40 k. Engelen, Deutscher Sprachunterricht, 1 f. 10 k. Müller, Sprachwissenschaft, II. r., 2 f. 80 k. Salamon, Az első Zrinyiek, 1 köt., 1 f. Szilágyi Sándor, Erdély története, 2 köt., 1 f. 33 $\frac{1}{3}$ k. Salamon, Magyarország a török hódítás korában, 93 $\frac{1}{3}$ k. Maculay, Anglia története, III. köt. (Akad. k. k. v.). Schlosser, Weltgeschichte, 1—83 füz., 35 f. 90 k. Hunfalvy, Földrajz, III. rész, 80 k. Hunfalvy, Magyar-osztrák birodalom statisztikája, 2 f. Dr. Nendtvich, Ame-

rikai utazásom, 1 f. 23 $\frac{1}{3}$ k. Hunfalvy, Magyarország ethnographiája (Akad. k. k. v.). Lubbock, Törtenclem előtti idők, II. köt. (Term. t. k. k. v.). Johnson, Hogy nő a vetés? (Term. t. k. k. v.). Greguss Gy., Összegyűjtött értekezései (Term. t. k. k. v.). Mentovich, Természtan, 40 k. Abt, Természtani kísérletek, 2 f. Kohn-Samin, Természtan, III. r., 1 f. 20 k. Lutter, Betűszám-tan, 3 f. Günther, Geschichte d. Mathematik, 6 f. 30 k. Schlegel, System d. Raumlehre, 2 köt., 5 f. 40 k. Petzval, Felsőbb megnyi-ség-tan, 2 köt., 3 f. Corsán, Példatár, 2 köt. 4 f. 60 k. Hoffmann-Nathani, Mathematisches Wörterbuch, 20 f. Lutter, Szám-tani példatár népiskolák számára, 55 k. Schuller, Arithmetik und Algebra mit philosophischer Begründung, 2 f. 60 k. Schlesinger, Die darstellende Geometrie, 3 f. 60 k. Leroy, Stereotomie, 11 f. 50 k. Ditzel, Unterricht im technischen Zeichnen, 4 füz., 2 f. 60 k. Krusper, Földmértan, 7 f. Stuber, Unterricht d. Geometrie, 65 k. Pohlke, Darstellende Geometrie, I. Th., 2 f. 40 k. Értekezések a philosophia köréből, I—II., 1 f. 80 k. Lewes, A philosophia története, 2 köt. (Akad. k. k. v.). Mihályi, Philosophia, 1 f. 40 k. Lazarus, Das Leben der Seele, 5 f. 25 k. Klamarik, Logika, 1 f. 50 k. Diesterweg, Wegweiser, 1—18 füz., 11 f. 82 k. Schwarz, Organismus d. Gymnasien, 1 f. 80 k. Székely, A figurális rajz elemei, 44 k. Feinzer, Lehrbuch des Zeichenunterrichts, 4 f. 8 k. Folyóiratok: Magyar tanügy, Magyar nyelvőr, Műegyetemi lapok, Tanáregylet közlönye, Magyar könyvszemle, Természet, Budapesti szemle, Petermanns Mittheilungen, Schlömilch Zeitschrift für Mathemat., Természtudományi közlöny, A természett. társulat füzetes vállalata, Természtetrajzi füzetek jelen évi folyamai, s megvétetett: Sitzungsberichte d. kais. Akademie d. Wissenschaften in Wien 52-ik kötete, s a Természtudományi közlöny VIII. kötete. Összes áruk: 71 f. 22 k.

2. *A tanulók olvasó könyvtárának gyarapodása.* Verne, Grant kapitány gyermekei, 4 f. Sárvári, Phaedrus, 20 k. Szana, Két Kisfaludy, 40 k. —, Nagy szellemek, 2 f. 20 k. Cakó, Leona, 20 k. Turgenjev, A fatalista, 20 k. Greguss, Arany balladáái, 50 k. —, Tanulmányai, 6 f. Cox, Görög regék, 70 k. Aigner, Az elégiáról, 1 f. 60 k. Császár, A föld őstörténete, 2 f. —, A csillagos ég, 3 f. Jókay, Egész az északi polusig, 1 f. 80 k. —, Föld felett és víz alatt, 1 f. 40 k. Szász K., Versszavallás, 1 f. 20 k. Smiles-Tóth, Önségély, 3 f. Vámbéry, Keleti életképek, 2 f. 50 k. Jósika, Regegyöngyök, 50 k. Macaulay, Lord Bacon, 40 k. —, Milton, 20 k.

Boissier, Virgil, 30 k. Tennyson, Királyidyllek, 20 k. Hugo V., Hernani, 30 k. Kölcsey, Szónoki munkái (2 péld.), 1 f. 20 k. Pope, A műbirálatról, 20 k. Gyulay, A vén színész, 20 k. Berzsenyi, Munkái, 3 f. Hősköltevények (Kis nemz. muzeum), 50 k. Bajza, Összegyűjtött munkái, 6 f. Kisfaludy K., Munkái, 5 f. 60 k. Ezer-egyűj, 1 f. 20 k. Dolinay, Hasznos mulattató (1877. évf.), 4 f.

3. *Rajzszeretár gyarapodása.* Jakobsthal, Grammatik der Ornamente, 32 f. 40 k. Domschke, Wegweiser f. d. prakt. Unterricht im Freihandzeichnen, 12 f. 90 k. Harless, Plastische Anatomie, 4 f. 80 k. Racinet, Polychrome Ornamente, 80 f. Bague, Cours de Dessin, 70 f. Korinthy (gyeps) oszlopfő és talap, 13 f. 65 k. Hat db. mintatartó, 2 f. 40 k.

4. *Földrajzi gyűjtemény gyarapodása.* Obert's Schulwandkarte v. Siebenbürgen, 6 f. 33 k. Kiepert's Wandk. des deutschen Reiches, 10 f. 50 k. Európa vasuti térképe, 4 f. Tizenöt kisebb oro- és hydrogr., physikai stb. térkép, 7 f. 98 k.

5. *Chemiai szeretár gyarapodása.* Csavarhuzó, 32 k. harapó-fogó, 50 k. kalapács, 50 k. fenőkő, 30 k. üvegek (4 db.), 95 k. lombikok (20 db.), 3 f. 36 k. görebek (12 db.), 3 f. 90 k. olló, 70 k. egymásba járó polcok (16 db.), 4 f. porcellán higanykád, 1 f. 10 k. felszerelt vasállványok (6 db.), 39 f. 60 k. sárgaréz háló, 1 f. 50 k. égető csövek (3 db.), 5 f. 10 k. égető üvegcsövek, 3 f. 50 k. Mangansuperoxyd, 52 k. vaskéreg, 1 f. 10 k. angolkénsav, 11 f. 55 k. tintatartó, 70 k. reszelő (2 db.), 50 k. bádognepsi, 43 k. lakmusz, 40 k.

6. *Tornászúshoz való kötelek,* 4 f. 50 k.

7. *Egyéb vegyes szerelvényekre,* összes kiadás: 107 f. 14 k.

F) Egyéb adatok iskolánk ez évi történetéhez.

Az iskola helyiségei ez évben két külön épületben voltak berendezve, melyeket a megye és város törvényhatósága öt évre méltatott kibérelni, valamint az együttlakás helyiségét is. A megfelelő pénzzükséglet fedezését a törvényhatósági tek. előljáróság és bizottság gyakorlatias gondoskodással intézte el. Ugyanez év folyamában előrelátólag tett célirányos lépéseket, kész terv alapján arra nézve is, hogy az öt év lejártával az iskola az állandó épületet megnyerhesse. Igazgatóságunk a törvényhatóság ügyei

Iskola helyiségek

jóakaratu és böles vezetőinek ezen gondoskodásait — az iskola részéről is hálás — köszönettel sorozza iskolánk ez évi történeti adatai közé.

A tanév. A tanítás, a megelőző év végi intézkedés szerint, szeptember 6-odikán kezdődött volna meg, de a beiratási késedelmezések miatt csak, a 8-adiki ünnep után, 9-edikén kezdődött meg. A tanév folyamában *szünetek* az új rendtartásnak megfelelően tartattak, egyes esetekben, mint husvét és pünköszt harmadnapjára nézve, a helyi szokásokhoz alkalmazkodva. 1877. május elsején az előkészítő és I. osztályi tanulói, a jelentkezett járványos differitisz miatt, a megyei alispánnak közigazgatási intézkedése következtében, hazabocsáttattak, s csak június másodikára hivattak ismét össze. — Június 13-adikán megkezdődtek az évi nyilvános vizsgálatok, s 26-odikán fejeztettek be. Közben, június 18 és 19-edikén megtartott a szóbeli érettségvizsgálat a VIII osztályt végzett ifjakkal, kik az évi osztályvizsgálatot, s írásbeli érettségvizsgálatot május első hetében állották vala ki. Az érettségvizsgálaton elnökül ngs. *Páll Sándor* erd. tankerületi főigazgató ur, ministeri biztosul ngs. dr. *Abt Antal* kolozsvári tud. egyetemi tanár ur szerencsételték intézetünket jelenlétökkel, s egyszersmind intézetünk állásáról körülményesebb tapasztalatokat szerezni méltattak. —

Belügyök. A tanítás és nevelés ügyére nézve a tanárkar igyekezett kötelességeit minden irányban teljesíteni. Az új rendtartás által előirt (3) módszeres és (6) ellenőrző tanácskozmányok megtartattak. Ezeknél a hoszpítalások, s a kartársak barátságos eszmecezeréi és értekezései lehetőleg még termékenyekkel voltak. Egyes osztályokkal a szemléleti oktatás követelményeinek megfelelő kirándulások tétettek a közeli vidékekre. De egy tervezett nagyobb kirándulás a homoród-almási barlanghoz a term. rajz tanárának betegsége miatt elmaradt. — Tanári felügyelet alatt vettek részt r. kath. növendékeink a husvétheti vallásos gyakorlatokban.

Tanulók magokviselete. A tanulóknak magokviselete általában véve jó volt. Csak néhány fiu vont magára rendetlenkedései által komolyabb megrovást. Közülök azok, a kik a jobbulás jeleit adták, egyre bírják tanáraik jóindulatát; egy-kettő, a kinck ismételt rendtelenségei természetesen a tanulói kötelességek általános hanyagolásával is jártak, megfelelő évi eredményt is mutat föl bizonyítványában. E szerint egyes osztályok tanjegyeinek táblázata egyszersmind azon osztály általános magaviseletének is kimutatásául szolgál. A legjobb magaviseletű osztályokban a tanulás eredménye is legjobb.

Jó magaviselet- és szorgalomra ösztönző díjban részesültek a Dávid Antal Mózes-féle alapból a következő székely származásu, szegény sorsu tanulók: Derzsi Gábor (VII. oszt.) és Bartha Dénes (III. o.) 50—50 frtban; Gáspár Ferenc (IV. o.), Gál Antal, Gyertyánosi Dezső, Kis János, Lárenc Béla, Pál Tamás, Szabó Mór (III. o.), Káli Dénes, Nagy Ferenc, Sándor Albert, Székely Mátyás (II. o.), Buzogány Samu, Gábor Áron, László József és Tóth Vilmos (I. o.) 25—25 frtban. Könyvjutalmat nyertek a *Természettudományi társulat* szives ajándékából: Derzsi Gábor (VII. o.) Tyndall „A hő mint mozgás“ c. könyvét; Góró Ferenc (VI. o.) Helmholtz Népszerű tudományos előadásait; Mengele Antal (V. o.) a Természettudományi Értekezéseket; Török György (IV. o.) Greguss Gyula Összegyűjtött Értekezéseit. A *Légrády testvérek* szives ajándékából: Bartha Dénes (III. o.) Smiles „Jellem“-ét; Nagy Ferenc (II. o.) Győri V. „A legujabb Robinson“, — Káli Dénes (II. o.) Cooper „Utmutató“ — és Buzogány Samu (I. o.) Cooper „Utolsó Mohikán“ c. műveiket.

Jutalmazások.

Szegényebb sorsu tanulók részére az idénre is szervezve volt az együttlakás. Szervezetét alább, G) alatt láthatni. Az együttlakásra fölveteknek nevei fenebb, a névsorban [C]) jelezve vannak; számuk 67 volt; közülök 14 fizető. A felügyeletet díjtalanul ez évben is *Váró Ferenc* tanár folytatta, kinek az igazgatóság ujjolag köszönetet mond. Hálas köszönetet mond az igazgatóság *dr. Szabadi Ferenc* és *dr. Mezei Ödön* orvos uraknak is, kik az együttlakás betegeit díjtalanul orvosolni méltatták. Az egészségügy az együttlakáson, noha helyisége igen sok kívánni valót hagy még fön, ezidén, a megelőző évekéhez képest, a nappali és háló szobák lehető elkülönítése folytán, kedvezőbb volt. Difteritisz eset az együttlakáson *egy*, — az iskolában *összesen kettő* — fordult elő. — Meggyógyultak.

Együttlakás.

Egészségügy.

Iskolánknak a mult évben szervezkedett tanulói zenekara az idén is a legszebb sikerrel folytatta működését. Működő tagjainak száma 16 volt, kik Kozák Márton karmester ur vezetése alatt az idén, a mult évben tanult zenedarabok folytonos begyakorlásán kívül, 9 új zenedarabot tanultak, melyek között művészi tekintetben is kifogástalanak fordulnak elő, m. p. Verdi „Miserère“-je, Neswadba „Paraphrasen über die Loreley“-ja, Strauss „Cagliostro“ keringője. Összehangzó szép játékkukkal többizben díszere váltak iskolánk keblü ünnepeinek, s megszerezték a közönség elismerését és tetszését. Voltak a zenekarnak pártoló tagjai is,

Zenekar.

szám szerint 36, kik apró összegekkel segédkezet nyújtottak költségeinek fedezésére. A zenekar felügyelctét és vezetését Suppan Vilmos tanár folytatta.

A múlt évben a legjobb hegedűjátzóknak Solymosi János ur által kitűzött 10 frankos arany és a zenealpból kitűzött 2 tallér a múlt évzáró ünnepen Balogh János III. oszt. és Tontsch György VI. oszt. tanulóknak íteltettek oda.

A zenekar költségei a tanárkar és tanulók segélyein kívül a tanulók könyvtára javára befolyt pénzeknek $\frac{1}{4}$ részéből, továbbá azon műkedvelő estély jövedelméből, melyet több tanár 1877. május 14-edikén a közönség buzgó és elismerő részvéte mellett rendezett, végre a Mátrai B. Béla ur által 1877. jun. 9-edikén rendezett színi előadás jövedelmének általa felajánlott fele részéből, 22 frt 74 krból fedeztettek. Az 187⁶/₇. évi összes bevétel 218.38 frt; kiadás 183.41 frt; pénztári maradék 34.97 frt.

A zenekar vagyonának szaporodásaként felemlitendők azon igen díszes és szép szinpadi dekorációk, melyeket Fankovich Gyula tanár, Váró Ferenc és Suppan Vilmos tanárok segítségével több műkedvelő-estély alkalmára festett s melyeknek birtokjogát a zenekarra ruházták át. Ezen dekorációknak csak nyers anyaga 140 frt értékű; a reájuk fordított munkát bele nem számítva. Fogadják az ajándékozók az igazgatóság köszönetét.

Tanárok
kiható
működése.

Felsorolva intézetünknek ezen, szorosabb értelemben *saját* ügyeire tartozó adatokat, kedves kötelessége *) az igazgatóságnak megemlékeznie a tanárkar tagjainak ez évi kiható működéséről is. Ennek jelenségei irodalmi téren: Gyalokay Mózes „Struensee“ című 1 kötetes regénye (Franklin t. kiad.); Molnár Károly tanulmánya: „Módszeres ásványtanok és az ásványtan módszeres tanítása.“ (Magyar Tanügy); Suppan Vilmostól „A középiskolai didaktika alapvonalai“ (külön lenyomat múlt évi Értesítőnkéből); két könyvbírálat (Magyar Tanügyben); „Egy milliomed másodperc“ (Term. tud. Közlöny); „A módszer fogalma“ (Tanáregyesület Közl.); „Ábrázoló geometria“ a középisk. felsőbb osztályai számára, I. r. (kiad. Eggenberger, sajtó alatt); Ujvári Bélától eredeti és franciából s hollandból fordított költemények az „Életképek“ és „Fővárosi Lapok“-ban, tanulmányok Victor Hugoról és a francia romantikusokról („Hon“-ban), tárcacikkek „A két Dumas“, Sévigné asszony“, „Balzac“-ról stb. („Fővárosi Lapok“-ban), „A francia

*) Uj Rendtartás, 53. §.

nyelv reáliskoláinkban“ c. tanulmány (ezen Értesítőben s külön lenyomatban). — A székelyudvarhelyi tanári kör által megindított esti iparos oktatásban részt vettek: Héjja Endre, heti egy órán számtant, Suppan Vilmos heti egy órán méréstant, Ujvári Béla heti egy órán német ügyiratokról tanítva. — A helybeli jótékony nőegyesület téli fillér-estéin több tanár tartott felolvasásokat. — Fankovich Gyula, Gyalokay Mózes, Laukó Albert, Suppan Vilmos és Váró Ferenc tevékenyen támogattak, illetőleg rendeztek három jótékonycélú műkedvelő-előadást, első székelyudvarhelyi nők bizottságának fölkérése folytán a létesítendő „Valeria-gyermekkert“ alaptőkéje javára, másodikat Udvarhelymegye kiküldött bizottságának felkérése folytán a megye reáliskolái kiadásainak fedezésére, harmadikat iskolánk zenekara javára.

Hálával emlékezik meg az igazgatóság arról, hogy a város és vidék művelt közönsége ez évben is mind iskolánk külső és belső ügyei iránt élénk érdeklődéssel viseltetett, mind a tanároknak minden irányu kész tevékenységét elismerő figyelemben részesítetté s lelkes támogatására méltatta.

A közönség viszonya az iskolához.

G) Értesítések a jövő isk. évre.

Sz.-Udvarhelyt, 1877. június havában.

I. A székely-udvarhelyi állami főreáliskolában a jövő tanév szeptemberhő első napján kezdődik; a tanulók az intézetbe augusztushő utolsó napjain vétetnek föl. A magán- és ismétlő vizsgálatok ugyanezen napokon, az igazgatóság által meghatározandó órákban tartatnak. Egyébiránt a felvétel a múlt évi isk. bizonyítványok alapján történik. Feljebbviteli vizsgálatot kizárólag azok tehetnek, a kiknek *csak egy tárgyból* van *elégtelen* osztályzatuk. Az előkészítő osztályba a tanulók vizsgálat alapján vétetnek föl az elemi és népiskolákból.

Az előkészítő osztályba való felvétel, s benne a tanítás teljesen díjtalan. A reáliskola osztályaiba lépők egyszer mindenkorra 2 frt 10 kr beiratás díját fizetnek, s ezen fölül évenként 1 frtot a „tanulók könyvtára“ számára. A tandij egész évre 12 frt, mely két részletben, félévenként előre fizetendő be. A szegénysorsu tanulók, ha kellő magaviseletet s a tanulásban jó igyekezetet tanúsítanak, kérelem folytán, a nm. kormánytól tandijmentességet nyernek, melyre mindaddig számot tarthatnak, mig ugyanilyen

tanulói minőségökben megmaradnak. A múlt isk. évben a tandíj minden illetékes kérelmezőnek elengedettett.

A székely szülők figyelmét fölhívja az igazgatóság arra is, hogy a hetedik és nyolcadik osztály föllállításával teljessé lett reáliskola nyolcadik osztályát végző tanulók *érettségvizsgálatot* állván ki, felsőbb tanintézetekbe (műegyetem, bányász-, erdősz- s gazdasági akadémiába, a tudományegyetem némely tanfolyamaiba) lépésre képesíttetnek.

A szülők megkeresésére, kik gyermekeiket az intézetbe szándékoznak adni, az igazgatóság szívesen ad körülményesebb értesítéseket.

II. A nmélt. m. kir. vall. és közokt. ministeriumnak 1874 évi 14434 sz. intézvénye folytán a székely-udvarhelyi állami főreáliskolánál a Dávid Antal Mózes-féle alap kamataiból az 1877/8 isk. évben 600 forint fog, részint 50 — részint 25 forintos ösztöndíjakul kiosztatni, melyekre ezennel pályázat hirdettetik.

Felhivatnak tehát azok, akik ilyen ösztöndíjat elnyerni óhajtanak, hogy a) székely származásukat, b) szegénységüket és c) a reáliskola osztályai akármelyikének látogatásához megkivántató tanulmányaikat igazoló okiratokkal felszerelt, s a nm. m. kir. vall. és közokt. ministeriumhoz címzett folyamodványukat f. év szeptemberhó 1-ig a sz.-udvarhelyi állami főreáliskola igazgatóságához nyujtsák be, az elkésve érkező folyamodványok csak különös figyelmet érdemlő okokból vétethetvén tekintetbe.

Héjja Endre, s. k.

a sz.-udvarhelyi kir. állami reáliskola igazgatója.

Sz. I—1877.

reálisk. bizotts.

III. Udvarhelymegye, s beléje kebelezett Udvarhely város törvényhatóságai a székely-udvarhelyi állami reáliskolába járó 60 szegénysorsu tanuló számára az 1877/8 iskolai évre is ingyenlakást ajánlanak föl, melyben a tanulók ágyfával, asztallal, székkel és fűtéssel ingyen láttatnak el; a világítás, s egyéb apróbb közös szükségek költségeit a lakásra fölvett tanulók közösen viselik. Nevelői felügyeletről a reáliskola tanárkara gondoskodik.

Ezen javadalomért az 1877/8 isk. évre csakis a reáliskola I., II., III. és IV. osztályába lépő oly szegénysorsu tanulók folyamodhatnak, akiknek isk. bizonyítványuk *elégészes*, erkölcsi magukviselete pedig *jó*; folyamodhatnak továbbá az *előkészítő* osztályba a népiskolákból jövő szegénysorsu tanulók is, hogyha az

év elején felvételi vizsgálatot kiállanak. A folyamodványok „*az udvarhelymegyei és udvarhelyvárosi reáliskolai bizottsághoz*“ intézendők, mely az isk. igazgatóság ajánlatai szerint eszközli a fölvételeket. A folyamodványokhoz okvetetlenül hozzámellékelendő a szülők vagyoni állapotának kimutatása is. Oly folyamodók, akik netalán jobb vagyoni állapotuknál fogva teljes ingyenességet nem vehetnének igénybe, fölvétethetnek ugyan, de csak 5 o. é. frt évi díjért. A folyamodványok f. év augusztushó elejéig a fennirt bizottsághoz benyújtandók.

Akik a lakásra fölvétetnek, hogy helyöket megkaphassák. szeptemberhó elsején jelentkezni kötelesek az együttlakásra közetlenül felügyelő tanárnál, *Laukó Albert* urnál, az együttlakás helyiségében.

Megjegyzések. Az együttlakással együttétkezés (ekspó) ismeretes rendszere van kapcsolatban, melyben 10—12 legszegényebb tanuló ingyen nyer részt, kik a világítási és más közös apró költségek fizetése alól is fölmentetnek. Ezek viszont kötelesek lesznek a közös ebédeket behozni, valamint a lakószobákat a szükséges vízzel ellátni. A lakószobák napi tisztántartását szoros felügyelet mellett az összes lakók kötelezetten eszközlik vagy eszközöltetik. A tisztaság fenntartása a lakószobákon kívül (udvaron, lépcsőn, stb.) részben az ingyenesen együttétkezőknek lesz kötelességök. részben azok költségére fog eszközöltetni, akik netalán az együttétkezésben részesek lenni egyáltalában nem akarnak, s akik ezért helyök elfoglalásakor egyenként 1 frt 50 krt fizetnek le a felügyelő tanárnál.

15 o. é. frt díjért az előkészítő vagy a négy alsó osztályba lépő bármely jó magaviseletű tanuló fölvétethetik — kívánat folytán — az együttlakásra, kivétel nélkül ugyanazon jogok és kötelességek mellett, mint a szegénysorsuak. Ezeknek is a fennirt bizottsághoz kell júliushava végéig bejelenteniök kívánságukat.

Dr. Török Albert, s. k.

alispán, a reálisk. bizottság elnöke.

T A R T A L O M.

A francia nyelv reáliskoláinkban, Ujvári Bélától . . . 3 lap.

Értesítő közlemények, az Igazgatóság által:

A) A tanításnak ez évi tárgyai iskoláinkban	41 l.
B) Iskolánk tanárkara	66 l.
C) Tanulóink névsora	67 l.
D) Statisztikai táblázatok	73 l.
E) Iskolánk gyűjteményeinek ez évi gyarapodása	75 l. *)
F) Egyéb adatok iskolánk ez évi történetéhez	77 l. **)
G) Értesítések a jövő iskolai évre	81 l.

---

*) Az ajándékozások útján ezidén történt gyarapodásokról szóló kimutatóst, közbejött akadály miatt, csak a jövő évi Értesítőben közölhetjük.

) E cikkben, a „Jutalmazások“ sorából, egy jegyzet eltévedése folytán, kimaradt az, hogy Sándor György honvédszázados úr szives ajándékából Szabó Mór és Veszprémi József III. oszt. tanulók, egész évi írásbeli dolgozataik csinos voltáért egy-egy arany jutalmat nyertek. **I.

Figyelmeztetjük a tisztelt szülőket
és iskolánk barátait az „Értesítő“-nk
utolsó cikkéül álló, jövő tanévre szóló
értesítésekre.